

Όργωμα. Χρονολογία: 1938. Αρχείο Απόστολον Δαμανίδη.

8. Η παραγωγική συγκρότηση του χώρου

Ο εκχρηματισμός (χρήση του χρήματος αντί της άμεσης ανταλλαγής προϊόντων) στη μικρή αγροτική Κοινότητα του Ωραιοκάστρου δεν είχε επικρατήσει πλήρως μέχρι το 1940. Μέχρι το 1932, σχεδόν δεν υπήρχαν επαγγελματίες στο χωριό. Όπως προαναφέρθηκε, μόλις στα 1933 οι αγροφύλακες αρχίζουν να παίρνουν τον μισθό τους σε χρήμα και όχι σε είδος, ενώ ο ιερέας παραιτείται από τον μισθό σε είδος –που αντικαταστάθηκε με ποσοστό στις εισπράξεις της εκκλησίας– μόλις το 1938¹. Ακόμη και το 1939, όμως, η εισφορά που πλήρωνε κάθε άντρας ενορίτης στον ναό, –με βάσει πίνακα που ανηρτάτο στην εισοδο της εκκλησίας– ήταν 7 οκάδες σιτάρι ετησίως.

Η αξία της γης ήταν μικρή. Το 1936 η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου έθεσε σε δημοπρασία εκμίσθωσης 40 στρέμματα αγρών που της ανήκαν². Στη δημοπρασία είχαν δικαίωμα συμμετοχής μόνο γηγενείς κάτοικοι του Ωραιοκάστρου. Οι τιμές που προσφέρθηκαν κυμάνθηκαν από 35 ως 50 δραχμές το στρέμμα και ο πλειοδότης Μ.Π. κατέβαλε 51 δραχμές, δηλαδή μόλις 2.040 δραχμές (όσο η αμοιβή ενός εργάτη για ενάμιση μήνα) για να μισθώσει για ένα χρόνο καλλιεργήσιμη γη εμβαδού 40 στρεμμάτων³. Από την άλλη πλευρά, η γη δεν αποτελούσε πλέον εμπόρευμα, διότι ουδείς είχε δικαίωμα –ακόμη και αν είχε συμφέρον– να την εκποιήσει. Ωστόσο, ο παραθερισμός –ο τουρισμός θα λέγαμε σε σύγχρονους όρους– υπήρξε ο κύριος συντελεστής εκχρηματισμού στο προπολεμικό Ωραιοκάστρο.

8.1 Επαγγελματική σύνθεση

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου οι κάτοικοι του Ωραιοκά-

στρου ασχολούνταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την αμπελοαγωγή. Παλαιότερα φυτευόταν και καπνός, αλλά, για να προστατευθεί η παραγωγή, η καλλιέργειά του απαγορεύτηκε σε μερικές κοινότητες, μεταξύ των οποίων και στο Ωραιοκάστρο. Πάντως, τον Σεπτέμβριο του 1930 τέθηκε άμεση προθεσμία για την εκρίζωση των καπνοφύτων. Φαίνεται, όμως, ότι η προθεσμία δεν τηρήθηκε, διότι την άνοιξη του επόμενου έτος αναγγέλθηκε νέα απαγόρευση της καλλιέργειας του καπνού στο Ωραιοκάστρο⁴. Και πάλι, όμως, η απαγόρευση δεν εφαρμόστηκε, όπως προκύπτει από την πληρωμή φόρου καπνού εκ μέρους της Κοινότητας το καλοκαίρι του 1931⁵. Στη θέση Ακ Μπουνάρο υπήρχε μια μεγάλη καπναποθήκη, η οποία ύστερα από την κατάρρευση της καπνοφυτείας κατεδαφίστηκε. Προϋπήρχε του 1915, ένδειξη ότι η καπνοκαλλιέργεια γινόταν στην περιοχή πριν από την άφιξη προσφύγων. Καπναποθήκη του Γεωργικού Συνεταιρισμού του Ωραιοκάστρου υπήρχε μεταπολεμικά στον χώρο της σημερινής πλατείας, μπροστά στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου.

Η κύρια καλλιέργεια από τη δεκαετία του 1920 ήταν τα σιτηρά. Η παραγωγική έκταση διακρινόταν σε δύο κτηματικές περιοχές. Η πρώτη περιλάμβανε τον κάμπο, μέχρι τα όρια της Νέας Ευκαρπίας και του Χαρμάνκιοι, και είχε εμβαδόν 14.000 στρέμματα. Η δεύτερη περιλάμβανε τις βοσκές και την αναδασωτέα έκταση από τα σύνορα της Νεοχωρούδας μέχρι την Ακ Μπουνάρο και είχε εμβαδόν 6.000 στρέμματα⁶.

Οι βοσκές είχαν, όπως προαναφέρθηκε, μεγάλη σημασία, αφού σημαντικό μέρος του εισοδήματος των κατοίκων του Ωραιοκάστρου προερχόταν από την κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα, α-

1 ΑΙΜΘ, αναφορά του π. Χρυσόστομου από 16.10.1938.

2 ΑΙΜΘ, έγγραφο εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι.Μ. Θεσσαλονίκης από 19.9.1936.

3 ΑΙΜΘ, έγγραφο εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι.Μ. Θεσσαλονίκης από 20.9.1936. Η δημοπρασία εκμίσθωσης αναφέρεται και στο Βιβλίο Πρακτικών του ναού, κατά τρόπο σαφέστερο, διότι η διατύπωση του προαναφερθέντος εγγράφου μπορεί να οδηγήσει σε παρερμηνεία ότι οι αγροί εκποιήθηκαν.

4 *Μακεδονία*, φ. 12.9.1930 και 13.3.1931.

5 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

6 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934. πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 22.

Περήφανοι για τα ζώα τους.
Νίκος Δημητριάδης, Αλέκος Συνόπουλος,
Θεόδωρος Σταλιδής, Τεμιούσης,
Τάκης Γρηγοριάδης, Αριστείδης Ιωαννίδης.
Χρονολογία: 16.8.1929.
Αρχείο Αποστόλου Δαμιανίδη.

γελάδες, βούβαλοι). Από την αλληλογραφία της Κοινότητας προκύπτει ότι από το 1934-1935 αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς η χοιροτροφία. Η γαλακτοκομία αποτέλεσε σπουδαίο πόρο. Μάλιστα το 1937 η Κοινότητα αποφάσισε να αγοράσει έναν ακριβό ταύρο καλής ράτσας για να βελτιώσει το γένος των γαλακτοφόρων ζώων⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αφού ο ταύρος χρησιμοποιήθηκε, τον χειμώνα πουλήθηκε, διότι υπολογίστηκε ότι μέχρι την άνοιξη, που θα ήταν πάλι εποχή αναπαραγωγής, τα έξοδα τροφής και φύλαξης του θα ξεπερνούσαν την εμπορική αξία του⁸.

Ορισμένες οικογένειες καλλιεργούσαν οπωροκηπευτικά, τα οποία μέλη τους τα πουλούσαν στο χωριό και στις γειτονικές κοινότητες. Τα πρόσωπα που έκαναν την εργασία αυτήν –όπως ο Δ. Ουζούνης, που ταυτόχρονα καλλιεργούσε και σιτάρι⁹– ήταν εκείνα που έρχονταν περισσότερο σε επαφή με τον έξω κόσμο και ήταν οι πρώτοι φορείς εκχρηματισμού στην Κοινότητα. Η απόκτηση κάρου για τη μεταφορά των προϊόντων ήταν αναγκαία για τη δραστηριότητα αυτήν, που διευρυνε τα όρια της μικρής εμπορευματοικής παραγωγής. Την εποχή εκείνη, η κατοχή κάρου εθεωρείτο ένδειξη ευημερίας (όσοι ήταν πλουσιότεροι διέθεταν και κάρο με άλογο)¹⁰. Μαζί με τον πλούτο, ασφαλώς θα έκανε εντύπωση η γνώση που αποκόμιζε ο πλανόδιος, λόγω της επαφής του με άλλες κοινότητες.

Το 1932 οι επαγγελματίες του Ωραιοκάστρου ήταν –σύμφωνα με τον εμπορικό Οδηγό της Θεσσαλονίκης– μόνο πέντε: τρεις παντοπώλες (Α. Ζαραφίδης, Γρ. Νικολαΐδης και Κ. Χαριβάπουλος) και δύο καφεπώλες (Σ. Καρασαββίδης, Γ. Χριστοδουλίδης)¹¹. Οι παντοπώλες είχαν –το ίδιο έτος– μέση ηλικία 51 ετών ενώ οι καφεπώλες 33 ετών¹². Ίσως το επάγγελμα του παντοπώλη να απαιτούσε εμπειρία και χρηματικά μέσα που δε διέθεταν οι νεότεροι. Δεν είναι τυχαίο ότι ο πρώτος πρόεδρος της Κοινότητας, ο Κ. Χαριβάπουλος (1880-1945), ήταν ένας από τους παντοπώλες της, ίσως μάλιστα ο παλαιότερος, αφού ά-

νοιξε το κατάστημά του το 1923¹³. Επίσης, υπήρχε τουλάχιστον ένας υποδηματοποιός, όπως προαναφέρθηκε, ο οποίος όμως ήταν ταυτοχρόνως και αγρότης.

Η πλεονάζουσα εργατική δύναμη στρεφόταν σε περιστασιακές απασχολήσεις στα περίξ. Για να βγάλουν κάποιο μεροκάματο πήγαιναν μέχρι την Τούμπα και άλλοι μέχρι τη λίμνη του Λαγκαδά ως εργάτες¹⁴. Οσάκις υπήρχε η ευκαιρία εργάζονταν ως εργάτες και στη Θεσσαλονίκη¹⁵. Επίσης, λίγοι κάτοικοι πρέπει να εργάστηκαν στα

λατομεία του Ωραιοκάστρου, αφού όρος για τη μίσθωση ήταν η απασχόληση εργατών από το χωριό (εφόσον δέχονταν ημερομίσθια ίσα προς εκείνα που δέχονταν οι άλλοι εργάτες).

Αν και μαρτυρείται η ύπαρξη παλαιότερου μύλου κοντά στο ρέμα της εκκλησίας, στα 1932 δε λειτουργούσε πλέον μύλος στο Ωραιοκάστρο. Τον Μάιο του έτους εκείνου ένας μυλωνάς από τον Λαγκαδά πρότεινε στην Κοινότητα να του εκμισθώσει ένα οικόπεδο, στο οποίο θα έκτιζε αλευρόμυλο για την εξυπηρέτηση των κατοίκων¹⁶. Φαίνεται ότι μέχρι τότε οι κάτοικοι πήγαιναν για άλεσμα την παραγωγή τους στον μύλο της Νεοχωρούδας.

Η έλλειψη αρτοποιιών από τον κατάλογο των επαγγελματιών δείχνει ότι οι κάτοικοι κατασκεύαζαν μόνοι τους το ψωμί, όπως βεβαιώνει και ο Α. Τσακαλίδης, ο οποίος περιγράφει τα χειροποίητα ψωμιά που έψηναν στα σπίτια, βάρους 3-4 κιλών το καθένα¹⁷. Το 1930 το κοινοτικό συμβούλιο πρότεινε στους κατοίκους, ύστερα από σύσταση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, να αναμειγνύουν στο ψωμί 20% αλεύρι από κριθάρι, διότι με τον τρόπο αυτόν υποστηρίζεται η γεωργική παραγωγή, ο άρτος γίνεται θρεπτικότερος και εξυπηρετούνται τα συμφέροντα μεγάλων μαζών¹⁸.

Ένας νέος πόρος εισοδημάτων για τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου υπήρξε ο παραθερισμός: τα αφθόνως ρέοντα ύδατα [...] ως και το από πάσης απόψεως γλυκύτατον κλίμα του [Ωραιοκάστρου] ήρχισαν εσχάτως να προσελκύουν τους Θεσσαλονικείς παραθεριστάς, σημειώνει ο εμπορικός Οδηγός της εποχής¹⁹. Ο παραθερισμός επρόκειτο να ενισχυθεί στο μέλλον. Ήδη, το 1936 ο πρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου παρατηρούσε, παραπονούμενος για την αδυναμία της Κοινότητας να μισθώσει ένα δωμάτιο για γραφείο, τα εξής: Ο συννομιζομύς από διειστή και πλέον αποτελεί πλέον θέρετρον και δεν προθυμοποιείται κανείς να ενοικιάσει [ένα δωμάτιο] δι' ολόκληρον το έτος, αφού διά τρεις μήνας εισπράττει ενοίκιον ανώτερον απ' ότι επλήρωνε μέχρι

7 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 7, και συνεδρίαση 28.3.1937, απόφ. 27.

8 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 74.

9 Οι πληροφορίες προέρχονται από το ΙΑΜΘ και αφορούν στοραδικές αναφορές στο πρόσωπό του, ως μέλους της εκκλησιαστικής επιτροπής.

10 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

11 Μέγας Οδηγός, ό.π.

12 Βάσει του Μητρώου Αρρένων.

13 Πρωτόκολλο εισερχομένης και εξερχομένης αλληλογραφίας Κοινότητας Ωραιοκάστρου 1943-1946 [εφεξής Πρωτόκολλο], εγγραφή 28.1.1945.

14 Τανμανίδης, ό.π., 123.

15 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 54-55, 65.

16 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 15.5.1932.

17 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

18 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 31.8.1930.

19 Μέγας Οδηγός, ό.π.

*Λιχνιστική μηχανή.
Εικονίζονται, μεταξύ άλλων,
οι Θ. Δαμιανίδης και Αρ. Ιωαννίδης.
Χρονολογία: 1936.
Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.*

σήμερον η κοινότης²⁰. Η Κοινότητα πλήρωνε μέχρι τότε μίσθωμα 1.800 δραχμές ετησίως, συνεπώς το μίσθωμα που εισέπρατταν οι κάτοικοι από παραθεριστές πρέπει να ήταν περί τις 2.000 δραχμές, ποσό πολύ υπολογίσιμο με τα μέτρα του χρόνου και του τόπου.

Έτσι, αναπτύχθηκε ένας νέος οικονομικός κλάδος, που επηρέασε τον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά των κατοίκων. *Επειδή οι συνοικισμοί ημών, Ωραιόκαστρον και Παλαιόκαστρον, αποτελούσι θέρετρα και*

ο αλωνισμός εντός των συνοικισμών αποτελεί ασχημίαν και προκαλεί ακαθαρσίας και πυρκαϊάς φόβον [εισηγείται ο πρόεδρος της Κοινότητος] την μεταφοράν των αλωνίων εκτός των ως άνω συνοικισμών²¹. Στην απόφαση αυτήν του 1937 διακρίνονται τα πρώτα ίχνη του κοινωνικού μετασχηματισμού. Δεκατέσσερα χρόνια μετά την πρώτη σπορά από τους πρόσφυγες, πριν καλά-καλά οι γηγενείς κολίγοι γίνουν ιδιοκτήτες της γης τους, ο αλωνισμός αποτελούσε ασχημία. Φτώχεια υπήρχε ακόμη μεγάλη, αλλά η πείνα είχε περάσει. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο τέλος του έτους εκείνου η Κοινότητα έδωσε χρηματικά βοηθήματα σε τέσσερις κατοίκους –έναν άντρα και τρεις χήρες–, οι οποίοι υπέφεραν κυριολεκτικώς. Η διατύπωση δείχνει ότι οι υπόλοιποι, αν και ασφαλώς φτωχοί, δεν υπέφεραν πλέον.

Μία απόφαση της Κοινότητας, που λήφθηκε το 1938, περιγράφει τις προσδοκίες των κοινοτικών ηγετών από την παραχώρηση εδάφους σε οικογένειες γιατρών και επιχειρηματιών της Θεσσαλονίκης για τη δημιουργία του *αστικού συνοικισμού²²*: Η περιοχή της Κοινότητας ήταν εντελώς άγονη. Γι' αυτό όχι μόνο το γεωργικό εισόδημα των κατοίκων ήταν ανεπαρκές αλλά ήταν και αδύνατη η εξόφληση των χρεών τους προς τον Επαισιισμό. Έτσι, χρεώνονταν ολοένα και περισσότερο στις τράπεζες και τους ιδιώτες εμπόρους. Η κοινοτική απόφαση δε συνδέει την υπερχρεώση με τη δυσμενή συγκυρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αλλά εντοπίζει τις αιτίες στην περιορισμένη απόδοση του εδάφους, που απέδιδε 50-60 οκάδες σιτηρά ανά στρέμμα. Ο μέσος όρος στην περιοχή Θεσσαλονίκης υπολογίστηκε στα 1931 –έτος μικρής απόδοσης– σε 55 οκάδες για το σιτάρι, 43 για το κριθάρι και 65 για τη βρώμη²³. Με τις τιμές του έτους εκείνου, οι αποδόσεις αυτές έδιναν 330 δραχμές το στρέμμα για το σιτάρι και 180 για τη βρώμη. Με κλήρο 40 στρέμματα και με την αναλογία σιταριού προς κριθάρι και βρώμη 2 προς 1, η δραχμική απόδοση ανά στρέμμα ήταν περίπου 11.000 δραχμές. Μετά την αφαίρεση του σπόρου και των καλλιεργητικών δαπανών, δεν πρέπει να έμειναν πάνω από 7.000 δραχμές ετησίως σε κάθε οικογένεια (αντιστοιχούσε σε ημερομίσθιο 23 δραχμές για ένα άτομο). Έτσι, δεν είναι περιέργο που –σύμφωνα με την κοινοτική απόφαση– οι κάτοικοι *διενοήθησαν την εγκατάλειψιν του*

συνοικισμού και την μετάβασιν εις τας πόλεις, προς ανεύρεσιν εργασίας. Η Κοινότητα παραχώρησε τότε 20 οικόπεδα σε αστικές οικογένειες σε βραχώδη εδάφη για να δημιουργήσουν *αστικό συνοικισμό* (βλ. πιο πάνω). *Οι εν λόγω αστικοί οικογένειαι διά της ανεγέρσεως θερινών επαύλων και δενδροφυτεύσεως των οικοπέδων αυτών δημιούργησαν εργασίαν εις τους κατοίκους, οίτινες και βελτιώσαντες οπωσδήποτε την οικονομικήν των κατάστασιν, συνεκρατήθησαν εις τον συνοικισμόν, σημειώνεται στο έγγραφο. Η ζήτηση εργασίας και προϊόντων εκ μέρους εύπορων οικογενειών απορρόφησε προφανώς τμήμα του εργασιακού πλεονάσματος του χωριού.*

8.2. Διαχείριση βοσκοτόπων

Όπως συνέβη σε πολλές άλλες περιοχές, έτσι και στο Ωραιόκαστρο η επέκταση των καλλιεργειών περιορίσε το διαθέσιμο για βοσκές έδαφος και αντίστοιχα την ημινομαδική κτηνοτροφία. Το κενό καλύφθηκε από τα ζώα που εξέθρεψαν οι νέοι κάτοικοι. Συνολικά, όμως, ο μετασχηματισμός του βοσκήσιμου χώρου σε χώρο καλλιεργειών προκάλεσε αρκετές τριβές και προβλήματα, αν και στο Ωραιόκαστρο δεν έλαβαν τις έντονες μορφές που εκδηλώθηκαν αλλού²⁴. Ωστόσο, το κοινοτικό συμβούλιο ασχολήθηκε πολλές φορές με το ζήτημα των βοσκήσιμων εκτάσεων και τα προβλήματα που προκλήθηκαν.

Καταρχάς, αμέσως μετά τη σύστασή του, το κοινοτικό συμβούλιο υπέβαλε αίτηση για να περιέλθει στην Κοινότητα Ωραιόκαστρου η βοσκή Ακ Μπουνάρο, η οποία είχε υπαχθεί στην ανταλλάξιμη περιουσία. *Εξ αυτής εξαρτάται η ύπαρξις των ζώων μας*, υποστήριξε στην εισήγησή του ο πρόεδρος Κ. Χαράβολου²⁵. Η αίτηση επρόκειτο να περάσει πολλές φάσεις μέχρι τον επόμενο χρόνο, αφού έπρεπε πριν εξεταστεί από την Επιτροπή Διαχείρισης Ανταλλάξιμων, να εγκριθεί από τη Νομαρχία και τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Στο μεταξύ, την εν λόγω βοσκή μίσθωνε οικογένεια κτηνοτρόφων.

Ταυτοχρόνως, η Κοινότητα υπέβαλε αίτηση για να μισθώσει τη βοσκή του αεροδρομίου, η οποία είχε περιέλθει στην Αεροπορική Άμυνα (δεν ήταν ανταλλάξιμη περιουσία αλλά δημόσιο κτήμα). Ο προηγούμενος μισθωτής ήταν κάποιος κτηνο-

20 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 6.9.1936.

21 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 12.

22 Απόφαση 38/31.7.1938, λυτό φύλλο.

23 Αλέξανδρος Αναστασιάδης, «Αι σχέσεις αγροτών και Αγροτικής Τραπέζης», *Μακεδονία*, φ. 23.7.1931, σ. 1. Το 1932 η μέση στρεμματική απόδοση ήταν πολύ υψηλότερη στην περιοχή Θεσσαλονίκης, υποχώρησαν όμως οι τιμές. *Μακεδονία*, φ. 19.6.1932, σ. 1.

24 Βλ. Ευστάθιος Πελαγίδης, *Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία (1923-1930)*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 122-124.

25 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

τρόφος, τα ζώα του οποίου προξενούσαν ζημία στους σπαρμένους αγρούς των κατοίκων. Εκτός όμως από τις καταστροφές στους αγρούς, ο κύριος λόγος που η Κοινότητα αποφάσισε να μισθώσει εκείνη τη βοσκή ήταν ότι κρίθηκε απαραίτητη για τις ανάγκες των κατοίκων²⁶. Με αυτό το σκεπτικό αποφασίστηκε να συμμετάσχει η Κοινότητα στη δημοπρασία για την εκμίσθωση της βοσκής. Ο προηγούμενος μισθωτής είχε υπερθηματίσει με 1.000 δραχμές και γι' αυτό οι κοινοτικοί σύμβουλοι αποφάσισαν να προσφέρουν μέχρι το διπλάσιο ποσό²⁷. Ο αντιπρόεδρος Δ. Παπαδόπουλος, που στάλθηκε εκ μέρους της Κοινότητας στη δημοπρασία, επέστρεψε νικητής. Έτσι, συνήλθε αμέσως το κοινοτικό συμβούλιο που αποφάσισε να παραμείνει η βοσκή στη διάθεση της Κοινότητας για τη βόσκηση των ζώων των κατοίκων²⁸. Με το σκεπτικό αυτό, απορρίφθηκε αίτηση του κτηνοτρόφου Μ.Γ. να μισθώσει τη βοσκή για τα ζώα του²⁹.

Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου μίσθωσε τη βοσκή αεροδρομίου από την Αεροπορική Αμυνα και το επόμενο έτος, αλλά αυτήν τη φορά ακριβότερα (2.500 δρχ.)³⁰. Όμως, επειδή χρειαζόταν χρήματα, την εκμίσθωσε στον κτηνοτρόφο Π.Κ. με μίσθωμα 12.000 δραχμές ετησίως. Τον Ιούλιο του 1931, πεζόμενος προφανώς από την πτώση των τιμών των ζώων, ο Π.Κ. ζήτησε από την Κοινότητα να μειωθεί το μίσθωμα σε 10.000 δραχμές, διότι ήταν *λίαν υπέρογκον*. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να μειώσει μεν το τίμημα, αλλά να ζητήσει από τον κτηνοτρόφο να εγκαταλείψει τη βοσκή, διότι δεν υπήρχε επαρκής βοσκήσιμη έκταση για τα ζώα των κατοίκων. Καθώς εκείνος δεν έδειξε διάθεση να αποδεχθεί το δεύτερο σκέλος της πρότασης, η Κοινότητα ενέκρινε δαπάνη για δικαστικά έξοδα έξωσης του. Τον Νοέμβριο ο κτηνοτρόφος ζήτησε νέα μείωση του μισθώματος σε 5.000 δραχμές, διότι η κτηνοτροφία περνούσε μεγάλη κρίση. Η αίτησή του έγινε δεκτή. Τον Φεβρουάριο του 1932, στην αρχή της οικονομικής κρίσης, ο Π.Κ. ζήτησε και πάλι να μειωθεί το μίσθωμα, διότι οι καιρικές συνθήκες είχαν καταστρέψει την κτηνοτροφία. Η Κοινότητα αποδέχθηκε ξανά το αίτημά του³¹. Πάντως, η εξέλιξη των γεγονότων απέδειξε ότι ο κτηνοτρόφος είχε δίκαιο στον ισχυρισμό του ότι η επιχειρησή του δεν ήταν βιώσιμη. Μέσα στο 1932 πούλησε τα αγοσπρόβατά του στον συνάδελφό του Μ.Κ. και μετανάστευσε στη Ρουμανία. Ο Μ.Κ., όμως, συνέχισε να χρησιμοποιεί τη βοσκή του αεροδρομίου, με το επιχείρημα ότι συνέχιζε τη μίσθωση του Π.Κ.

Τότε στο κοινοτικό συμβούλιο εκδηλώθηκαν δύο απόψεις. Είναι εμφανές ότι πίσω από τις διαφορές αυτές βρίσκονταν αντίθετα συμφέροντα διαφορετικών παραγωγικών ομάδων: Βλά-

χοι μεγάλοι κτηνοτρόφοι, γηγενείς μεσαίοι κτηνοτρόφοι, γηγενείς και πρόσφυγες αγρότες με ελάχιστα ζώα. Ο Τσακαλίδης τάχθηκε υπέρ της άμεσης έξωσης του Μ.Κ., προκειμένου να χρησιμοποιηθεί η βοσκή από τους κατοίκους. Με βάση τον νόμο, οι κοινότητες δεν ήταν υποχρεωμένες να αναμισθώνουν τις βοσκές τους, εφόσον επρόκειτο να τις χρησιμοποιήσουν για καλλιέργεια ή για βόσκηση των δικών τους ζώων. Ο Χαραβόπουλος υποστήριξε ότι η έξωση θα στερούσε από την Κοινότητα το μίσθωμα της βοσκής, το οποίο είχε ανάγκη, διότι ήταν νεοσύστατη. Οι Τομπάζης και Παπαδόπουλος υποστήριξαν μια ενδιάμεση λύση: συμφώνησαν με την έξωση, υπό την προϋπόθεση ότι οι κάτοικοι που κατείχαν αγοσπρόβατα –και όχι όλοι– θα πλήρωναν εκείνοι το μίσθωμα της βοσκής του αεροδρομίου³².

Σε αυτήν την κατεύθυνση επρόκειτο να στραφεί η Κοινότητα. Αμέσως, μερικοί κτηνοτρόφοι υπέβαλαν αίτηση να μισθώσουν εκείνοι τη βοσκή του αεροδρομίου. Το αίτημα εγκρίθηκε και αποφασίστηκε να μισθώσει η Κοινότητα την εν λόγω βοσκή από την Αεροπορική Αμυνα³³, και στη συνέχεια να συνάψει σύμβαση με τους ενδιαφερόμενους κτηνοτρόφους³⁴. Έπρεπε, όμως, ταυτοχρόνως να αντιμετωπίσει ένα άλλο πρόβλημα. Μερικοί πρόσφυγες είχαν καλλιεργήσει αυθάρτητα και παράνομα στην περιοχή του αεροδρομίου. Το συμβούλιο αποφάσισε να γίνουν ανακρίσεις και να υποβληθούν μηνύσεις για να παραδειγματιστούν οι υπόλοιποι κάτοικοι³⁵. Δεν προκύπτει, όμως, από τα πρακτικά να δόθηκε κάποια συνέχεια στο ζήτημα αυτό.

Στο μεταξύ, στις αρχές του 1930, η Κοινότητα κλήθηκε από τη Γενική Διοίκηση να αναλάβει τη διαχείριση βοσκοτόπων, που ως τότε διαχειριζόταν η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Στην πρόσκληση αυτήν ανταποκρίθηκε το κοινοτικό συμβούλιο και εξουσιοδότησε τον πρόεδρό του να παραλάβει τον βοσκοτόπο, τον επονομαζόμενο *τον κάμπου*³⁶. Ο βοσκοτόπος δεν παραχωρήθηκε σε ολόκληρη την Κοινότητα, αλλά μόνο στους πρόσφυγες κατοίκους και χρεώθηκε σε αυτούς³⁷, με ανλογία 20 στρέμματα ανά οικογένεια. Ο διαχωρισμός της βοσκήσιμης έκτασης μεταξύ γηγενών και προσφύγων –με βάση σχετική απόφαση της Επιτροπής Παλλοτριώσεων Θεσσαλονίκης– προκάλεσε έντονη συζήτηση στο κοινοτικό συμβούλιο. Υποστηρίχθηκε από τους τέσσερις πρόσφυγες συμβούλους, ενώ διαφώνησε ο γηγενής σύμβουλος Π. Μπαζάκας³⁸. Λίγες ημέρες αργότερα, τον Νοέμβριο του 1930, ο τοπικός κτηνοτρόφος Χ.Κ. υπέβαλε αίτηση στην Κοινότητα, με την οποία ζήτησε να του επιτραπεί να βόσκει τα 150 αγοσπρόβατά του στη βοσκή του κάμπου. Η αίτησή του απορρίφθηκε, με το αιτιολογικό ότι η βο-

26 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

27 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 29.12.1929 και 10.1.1930.

28 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.1.1930.

29 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 5.2.1930.

30 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.2.1931.

31 Αργότερα, η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας κατέληξε στο κοινοτικό συμβούλιο ποσό ίσο προς τη μείωση του μισθώματος του κτηνοτρόφου, διότι η Κοινότητα δεν είχε δικαίωμα να δεχθεί μείωση συμφωνημένου μισθώματος.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 7.12.1930, 19.7.1931, 16.8.1931, 28.11.1931, 28.2.1932, 6.11.1932. Για το νομικό καθεστώς μίσθωσης βοσκών, ειδικά για το δικαίωμα ενοικιοστασίας, την έννοιά του και ποιους προστάτευσ βλ. *Μακεδονία*, φ. 16.6.1927.

33 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932. Το ίδιο έγινε και τα επόμενα χρόνια. Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.11.1936, απόφ. 59, και συνεδρίαση 22.3.1937, απόφ. 25.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

35 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932.

36 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 5.1.1930 και 5.2.1930.

37 Οι πρόσφυγες χρεώθηκαν τον κλήρο, τα υλικά, τα εργαλεία και άλλα περιουσιακά στοιχεία που παρέλαβαν από την ΕΑΠ.

38 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

σκή αυτή προοριζόταν μόνο για τον προσφυγικό συνωικισμό, και του συστήθηκε να περιοριστεί στην έκταση που είχε παραχωρηθεί στους γηγενείς³⁹. Το επόμενο έτος ο σύμβουλος Π. Μπαζάκας, με την ιδιότητα του προέδρου του Γεωργικού Συνεταιρισμού Γηγενών, υπέβαλε αίτηση προς την Κοινότητα να χρησιμοποιούν τη βοσκή του κάμπου όλοι οι γηγενείς κάτοικοι, αλλά η αίτηση απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι η εν λόγω βοσκή παραχωρήθηκε και χρεώθηκε προς τους πρόσφυγες κατοίκους⁴⁰. Ωστόσο, ένας Βλάχος κτηνοτρόφος, ο Χ.Κ., συνέχισε να βόσκει τα πρόβατά του στον κάμπο, διπλάσιασε μάλιστα τον αριθμό τους από 48 σε 96. Η Κοινότητα στράφηκε εναντίον του δικαστικά, για να πετύχει την έξωσή του, αλλά δεν προσκόμισε στο δικαστήριο όλα τα απαιτούμενα στοιχεία και έτσι έχασε τη δίκη. Με οριακή πλειοψηφία 3 προς 2 ψήφους, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να κάνει έφεση. Αποφάσισε μάλιστα να απαγορευτεί εντελώς η βόσκηση αγοπροβάτων στη βοσκή του κάμπου, η οποία ανήκε αποκλειστικώς εις την προσφυγικήν ολότητα⁴¹.

Το 1931 και το 1932 υποβλήθηκαν αιτήσεις εκ μέρους των Βλάχων κτηνοτρόφων να μισθώσουν τη βοσκή του κάμπου, οι οποίες απορρίφθηκαν, πάντοτε με το σκεπτικό ότι ο βοσκότοπος προοριζόταν μόνο για τον προσφυγικό συνωικισμό⁴². Την άνοιξη του 1934 απαγορεύτηκε γενικά η βόσκηση αροτριώντων ζώων στην εν λόγω βοσκή, διότι προξενούνταν ζημιές στους σπαρμένους αγρούς λόγω της συνεχούς καλλιερρησίμου εκτάσεως⁴³. Το 1936 απαγορεύτηκε η βόσκηση των πομίνων και των μεγάλων ζώων –στο χρονικό διάστημα από 15 Μαρτίου ως 15 Αυγούστου–, με εξαίρεση τα αροτριώντα, για να μην προκληθούν ζημιές στους σπαρμένους αγρούς⁴⁴. Το 1937 αποφασίστηκε να κατασκευαστούν γούρνες στη βοσκή του κάμπου, διότι τα ζώα υπέφεραν πολύ⁴⁵.

Όπως και σε πολλές άλλες περιοχές, έτσι και στο Ωραιοκάστρο, είχε ανακύψει το πρόβλημα των λεγόμενων *ανωμάλων δικαιοπραξιών*, δηλαδή των μεταβιβάσεων ακινήτων που είχαν πραγματοποιηθεί μετά την απελευθέρωση, παρά το γεγονός ότι είχε απαγορευτεί κάθε δικαιοπραξία ακινήτων, εκτός από τη βραχυχρόνια μίσθωσή τους⁴⁶. Στην περίπτωση του Ωραιοκάστρου δημιουργήθηκε ζήτημα με εκτάσεις στην περιοχή Ακ Μπουνά, τις οποίες κατείχε κτηνοτρόφος από το Λιβάδι. Τον Νοέμβριο του 1930 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να συμβουλευτεί δικηγόρο, διότι θεωρούσε ότι κακώς κατείχε ο κτηνοτρόφος τις εν λόγω εκτάσεις⁴⁷.

Η βοσκή Ακ Μπουνά είχε παραμείνει στη διαχείριση της Εθνικής Τράπεζας ως ανταλλάξιμη περιουσία. Το 1931 η Κοινότητα συνέχισε τις προσπάθειές της να αποκτήσει τη βοσκή με τη μεσολάβηση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, η οποία ζήτησε να καθοριστούν ευνοϊκοί όροι αποπληρωμής (πολλές δόσεις και χαμηλό επιτόκιο). Για να πείσει την Εθνική και τη Γενική Διοίκηση ότι ήταν σε θέση να πληρώσει το τοκοχρεολύσιο αελλιωώς, το κοινοτικό συμβούλιο όχι μόνο διατήρησε υψηλό το τέλος βοσκής (βλ. πιο πάνω) αλλά και ζήτησε από τους δύο γεωργικούς συνεταιρισμούς του χωριού να δηλώσουν ότι συμφωνούσαν να διατηρηθεί η επιβάρυνση αυτής με στόχο την απόκτηση της βοσκής. Οι δύο συνεταιρισμοί έδωσαν ομοφώνως και αμέσως την έγκρισή τους. *Είναι απαραίτητος [η βοσκή] εις την κοινότητα προς βόσκησιν των ζώων των κατοίκων*, ήταν η ομοθυμη άποψη. Πράγματι, με τη μεσολάβηση του γενικού διοικητή Μακεδονίας Στυλιανού Γονατά⁴⁸, που συμμερίστηκε την αντίληψη ότι η Κοινότητα Ωραιοκάστρου δε διέθετε επαρκείς βοσκές, τον Δεκέμβριο του 1930 η Εθνική καθόρισε τίμημα 440.000 δραχμές (αντιστοιχούσε σε 1.175 χρυσές λίρες), από το οποίο έπρεπε να προκαταβληθεί το ένα τέταρτο. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε ομοφώνως να προβεί στην αγορά και σχημάτισε μια επιτροπή για να ασχοληθεί με την εξεύρεση του ποσού⁴⁹.

Προέκυψε όμως ένα άλλο πρόβλημα: βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, οι κοινότητες δεν είχαν δικαίωμα να προβαίνουν στην αγορά ακινήτων. Ο γενικός διοικητής, ωστόσο, ανέλαβε να συνεννοηθεί με το Υπουργείο Γεωργίας, προκειμένου να κατατεθεί νομοσχέδιο για να επιτραπεί στις κοινότητες και τους συνεταιρισμούς να αγοράζουν κτήματα⁵⁰.

Ενώ τον Ιούλιο του 1931 φαινόταν ως επικείμενη η εξαγορά της βοσκής Ακ Μπουνά, το σχέδιο στη συνέχεια ναυάγησε και η βοσκή παρέμεινε στην κατοχή της Εθνικής, πάντοτε ως ανταλλάξιμη περιουσία⁵¹. Ένας από τους λόγους ήταν η διένεξη που ενέσκηψε μεταξύ των κατοίκων, σχετικά με το ποιοι θα επιβαρύνονταν περισσότερο από τα δικαιώματα (τέλη) βοσκής, τα οποία θα χρηματοδοτούσαν την εξαγορά. Όσοι είχαν μόνο μικρά ζώα, διαμαρτυρήθηκαν, διότι έκριναν ότι κατά τον καθορισμό του τέλους είχαν επιβαρυνθεί περισσότερο από τους κατόχους μεγάλων ζώων. Έτσι, υπέβαλαν ένσταση προς τη Γενική Διοίκηση για την απόφαση της Κοινότητας που όρισε τέλη βοσκής, ζητώντας δικαιότερη επιβάρυνση για τα μικρά ζώα (κατσίκες). Το κοινοτικό συμβούλιο επέμενε στην απόφασή του αλ-

39 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 16.11.1930.

40 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

41 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 25.1.1931.

42 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 27.12.1931 και 24.4.1932.

43 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

44 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.2.1936.

45 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 30.7.1937, απόφ. 50.

46 Με τα διάφορα οθωμανικά ακόπτεδα γίνεται αγορά εκμεταλλεύσεις εις βάρος των κράτους και των προσφύγων. Ούτω οικοπέδα εγκαταλειφθέντα από το 1912 και ανήκοντα εις το δημόσιον, διά διαφόρων επιτηδείων μέσων περιέρχονται εις χείρας ισραηλιτών και ελληνών εργολάβων, ενώ ταύτα ανήκουν εις την Επιτροπήν της Ανταλλαγής και συνεπώς εις τους πρόσφυγας, σημειώνει η *Εφημερίς των Βαλκανίων*, φ. 4.4.1924, σ. 1.

47 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 2.11.1930 και 16.11.1930.

48 Ο Γονατάς, συναρχηγός του Κινήματος του 1922 μαζί με τον Πλαστήρα και στη συνέχεια προθυπουργός, είχε ανυπόστητη για Γενικό Διοικητή Μακεδονίας ισχύ στην κυβέρνηση Βενιζέλου, της οποίας είχε διατελέσει αντιπρόεδρος. Ο διορισμός του στη συγκεκριμένη θέση είχε σχέση με την απόπειρα του Βενιζέλου να βρει ένα *modus vivendi* με τη φιλομοναρχική πτέρυγα του κοινοβουλίου.

49 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 26.12.1930.

50 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.2.1931.

51 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 5.4.1931, 21.6.1931.

λά με οριακή πλειοψηφία⁵², κάτι που συνέβαινε μάλλον σπάνια. Το 1932, όταν καθορίστηκαν οι αγροτικοί κλήροι, προσαρτήθηκε στον συνδικισμό Ωρωακόστρου και ειδικώς εις το μερίδιον των προσφύγων έκταση του αγροκτήματος Ακ Μπουνάρο, όσα δεν παρεδόθησαν εις την Ε.Τ.Ε.⁵³

Η προσάρτηση της εν λόγω έκτασης Ακ Μπουνάρο πραγματοποιήθηκε το 1935. Το κοινοτικό συμβούλιο μερίμνησε να εκδοθεί εξωστική απόφαση σε βάρος των κτηνοτρόφων που τη μίσθωναν, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί από τα ζώα των κατοίκων άτινα ελλείψει άλλης βοσκής κινδυνεύουν να καταστραφούν. Στη συνέχεια, όμως, η υπόθεση άλλαξε τροπή –διότι η αποβολή των μισθωτών δεν τελεσφόρησε– και στόχος της Κοινότητας έγινε ο δικαστικός καθορισμός θεμιτού μισθώματος. Η Κοινότητα ζητούσε από τους κτηνοτρόφους 40 δραχμές κατά κεφαλή για τα 1.270 πρόβατα που έβουσκαν εκεί⁵⁴. Η υπόθεση έμεινε εκκρεμής. Το 1937 η Κοινότητα ζήτησε 80 δραχμές ανά πρόβατο, αλλά τώρα πια είχαν μείνει μόνο 700 πρόβατα που ανήκαν σε πέντε ιδιοκτήτες⁵⁵. Τελικά το ποσό καθορίστηκε δικαστικά, με τρόπο συμβιβαστικό για τις δύο πλευρές⁵⁶.

Η κυρίως κοινοτική βοσκή, στην οποία έβουσκαν τα ζώα των κατοίκων του Ωρωακόστρου ήταν η λεγόμενη βοσκή του βουνού, δηλαδή των λόφων Κουκούλι τεπέ και Σεβρί τεπέ (βλ. πιο πάνω). Η Κοινότητα είχε την αποκλειστική διαχείρισή της βάσει διαταγής της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης. Για τη χρήση της βοσκής αυτής κατέβαλλαν δικαιώματα οι κάτοικοι ανάλογα με τον αριθμό των ζώων που κατείχαν. Επίσης, παλαιότερα έβουσκαν τα ζώα τους και Βλάχοι κτηνοτρόφοι, πληρώνοντας μίσθωμα⁵⁷. Το μίσθωμα καταβαλλόταν στο Δημόσιο και χρησιμοποιούνταν για τα κοινοφελή κοινοτικά έργα, κατά την κρίση του κοινοτικού συμβουλίου. Τον Νοέμβριο του 1929 μερικοί από τους κτηνοτρόφους ζήτησαν να μισθώσουν μέρος της βοσκής του βουνού μέχρι του ρεύματος. Το συμβούλιο αντιπρότεινε να τους εκμισθώσει μόνο το υπερκείμενο του συνδικισμού Παλαιών Δασών Μπαλή μέχρι της κορυφής Σεβρή τεπέ, με μίσθωμα 3.000 δραχμές (8 χρυσές λίρες περίπου)⁵⁸. Τον Μάιο του 1930 οι κτηνοτρόφοι ζήτησαν να μισθώσουν και πάλι την ίδια έκταση, αίτημα που έγινε δεκτό, αλλά με το λανθασμένο σκεπτικό ότι ίσχυε ενομοστάσιο και το κοινοτικό συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο να δεχτεί την παράταση της μίσθωσης⁵⁹. Με το μίσθωμα που εισπράχθηκε, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να κτιστεί γούρνα στο υδροαγωγείο Κάμπελ, η οποία θα χρησί-

μενε για την ύδρευση των ζώων των κατοίκων⁶⁰. Όταν, όμως, τον Δεκέμβριο του 1930 ο κτηνοτρόφος Ε.Μ. υπέβαλε αίτηση να μισθώσει τμήμα της βοσκής του βουνού, η αίτησή του απορρίφθηκε με το αιτιολογικό ότι η βοσκή αυτή προοριζόταν για τα ζώα των κατοίκων⁶¹. Προηγουμένως, είχε εξωστεί ο κτηνοτρόφος Π.Κ., διότι στο ποίμνιό του, που αποτελούνταν από διακόσια πρόβατα, είχε προσθέσει άλλα πενήντα⁶². Όταν οι κτηνοτρόφοι αντιλήφθηκαν ότι δεν είχαν πλέον πρόσβαση στη βοσκή του βουνού, δεν εξόφλησαν τις οφειλές τους από μισθώματα περασμένων ετών. Ύστερα από μια αποτυχημένη προσπάθεια συμβιβασμού, τον Φεβρουάριο του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο εξουσιοδότησε τον αντιπρόεδρο Δ. Παπαδόπουλο να αναθέσει σε δικηγόρο την αναγκαστική είσπραξη των μισθωμάτων, με αμοιβή όχι ανώτερη των 1.000 δραχμών⁶³.

Το φθινόπωρο του 1933 πραγματοποιήθηκε δημοπρασία για την εκμίσθωση των κοινοτικών βοσκών, ύστερα από την οποία παραχωρήθηκαν στους εξής πλειοδότες: Μιχαήλ Κουφουνάκης 67 στρέμματα, Παναγιώτης Τσακαλίδης 30 στρέμματα, Γεώργιος Μπάτος 14 στρέμματα· συνολικά 111 στρέμματα⁶⁴.

Γεγονός είναι ότι οι βοσκές δεν επαρκούσαν για τον αυξανόμενο αριθμό των ζώων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονταν και οι αγελάδες που είχαν δοθεί από την ΕΑΠ ως αροτριώματα. Κάθε οικογένεια διατηρούσε έναν αριθμό αγοπροβάτων, πέρα από όσα εξέτρεφαν οι Βλάχοι επαγγελματίες κτηνοτρόφοι. Τον Απρίλιο του 1932 το κοινοτικό συμβούλιο απαγόρευσε τη βόσκηση αγοπροβάτων στην έκταση γύρω από τον συνδικισμό, με όριο τον δρόμο προς τον λόφο Ταουσάν τεπέ. Εφεξής επιτρεπόταν μόνο η βόσκηση αροτριωτών. Τα μεγάλα ζώα θα έπρεπε να βόσκουν στη βοσκή του βουνού και τα αγοπρόβατα στη βοσκή του κάμπου. Έτσι, διαχωρίστηκαν τρεις ζώνες, ανάλογα με το είδος των ζώων, οι οποίες όμως απείχαν αρκετά μεταξύ τους. Γι' αυτό η απαγόρευση δεν τηρήθηκε. Οι κάτοικοι εξακολούθησαν να πηγαίνουν τα μεγάλα ζώα τους μαζί με τα μικρά στη βοσκή του κάμπου και η Κοινότητα απειλούσε με μηνύσεις⁶⁵. Η απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου για τον διαχωρισμό των βοσκοτόπων επιβεβαιώθηκε τον Νοέμβριο του 1932⁶⁶, ένδειξη ότι υπήρξαν προβλήματα στην εφαρμογή της. Το 1937, ύστερα από πολλές απόπειρες να βρεθεί ισορροπία, αποφασίστηκε να απαγορευτεί η βόσκηση στην περιοχή αεροδρομίου μέχρι τον θερισμό και στη συνέχεια να χωριστεί η βοσκή σε δύο μέρη, ένα για τα μεγάλα ζώα και ένα για τα μικρά⁶⁷.

52 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

53 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 80.

54 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάσεις 15.2.1936, 28.6.1936, 13.9.1936. Την υπόθεση χειρίστηκαν για λογαριασμό της Κοινότητας οι δικηγόροι Στέφανος Γεωργιάδης και Ιωάννης Πανουσόπουλος.

55 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 19.

56 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 13.6.1937, απόφ. 38.

57 Αναφέρονται οι κτηνοτρόφοι Α. Τζίκας, Μ. Κουφουνάκης, αδελφοί Μπουλά, αδελφοί Γούλη, Χρήστος Τελούσης, Ευθύμιος Μπάρας. Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

58 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 17.11.1929.

59 Ενομοστάσιο ίσχυε μόνο ως προς την υποχρέωση της Κοινότητας να μην προμηθεύει άλλον κτηνοτρόφο (μόνον οι κατ' επάγγελμα κτηνοτρόφοι είχαν δικαίωμα μίσθωσης βοσκής). Όμως η Κοινότητα δεν είχε υποχρέωση να εκμισθώσει τη βοσκή, εφόσον έβρισκε ότι αυτή ήταν απαραίτητη για τα ζώα των κατοίκων.

60 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.5.1930. Κάμπελ ήταν το επίθετο του προέδρου της ΕΑΠ.

61 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 7.12.1930.

62 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 16.11.1930.

63 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 25.1.1931 και 22.2.1931.

64 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1933.

65 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.4.1932 και 15.5.1932.

66 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 6.11.1932.

67 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 25.4.1937, απόφ. 37.

Δενδροφύτευση από μαθητές του δημοτικού σχολείου.
Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

8.3. Δάσος

Από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας της Κοινότητας, και παρά την πληθώρα των προβλημάτων που αντιμετώπιζε, το κοινοτικό συμβούλιο του Ωραιοκάστρου έδειξε ότι είχε πλήρη συνείδηση της σημασίας του δάσους που απλωνόταν πάνω από τον συνοικισμό σε έκταση 2.000 στρεμμάτων. Σε συνεδρίαση του Ιουνίου 1929, ο πρόεδρος Κ. Χαραβόπουλος τόνισε την απόλυτη ανάγκη να προστατευτεί το δάσος χάριν του συνοικισμού, ώστε να προφυλαχτούν τα πηγάια νερά, που αποτελούσαν και τη μοναδική ύδρευση των κατοίκων. Το συμβούλιο αποφάσισε να ζητήσει από το δασαρχείο την εκχώρηση του δάσους στην απόλυτη κυριότητα της Κοινότητας⁶⁸.

Τον Φεβρουάριο του 1930, με προσωπική εργασία των κατοίκων, η Κοινότητα πραγματοποίησε αναδάσωση του άνωθεν του χωριού λόφου, φύτευσε περί τις δυόμισι χιλιάδες καλλωπιστικών δένδρων, ακακίες, σφενδάμους, μελιές, σοφόρες, γλαδίσχες κ.τ.λ. Την ωραίαν αυτήν πρωτοβουλία των κατοίκων Ωραιοκάστρου ενίσχυσε το Γεωργικόν Επιμελητήριον Θεσσαλονίκης, διαθέσαν εκ των πενήκων του πόρων το αναγκαίον χρηματικόν ποσόν διά την αγοράν των ανωτέρω δένδρων εκ του Γεωργικού Σταθμού Θεσσαλονίκης. Προς καλύτεραν μάλιστα επέλεγειν απέστειλεν επί τόπου τον γεωπόνον του, όστις επέβλεψε την φύτευσιν. Το παράδειγμα του Ωραιοκάστρου καλόν θα ήτο να μιμηθούν και αι άλλαι κοινότητες της περιφέρειας Θεσσαλονίκης ενισχυόμεναι καταλλήλως παρά τον κράτους, σημειώνει η εφημερίδα *Μακεδονία*⁶⁹. Πράγματι, τον επόμενο χρόνο η Νεοχωρούδα φύτευσε και εκείνη 500 δένδρα από τη δυτική πλευρά του βουνού⁷⁰.

Μετά τη δενδροφύτευση, τον Μάιο του 1930, αποφασίστηκε η περιφράξη του δάσους. Για να βρεθούν τα χρήματα,

εκμισθώθηκαν κατ' εξαίρεση 800 στρέμματα στον κτηνοτρόφο Ε.Μ., για χρονικό διάστημα δύο μηνών, για να βόσκει τις 250 κατσίκες του⁷¹. Η περιφράξη μάλλον δεν επιτεύχθηκε –ίσως ο κτηνοτρόφος δεν πλήρωσε τελικά το μίσθωμα (βλ. πιο πάνω)–, διότι τον Νοέμβριο του 1930 διαπιστώθηκε ότι τα ζώα αφήνονταν αδέσποτα και έμπαιναν στο δάσος, όπου κατέστρεφαν τα νέα δένδρα. Το κοινοτικό συμβούλιο προκήρυξε αμοιβή 25 δραχμών σε όποιον συλλάμβανε ζώο στην περιοχή του δάσους και γνωστοποίησε ότι θα υπέβαλλε μήνυση στον ιδιοκτήτη του⁷².

Το 1932 ο εμπορικός οδηγός της Θεσσαλονίκης πρόβαλε το Ωραιοκάστρο ως παράδειγμα δενδροφύτευσης: *Το κοινοτικόν συμβούλιον άόκνως εργαζόμενον διά τον εξωραϊσμόν και την πρόοδον του συνοικισμού προέβη εις την δενδροφύτευσιν εννέα χιλιάδων καρποφόρων δένδρων και την αναδάσωσιν των περίξ λόγων διά τριών χιλιάδων πεύκων, ελάτων, πλατάνων κ.λπ.*⁷³ Όμως, στο μεταξύ, ο χειμώνας είχε έρθει βαρύς και οι κάτοικοι είχαν ανάγκη από ξύλα (βλ. πιο κάτω).

Το 1934 το κοινοτικό συμβούλιο έκρινε ότι ήταν απαραίτητη η περιφράξη του δάσους με συρματοπλέγματα, διότι χωρίς την περιφράξη τα ζώα των κατοίκων θα το κατέστρεφαν τελείως. Για τον σκοπό αυτόν διέθεσε από τα αποθεματικά της Κοινότητας ποσό 5.000 δραχμές⁷⁴. Πρόσθετες δενδροφύτευσεις στο δάσος έγιναν στις περιόδους 1934-1935 και 1936-1937⁷⁵. Το 1937 αποφασίστηκε επίσης η δενδροφύτευση του δρόμου που οδηγούσε από τον προσφυγικό στον αστικό συνοικισμό (οδός Κομνηνών) και των δύο άλλων κυριότερων οδών του συνοικισμού και η ίδρυση δασυλλίων στα τρία υψώματα γύρω από τον συνοικισμό⁷⁶. Το 1938 αποφασίστηκε η περιφράξη της δασώδους περιοχής *Κοινοτικός αγρός Κρυονερίου*⁷⁷.

68 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.6.1929. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι τα μέλη του συμβουλίου, απλοί άνθρωποι στην πλειονότητά τους, γνώριζαν ότι είχαν το δικαίωμα από βάση του ΝΔ 49/11.5.1929.

69 *Μακεδονία*, φ. 21.2.1930, σ. 2.

70 *Μακεδονία*, φ. 5.3.1931.

71 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.5.1930.

72 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

73 *Μέγας Οδηγός*, ό.π.

74 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 9.4.1934 και 10.6.1934 όπου και ο απολογισμός.

75 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.11.1936, απόφ. 63.

76 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 9.

77 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 87.

8.4. Ξύλευση

Το ξύλο ήταν η μοναδική καύσιμη ύλη των κατοίκων του Ωραιοκάστρου, όπως και όλων των γεωργοκτηνοτροφικών κοινοτήτων της εποχής. Ήταν απαραίτητο για τη θέρμανση, το μαγείρεμα και την οικοδόμηση. Ωστόσο δεν υπήρχε ξυλεία στην περιοχή, που να είναι προσβάσιμη στους κατοίκους. Όπως προαναφέρθηκε, το 1919 ο ιερέας του χωριού είχε ζητήσει να μετατεθεί, διότι ήταν αδύνατο να βρει ξύλα στο χωριό. Πριν από τη διανομή κληρών, το αίτημα της Κοινότητας ήταν να επιτραπεί η εκρίζωση πουρναριών από αγρούς που επρόκειτο να καλλιεργηθούν. Η εκρίζωση θα βοηθούσε την καλλιέργεια και επιπλέον θα εξασφάλιζε καύσιμη ύλη στους κατοίκους. Προκειμένου, όμως, να γίνει δεκτό το αίτημα αυτό, έπρεπε να συγκληθεί προηγουμένως η προβλεπόμενη από τον νόμο δασική επιτροπή, η οποία και θα αποφανόταν αν η συγκεκριμένη έκταση του συνοικισμού ήταν δασική ή όχι⁷⁸. Σύμφωνα με τον Α. Τσακαλίδη, όλη η περιοχή όπου οικοδομήθηκε το Ωραιόκαστρο ήταν καλυμμένη από μεγάλα πουρνάρια, που εκριζώθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των κατοίκων. Πολλά από αυτά μεταφέρθηκαν στις πλάτες των προσφύγων, ιδίως των γυναικών. Οι πιο ευκατάστατοι τα μετέφεραν με γαϊδουράκια, ενώ οι *εύποροι* με κάρα⁷⁹.

Το πλέον επίζηλο για ξύλευση τμήμα της περιοχής ήταν μια έκταση στην Ακ Μπουνάρ, η οποία ήταν καλυμμένη με πουρνάρια. Η έκταση αυτή ανήκε στην ανταλλάξιμη περιουσία και δεν περιλήφθηκε στους κληρούς που διανεμήθηκαν στους κατοίκους. Από το 1931, πάγιο αίτημα του κοινοτικού συμβουλίου ήταν η ξύλευση των κατοίκων από την Ακ Μπουνάρ. Για τον λόγο αυτόν ζητήθηκε η μεσολάβηση του γενικού διοικητή Μακεδονίας (Στ. Γονατά). Όμως η Εθνική Τράπεζα, που διαχειριζόταν την ανταλλάξιμη περιουσία, διαφύλαττε με θρησκευτική ευλάβεια όλα τα στοιχεία της. Τα πουρνάρια αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο που μπορούσε να πουληθεί. Έτσι, τα διαβήματα του γενικού διοικητή δεν είχαν αποτέλεσμα⁸⁰.

Η επίζηλη για τα πουρνάρια της θέσης γειτνίαζε με κοινοτική έκταση, στην οποία η Κοινότητα είχε φυτέψει καρποφόρα δένδρα. Τον Σεπτέμβριο του 1931 κάτοικος του συνοικισμού έκοψε δύο *δένδρα κοινοτικά* (καρποφόρες αμυγδαλιές) στην περιοχή Ακ Μπουνάρ. Το γεγονός υπέπεσε στην αντίληψη του κοινοτικού συμβουλίου, το οποίο αποφάσισε να καλέσει τον κάτοικο να δώσει εξηγήσεις. Το συμβούλιο αποφάσισε ότι, σε περίπτωση άρνησης ή αν οι εξηγήσεις δεν ήταν ικανοποιητικές, θα υπέβαλλε μήνυση στο δασαρχείο. Αν κάποιος κάτοικος είχαν κόψει παρνόμως δένδρα, η ίδια η Κοινότητα σεβόταν απολύτως το δάσος. Όταν χρειάστηκε ξυλεία για την περιφράξη του οικοπέδου του σχολείου, το συμβούλιο αποφάσισε να υποβάλει αίτηση στο δασαρχείο για να κόψει τρία ξερά δένδρα από τη δική της έκταση⁸¹.

Τον επόμενο χειμώνα 1932-1933 η ξύλευση από το τμήμα Ακ Μπουνάρ εξακολούθησε να είναι απαγορευμένη. Το κοινοτικό συμβούλιο, επειδή δεν υπήρχε άλλος τρόπος και επειδή η *κατάσταση των κατοίκων κατέστη αφόρητος λόγω ελλείψεως καυσίμων ύλης κατά τις σημερινές καιρικές συνθήκες*, αποφάσισε να ζητήσει από το δασαρχείο να επιτραπεί η ξύλευση των κατοίκων από τα πουρνάρια στην αναδασωτέα έκταση *κάτωθεν του Σιβρή τεπέ και πέραν του ρεύματος*⁸². Τον επόμενο χειμώνα ο πρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου πρότεινε να επιτραπεί η ξύλευση των κατοίκων επί πενθήμερο από την ορεινή περιοχή της Κοινότητας. Η πρόταση απορρίφθηκε από τους άλλους συμβούλους, με το αιτιολογικό ότι η ξύλευση *εκ των καλλιεργησίμων γαιών ήταν επαρκής για τους κατοίκους*⁸³. Ήταν η μοναδική περίπτωση που απορρίφθηκε πρόταση του προέδρου του συμβουλίου. Όμως, τον επόμενο χειμώνα, δεν είχαν μείνει άλλα περιθώρια: το κοινοτικό συμβούλιο κατέληξε στην απόφαση να ξυλευτούν οι κάτοικοι επί τρεις ημέρες από την αναδασωτέα περιοχή, ώστε με την εκρίζωση των πουρναριών να μεγαλώσουν τα δένδρα⁸⁴.

Το 1934 το κοινοτικό συμβούλιο έλαβε την εξής ομόφωνη απόφαση: Κάθε πρώτη του μήνα επιτρεπόταν η ξύλευση των κατοίκων από το βουνό *προς τα σύνορα Νεοχωρούδας-Δαούτ Μπαλή άνωθεν βρύσεως χήρας Αντωνιάδου*. Ειδικά για τους χειμερινούς μήνες η ξύλευση επιτρεπόταν και τη δεύτερη ημέρα του μήνα. Αν οι ορισμένες ημερομηνίες δεν ήταν κατάλληλες, ο πρόεδρος θα καθόριζε άλλες. Το δικαίωμα των κατοίκων περιοριζόταν στη συγκεκριμένη ημέρα. *Εις οιαδήποτε άλλη ημέρα συλλαμβανόμενοι ξυλευόντες θέλουν μνησθεί αμοδιώς άνευ ουδεμιάς επεικειάς*⁸⁵.

8.5. Λατομεία

Στο Ωραιόκαστρο είναι γνωστά δύο παλαιά λατομεία: του Παλαιοκάστρου και του Ωραιοκάστρου⁸⁶. Το πρώτο είναι νεότερο. Στη συνέχεια θα κάνουμε λόγο για το δεύτερο.

Στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου απαντά λατομείο στη θέση *Πουργάς* [*burgaz* =μεγάλη λακούβα, λιμνούλα] ή αλλιώς *Μαύρη Πέτρα*, το οποίο ανήκε στην Κοινότητα. Συνόρευε από την Ανατολή και τον Βορρά με τη βοσκή Ακ Μπουνάρ, από τον Νότο με δημόσιο δρόμο που οδηγούσε στην Ακ Μπουνάρ και από τη Δύση με τον ασπικό συνοικισμό. Η έκταση του λατομείου ήταν 2.000 τετραγωνικά μέτρα⁸⁷. Τον Μάρτιο του 1930 ιδιώτες ζήτησαν να το μισθώσουν για τέσσερα χρόνια. Το κοινοτικό συμβούλιο δέχθηκε το αίτημα, αλλά όρισε μίσθωμα σχεδόν διπλάσιο από το προσφερόμενο. Έτσι, το αίτημα δεν είχε συνέχεια⁸⁸.

78 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

79 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

80 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 25.1.1931, 22.2.1931, 21.6.1931.

81 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 13.9.1931.

82 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.2.1932.

83 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932.

84 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 9.4.1934.

85 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934.

86 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 381 και 368 αντίστοιχα.

87 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 30.4.1936.

88 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.3.1930.

*Βρύση στη γωνία των οδών Κοιμητών και Δημοκρατίας.
Εικονίζονται, μεταξύ άλλων, οι Απόστολος Δαμιανίδης,
Κυριάκος Χαραβόπουλος, Δημήτριος Κασσιμίδης.
Χρονολογία: 1937.
Αρχείο Απόστολον Δαμιανίδη.*

Τον Οκτώβριο του επόμενου έτους ο Κ.Α., 48 ετών, κάτοικος Ωραιοκάστρου, πρότεινε στο συμβούλιο να του εκμισθώσει ένα κοινοτικό λατομείο, το οποίο αιείχε πάνω από 250 μέτρα από τον συνοικισμό, με ετήσιο μίσθωμα 1.000 δραχμές. Το αίτημά του έγινε δεκτό. Στη συνέχεια ο ίδιος ζήτησε και δεύτερο λατομείο, το οποίο βρισκόταν σε απόσταση 150 μέτρων από τον συνοικισμό, αλλά το κοινοτικό συμβούλιο απαίτησε να καταβληθεί ξεχωριστό μίσθωμα. Τότε ο Κ.Α. παραιτήθηκε και ζήτησε να υπογράψει τη σύμβαση της μίσθωσης του μεταλλείου ένας άλλος κάτοικος του Ωραιοκάστρου, ο Ι.Γ. Το συμβούλιο αποδέχθηκε το αίτημα τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου⁸⁹. Ταυτόχρονος, ένας άλλος κάτοικος του Ωραιοκάστρου, ο Σ.Τ., 28 ετών, ζήτησε –και η Κοινότητα αποδέχθηκε– να του παραχωρηθεί εν λατομείον [...] εκ παρελθουσών υποχρεώσεων της κοινότητας εις αυτόν. Δε γνωρίζουμε ποιες ήταν αυτές οι υποχρεώσεις⁹⁰. Ύστερα από ένα δίμηνο, τον Φεβρουάριο του 1932, ο Κ.Α. επανήλθε και ζήτησε ένα άλλο λατομείο, το οποίο δεν κατονομάζεται, αλλά το συμβούλιο απέρριψε το αίτημα, διότι το αιτούμενο λατομείο θα χρειαζόταν στην Κοινότητα για να οικοδομήσει το κοινοτικό κατάστημα. Αντιπρότεινε στον Κ.Α. να του εκμισθώσει ένα άλλο λατομείο⁹¹. Προφανώς, καθένα από αυτά τα λατομεία ήταν ένα τμήμα της περιοχής που ονομάζεται σήμερα *Παλαιό Λατομείο*.

Το φθινόπωρο του 1933 η Κοινότητα, προκειμένου να αυξήσει τα έσοδά της, αποφάσισε να διενεργήσει πλειοδοτική δημοπρασία των κοινοτικών λατομείων της Μαύρης Πέτρας⁹². Πλειοδότης αναδείχθηκε ο Π. Κουσουτής, κάτοικος Νεοχωρούδας, ο οποίος πρόσφερε 5.000 δραχμές για μίσθωση διετίας, χωρίς να υπάρξει άλλη προσφορά. Η Κοινότητα δέχθηκε, με τον όρο ότι ο πλειοδότης θα χρησιμοποιούσε εργάτες από τον συνοικισμό, εφόσον ήταν διατεθειμένοι να εργαστούν με τους ίδιους όρους που ίσχυαν και για τους άλλους εργάτες⁹³. Τον Μάρτιο του 1936 αποφασίστηκε και πάλι η εκμίσθωση των λατομείων της Μαύρης Πέτρας με δημοπρασία⁹⁴. Το μίσθωμα ορίστηκε εκείνο τον χρόνο σε 4.000 δραχμές⁹⁵.

8.6. Ύδρευση

Τα εκεί πηγαία ύδατα διοχετεύονται εις τέλειον υδραγωγείον απολήγον εις πολλές κρήνας τοποθετημένας εις τα κεντρικότερα σημεία του συνοικισμού, σημειώνει ο εμπορικός οδηγός του 1932 για το Ωραιοκάστρο⁹⁶. Αυτό το υδραγωγείο πρέπει να ήταν το προαναφερθέν υδραγωγείο Κάμπελ, το οποίο ήδη υπήρχε το 1930, και στο οποίο το κοινοτικό συμβούλιο σχεδίαζε

να οικοδομήσει μια γούρνα. Το ίδιο έτος η Αναστασία χήρα Χαράλαμπτου Αντωνιάδου ανήγειρε στέρνα στην τοποθεσία *βοννό, εκ του υστερήματός της*. Το κοινοτικό συμβούλιο έκρινε ότι η στέρνα ήταν *ευεργέτημα διά τους κατοίκους* και εξέφρασε επισήμως τα συγκαλητήρια του προς την Αναστασία Αντωνιάδου. Την ίδια κιόλας ημέρα, η εφημερίδα *Μακεδονία* δημοσίευσε την είδηση, τοποθετώντας την κατασκευή *εις την περιοχή της βοσκής του άνω συνοικισμού*⁹⁷. Πρόκειται ασφαλώς για την *πηγή της Χαμπίνας*, όπως είναι γνωστή στους νεότερους κατοίκους.

Το 1931 επιδιορθώθηκε η δεξαμενή του υδραγωγείου, όπως και το υδραγωγείο του Παλαιού Νταούντ Μπαλί, *καθ' όσον ευρίσκεται εις ελεεινήν κατάσταση*⁹⁸. Την ίδια περίπου εποχή εγκρίθηκε η κατασκευή δεξαμενής στον αστικό συνοικισμό, αλλά με την προϋπόθεση ότι δε θα θιγόταν η ύδρευση των κατοίκων και ότι τα περισσεύματα θα διοχετεύονταν στους *αγροτικούς αποκατεστημένους*. Η ποσότητα που εγκρίθηκε αντιστοιχούσε σε σωλήνα μιας ίντσας⁹⁹.

Όσοι κατοικούσαν μακριά από τις βρύσες του συνοικισμού έπρεπε να κουβαλούν το νερό σε μεγάλη απόσταση. Οι κάτοικοι μιας γειτονιάς στη βόρεια πλευρά του συνοικισμού ζήτησαν κατ'

89 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 25.10.1931, 28.11.1931 και 6.12.1931.

90 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 6.12.1931.

91 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.2.1932.

92 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 7.10.1933.

93 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1933.

94 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 29.3.1936.

95 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.11.1936, απόφ. 60.

96 *Μέγας Οδηγός*, ό.π.

97 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930. *Μακεδονία*, φ. 2.11.1930, σ. 5. Ήταν η δεύτερη φορά μέσα στο 1930 που κάτοικος του Ωραιοκάστρου έστειλε *ανταπόκριση* στην εφημερίδα αυτήν. Η πρώτη ήταν η είδηση για την αναδάσωση, η οποία ήταν συνταγμένη σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Οι *έπαπτοι* ήταν δύο: ο Π. Μανδρατζής, του οποίου πολλές φορές το όνομα ανέφερε η *Μακεδονία* και ο οποίος είχε καθημερινούς δεσμούς με την πόλη ως πρόεδρος του Γεωργικού Επιμελητηρίου. Ο δεύτερος ήταν ο Δημήτριος Παταδόπουλος, αντιπρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου, που φαίνεται ότι είχε επίσης δεσμούς με την πόλη και ήταν ο *διανοσόμενος* του κοινοτικού συμβουλίου.

98 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 16.8.1931 και 13.9.1931.

99 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 19.7.1931 και 16.8.1931.

Βρύση στη γωνία των οδών Υψηλάντου και Αριστοτέλους. Εικονίζονται οι Σπ. Σιδηρόπουλος, Βασ. Γαλιτσιδής, Δημ. Κεσόπουλος, Σιταριδής, Π. Μανδρατζής, Ι. Χαραβόπουλος, Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

επανάληψη να τους χορηγηθεί η ποσότητα νερού που τους ανάλογούσε, την οποία αναλάμβαναν να φέρουν κοντά στα σπίτια τους με προσωπική εργασία και υδροσωλήνες που θα αγόραζαν με δικά τους έξοδα. Αρχικά το συμβούλιο δίσταζε, διότι φοβόταν ότι θα διατάρασσε την υδροδότηση. Τελικά, όμως, οι σχετικές αιτήσεις πύκνωσαν και τον Ιούνιο του 1932 αναγκάστηκε να εγκρίνει παροχή διακλαδώσεων σε έξι συνολικά μέρη που βρίσκονταν μακριά των βρύσεων, με την προϋπόθεση ότι θα μειωνόταν η συνολική ποσότητα νερού¹⁰⁰. Ανάλογο αίτημα διατυπώθηκε το 1933 από τον μισθωτή κτηνοτρόφο της περιοχής Αχ Μπουνάρο, ο οποίος ζήτησε να αυξηθεί το ποσό του ύδατος της τοπικής βρύσης, διότι ήταν ανεπαρκής για τις ανάγκες των ζώων του. Με εξαίρεση τον πρόεδρο, τα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου απέρριψαν το αίτημα. Ο κτηνοτρόφος όμως ζήτησε τη μεσολάβηση της Εθνικής Τράπεζας, με την ιδιότητά της ως διαχειρίστρια της ανταλλάξιμης περιουσίας. Τότε το συμβούλιο –που, όπως προαναφέρθηκε, επιδίωκε την αγορά της έκτασης και ασφαλώς δεν ήθελε να διαρρήξει τις σχέσεις του με το Τμήμα Ανταλλάξιμων της Τράπεζας– αποδέχθηκε την αίτηση και αποφάσισε παράλληλα να τοποθετήσει *κάνουλα* στις βρύσες του συνοικισμού¹⁰¹.

Το 1933 αποφασίστηκε να διατεθεί η ετήσια προσωπική εργασία των κατοίκων για την ανέγερση δεξαμενής του υδραγωγείου του αστικού συνοικισμού¹⁰². Η Κοινότητα κάλεσε μηχανικό για να υποδείξει το σημείο όπου θα έπρεπε να κατασκευαστεί η δεξαμενή, χωρητικότητας 130 κυβ. μέτρων. Φαίνεται ότι έγινε συμφωνία να επιβαρυνθούν με την αξία των υλικών οι κά-

τοικοι του αστικού συνοικισμού, ενώ αντίστοιχα οι μόνιμοι κάτοικοι θα αναλάμβαναν τη μεταφορά της άμμου και την εκσκαφή του υδραγωγείου¹⁰³.

Το 1934 το κοινοτικό συμβούλιο που είχε εκλεγεί εκείνη τη χρονιά αποφάσισε ότι η αποπεράτωση του δικτύου ύδρευσης ήταν επιτακτική. Προκειμένου να συγκεντρώσει το απαιτούμενο ποσό, επέβαλε *ερανική φορολογία* στους κατοίκους, οι οποίοι κατατάχθηκαν σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την εισοδηματική δυναμικότητά τους. Η απόφαση δεν εφαρμόστηκε, λόγω ίσως του υψηλού κόστους ή αναδράσεων των κατοίκων. Το 1936 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να τοποθετήσει πέντε ακόμη βρύσες¹⁰⁴, αλλά μετά τη μεταβολή που έγινε στη σύνθεσή του τον Ιούνιο του ίδιου έτους (βλ. πιο πάνω), η εφαρμογή της απόφασης ανεστάλη για να πραγματοποιηθεί ολοκληρωμένη μελέτη υδροδότησης του συνοικισμού.

Στο μεταξύ φαίνεται ότι οι κάτοικοι του αστικού συνοικισμού κατανάλωναν πολύ νερό. Γι' αυτό τον Φεβρουάριο του 1937 το συμβούλιο αποφάσισε να χρεώνει το κοινοτικό νερό προς 250 δραχμές ανά στρέμμα για τα οικοπέδα του αστικού συνοικισμού, έναντι 100 δραχμών για τους κατοίκους¹⁰⁵. Το συμβούλιο δε δίστασε να λάβει δικαστικά μέτρα εναντίον ιδιοκτήτη αστικού οικοπέδου, ο οποίος άνοιξε φρέαρ στις πηγές της βρύσης Κρουονέρι και απορροφούσε το νερό της¹⁰⁶. Τελικά, ο αστικός συνεταιρισμός ζήτησε –και η Κοινότητα ενέκρινε– να κάνει ξεχωριστή γεώτρηση από τα σύνορα Ωραιοκάστρου-Μελισσοχωρίου, ώστε να εξασφαλίσει τις απαιτούμενες ποσότητες¹⁰⁷.

100 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 16.8.1931, 28.2.1932, 12.6.1932.

101 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

102 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

103 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.9.1933.

104 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάσεις 8.3.1936, 2.4.1936.

105 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937.

106 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόφ. 59. Την υπόθεση χειρίστηκε ο δικηγόρος Θεσσαλονίκης Στέφανος Γεωργιάδης.

107 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόφ. 60.

8.7. Συγκοινωνίες

Η μεταφορά των προϊόντων στη Θεσσαλονίκη γινόταν με κάρα ή ζώα. *Συγκοινωνία τακτική και συστηματική δεν υπάρχει*, διευκρινίζει ο εμπορικός οδηγός του 1932. *Εξυπηρετείται δε αυτή δι' αυτοκινήτων ταξί κατά συμφωνίαν*. Η συγκοινωνία γινόταν μέσω της *υπό των αγγλικών στρατευμάτων το 1917 διανομιγείας δημοσίας αμαξιτής οδού*, η οποία βρισκόταν σε καλή κατάσταση¹⁰⁸.

Το 1934 πραγματοποιήθηκε κατασκευή γέφυρας στην οδό Ισταμπούλ-Γιολού¹⁰⁹, (όπως κατά την προφορική παράδοση ονομαζόταν η Συμμαχική Οδός). Το συμβούλιο έκρινε ότι ήταν απαραίτητη η κατασκευή της γέφυρας, διότι χωρίς αυτή *δυσχεραίνεται η διά κάρρων αυτοκινήτων κ.λπ. συγκοινωνία των κατοίκων* και αποφάσισε να ανεγείρει τη γέφυρα από τα διαθέσιμα της Κοινότητας. Το καλοκαίρι του 1934 αποφασίστηκε η επισκευή του δημόσιου δρόμου Ωραοκάστρου-Θεσσαλονίκης, διότι βρισκόταν σε κακή κατάσταση και η συγκοινωνία κόντευε να διακοπεί¹¹⁰.

Τα ρέματα που πλημμύριζαν έκαναν αναγκαία την κατασκευή γεφυρών σε τρία ακόμη σημεία: μέσα στον συνοικισμό, στη θέση *Αζμάκ* και στα θέση *Αμπέλια*. Η κατασκευή σχεδιάστηκε τον Νοέμβριο του 1937, ύστερα από τις πλημμύρες που είχαν γίνει την προηγούμενη άνοιξη και τις βροχές που έπεσαν εκείνο τον μήνα και διέκοψαν εντελώς τη συγκοινωνία του χωριού¹¹¹.

Οι δρόμοι μέσα στο χωριό βελτιώθηκαν στοιχειωδώς μόλις το 1937, με τη ξερολιθόστρωση των σταυροδρομιών και το άνοιγμα χαντακών εκατέρωθεν των δρόμων, έτσι ώστε το νερό να κυλά στα χαντάκια¹¹². Το 1938 τοποθετήθηκαν για πρώτη φορά 15 φανάρια εις την *κεντριωτέραν οδόν του συνοικισμού προς φωτισμόν αυτής κατά τας νυκτερινάς ώρας*¹¹³.

Το πρώτο θύμα από τροχαίο που εντοπίζουμε στις πηγές ή-

ταν η Σιμέλα Λαζαρίδου (1912-1947), που σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα¹¹⁴.

8.8. Υποχρεωτική εργασία

Η διάρκεια της υποχρεωτικής εργασίας, για την οποία αποφάσισε το κοινοτικό συμβούλιο, ήταν ανάλογη με τα έργα που έπρεπε να γίνουν στην Κοινότητα. Η βαρύτερη υποχρέωση ορίστηκε το πρώτο έτος λειτουργίας της Κοινότητας (οικονομικό έτος 1929-1930) και ήταν, όπως προαναφέρθηκε, δέκα ημέρες¹¹⁵. Το επόμενο έτος (1930-1931) ορίστηκε τριήμερη εργασία, ενώ το μεθεπόμενο (1931-1932) διήμερη. Όποιος δεν προσερχόταν έπρεπε να καταβάλει το ποσό των 60 δραχμών για κάθε ημέρα απουσίας. Πάντως, τον Σεπτέμβριο του 1931 υπήρχαν ακόμη οφειλόμενες ημέρες των ετών 1929-1930 και 1930-1931. Το κοινοτικό συμβούλιο έθεσε προθεσμία για να προσέλθουν οι υπόχρεοι και προειδοποίησε ότι, σε αντίθετη περίπτωση, ήταν υποχρεωμένο να βεβαιώσει τα οφειλόμενα ποσά στο δημόσιο ταμείο προς βίαιη είσπραξη¹¹⁶. Σε γενικές γραμμές, όπως φαίνεται, οι κάτοικοι ανταποκρίνονταν σε αυτήν την υποχρέωσή τους. Ο μεγαλύτερος όγκος της υποχρεωτικής εργασίας αναλώθηκε για την κατασκευή του σχολείου.

Το 1933 το κοινοτικό συμβούλιο επέβαλε προσωπική εργασία πέντε ημερών για την ανέγερση δεξαμενής αλλά όρισε το αντίτιμο σε 30 δραχμές, το μισό δηλαδή από ό,τι στο παρελθόν¹¹⁷. Το 1934 η εργασία ορίστηκε οκταήμερη και το αντίτιμο σε 40 δραχμές. Υπήρχαν όμως ακόμη ανεκπλήρωτες υποχρεώσεις από το προηγούμενο έτος. Το 1936 η προσωπική εργασία ορίστηκε σε πέντε ημέρες, με το ίδιο αντίτιμο, ενώ το 1937 αυξήθηκε σε οκτώ ημέρες, διότι οι αντιλήψεις περί καθαριότητας του συνοικισμού είχαν διαφοροποιηθεί και χρειάζόταν αρχική δουλειά για να είναι καθαρές οι βρύσες και να μη μαζεύονται λασπόνερα¹¹⁸.

108 *Μέγας Οδηγός*, ό.π.

109 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 9.4.1934 και 8.7.1934.

110 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 8.7.1934.

111 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 71.

112 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 72.

113 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 89.

114 Μητρώο Θανάτων.

115 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.3.1929.

116 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 19.4.1931, 13.9.1931.

117 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.2.1933.

118 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάσεις 16.2.1936, 14.3.1937, απόφ. 14 και 17.

Κατάλογος αγρέων Ωραιοκάστρου, 1940.
Αρχείο Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Το Ωραιοκάστρο στα μέσα του 20ού αιώνα

Η δεκαετία του 1940 υπήρξε καταστροφική για την οικονομία της υπαρκτείας, η οποία δομήθηκε στη δεκαετία του 1930. Η αγροτική παραγωγή μειώθηκε και η κτηνοτροφία εκμηδενίστηκε. Μεγάλες μάζες αγροτικού πληθυσμού εξαναγκάστηκαν –για πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους– να εγκαταλείψουν τη γη που καλλιεργούσαν και να καταφύγουν για βιοπορισμό στις μεγάλες πόλεις.

Στα χωριά γύρω από τη Θεσσαλονίκη οι κεντρόφυγες δυνάμεις ήταν εξαιρετικά ισχυρές, αφού το αστικό περιβάλλον ήταν κοντινό και οικείο. Όσο η παραγωγική δραστηριότητα υποχωρούσε –και με δεδομένη τη νομοθετική απραξία του ελληνικού κράτους–, η γεωργική γη, που είχε διατεθεί με ευνοϊκούς όρους στους επόικους για να την καλλιεργούν, αποτέλεσε αντικείμενο εμπρορευματοποίησης. Η ζήτηση αναπτύχθηκε από την πλευρά των κατοίκων της επαρχίας, που αναζητούσαν φτηνή στέγη κοντά στο αστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, αλλά και από Θεσσαλονικείς, που αναζητούσαν ένα θέρετρο κοντά στις μόνιμες κατοικίες τους. Όμως αυτή η αγορά γης που άρχισε σιγά-σιγά να διαμορφώνεται από τη δεκαετία του 1950, για να βελθίνει την επόμενη δεκαετία, εξελίχθηκε σε όρους πολεοδομικής αναρχίας. Οι ηγέτες του Ωραιοκάστρου είχαν πλήρη συνείδηση της αποδιαρθρωτικής σημασίας που είχε η εν λόγω διαδικασία και προσπάθησαν να προφυλάξουν τον τόπο τους, συναντώντας συχνά αντιδράσεις.

9. Πόλεμος και Κατοχή

Όταν ο πόλεμος χτύπησε την Ελλάδα, στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου κατοικούσαν περίπου 1.100 άτομα. Οι άντρες ήταν λίγο περισσότεροι. Ανάμεσα στους 580 περίπου αρσενικούς κατοίκους, υπήρχαν 260 ενήλικοι άντρες (βλ. Πίνακα 11)¹. Ήταν, δηλαδή, μια Κοινότητα με πολλούς εφήβους και παιδιά, αφού πάνω από τους μισούς άρρενες ήταν ανήλικοι.

9.1 Οι άνθρωποι

Οι ενήλικοι άντρες του Ωραιοκάστρου κάπνιζαν κατά μέσο όρο ένα τσιγάρο την ημέρα, αφού ολόκληρη η Κοινότητα κατανάλωνε μόλις 60 κιλά καπνό τον χρόνο². Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότεροι κάπνιζαν ελάχιστα ή καθόλου. Επίσης, ήταν εξαιρετικά λιτοδίαιτοι, όπως δείχνει η περιορισμένη ποσότητα της γεωργικής παραγωγής και οι παλαιές φωτογραφίες, οι οποίες απεικονίζουν λιπόσαρκους άντρες. Οι γεροντότεροι κάτοικοι κατά την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου ήταν ο Άγγελος Ράπτης, 76 ετών, ο Νικόλαος Μπάτος, 75 ετών, ο Χρήστος Μιανίδης, 74 ετών, ο Δημήτριος Στεφανίδης, 73 ετών, ο Γεώργιος Ανδρονικίδης, 72 ετών, ο Γεώργιος Κασσιμίδης, 71 ετών και ο συνομίλγκός του Γεώργιος Παπαδόπουλος. Άλλοι 36 άντρες είχαν περάσει το 55ο έτος της ηλικίας. Απομένουν 217. Από αυτούς, οι 80 είχαν ηλικία ανάμεσα στα 40 και τα 55, ανήκαν δηλαδή από στρατολογική άποψη στην εφεδρεία. Οι υπόλοιποι 137 ήταν σε στρατευόμενη ηλικία³.

1 ΑΙΜΘ, Μητροπολιτική Κοινότητα Ωραιοκάστρου, 8.3.1940 [χρ. τετράδιο, 12 σελίδες με πλήρη στοιχεία αγρέων]. Εφεξής «Μητροπολιτική Κοινότητα 1940».

2 Πρωτόκολλο, εγγραφή 13.1.1943. Το τεμάχιο αυτό, παρά λιτότητα των πληροφοριών του, αφού περιλαμβάνει επικεφαλίδες ή περιλήψεις εγγράφων, είναι πολύτιμο για τη μικροϊστορία της Κατοχής. Ενδιαφέρονσα, επί παραδείγματι, είναι η αναφορά στην από 14.4.1943 διαταγή της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας για την εφαρμογή στην Ελλάδα του γερμανικού ποινικού δικαίου, όπως και η από 11.2.1944 διαταγή της ίδιας υπηρεσίας ότι εφεξής τη διοίκηση θα ασκούσαν και πάλι οι ελληνικές αρχές (πέρας του μεσοδιαστήματος διοίκησης της Μακεδονίας ως γερμανικής επαρχίας). Ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα είναι η πληθώρα διαταγών και στατιστικών της ανωτέρω υπηρεσίας, για τις οποίες δε διαθέτουμε δυστυχώς –προς το παρόν– άλλες πηγές. Για τον θεσμό της Γενικής Διοίκησης και την ταυτότητα των γενικών διοικητών βλ. Ευάγγελος Χεζιμόγλου, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης. 50 χρόνια ιστορίας και προοπτικές, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 45-49, 65-160. ειδικά για την Κατοχή σσ. 103-113.

3 ΑΙΜΘ, «Μητροπολιτική Κοινότητα 1940».

Πίνακας 11. Κατάλογος αρρένων Ωραιοκάστρου, 1940 (κατάταξη κατά έτος γέννησης).

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΡΑΠΤΗΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1864	1940	76
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	1865	1940	75
ΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1866	1940	74
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1867	1940	73
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1868	1940	72
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1869	1940	71
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1869	1940	71
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1871	1940	69
ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1871	1940	69
ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	1871	1940	69
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1871	1940	69
ΤΟΓΚΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1871	1940	69
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1871	1940	69
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1872	1940	68
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1873	1940	67
ΓΟΥΛΑΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΦΩΤΙΟΣ	1874	1940	66
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1874	1940	66
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	1940	66
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	1940	66
ΤΙΚΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1874	1940	66
ΑΣΛΑΜΑΤΖΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΘΩΜΑΣ	1875	1940	65
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1875	1940	65
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΚΩΣΜΑΣ	1875	1940	65
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1876	1940	64
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1876	1940	64
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1877	1940	63
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	1940	63
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1877	1940	63
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1878	1940	62
ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1878	1940	62
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1879	1940	61
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ	1879	1940	61
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1880	1940	60
ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1880	1940	60
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881	1940	59
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1881	1940	59
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1881	1940	59
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881	1940	59
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1882	1940	58
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1882	1940	58
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	1940	57
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	1940	57
ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1884	1940	56
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1885	1940	55
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1886	1940	54
ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886	1940	54
ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	1940	54
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1886	1940	54
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	1887	1940	53
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΚΟΝΤΑΡΛΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		1887	1940	53
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1887	1940	53
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1887	1940	53
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	1940	52
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1888	1940	52
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΩΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	1940	52
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	1940	51
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	1940	51
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1889	1940	51
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1890	1940	50
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1890	1940	50
ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1890	1940	50
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1891	1940	49

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	1940	49
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1891	1940	49
ΕΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1891	1940	49
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1891	1940	49
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1891	1940	49
ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1891	1940	49
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1892	1940	48
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	1940	48
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	1940	48
ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1892	1940	48
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1892	1940	48
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1892	1940	48
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΩΣΜΑΣ	1892	1940	48
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1893	1940	47
ΚΑΪΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΩΣΜΑΣ	1893	1940	47
ΚΕΒΡΕΚΙΔΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1893	1940	47
ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΡΩΜΑΝΟΣ	1893	1940	47
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1894	1940	46
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1894	1940	46
ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1894	1940	46
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	1940	46
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	1894	1940	46
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894	1940	46
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1895	1940	45
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1895	1940	45
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	1895	1940	45
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1896	1940	44
ΖΑΠΡΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1896	1940	44
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1896	1940	44
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	1896	1940	44
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΔΑΜ	1896	1940	44
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	1940	43
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ	1897	1940	43
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1897	1940	43
ΣΤΟΪΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1897	1940	43
ΖΑΠΡΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1898	1940	42
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1898	1940	42
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1898	1940	42
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	1940	41
ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1899	1940	41
ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1899	1940	41
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1899	1940	41
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1899	1940	41
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	1940	41
ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1899	1940	41
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1899	1940	41
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1899	1940	41
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1899	1940	41
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1899	1940	41
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ	1899	1940	41
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1899	1940	41
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1900	1940	40
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1900	1940	40
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1900	1940	40
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΡΔΑΝΗΣ	1900	1940	40
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1902	1940	38
ΓΑΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1902	1940	38
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1902	1940	38
ΓΟΥΛΑΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1902	1940	38
ΕΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1902	1940	38
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1903	1940	37
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1903	1940	37

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	1940	37
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	1940	37
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	1940	37
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΣΑΜΨΩΝ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	1940	37
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1904	1940	36
ΓΑΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1904	1940	36
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1904	1940	36
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904	1940	36
ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΣΗΦ	1904	1940	36
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1904	1940	36
ΡΑΠΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	1904	1940	36
ΤΙΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1904	1940	36
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1905	1940	35
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	1940	35
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1905	1940	35
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	1940	35
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1905	1940	35
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1905	1940	35
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	1940	35
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	1940	35
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1905	1940	35
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	1940	35
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1906	1940	34
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1906	1940	34
ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1906	1940	34
ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1906	1940	34
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1907	1940	33
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1907	1940	33
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1907	1940	33
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1907	1940	33
ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908	1940	32
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1908	1940	32
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΙΛΑΡΙΩΝ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1908	1940	32
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1908	1940	32
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1909	1940	31
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	1940	31
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	1940	31
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1909	1940	31
ΜΑΝΤΣΟΥΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1909	1940	31
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΑΘΑΝΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	1940	31
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1909	1940	31
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1909	1940	31
ΤΡΑΙΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1909	1940	31
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910	1940	30
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1910	1940	30
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1910	1940	30
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910	1940	30
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	1940	30
ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1910	1940	30
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1910	1940	30
ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1910	1940	30
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	1940	29
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1911	1940	29
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	1940	29
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1911	1940	29
ΕΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1911	1940	29
ΣΤΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1911	1940	29
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1911	1940	29
ΤΑΣΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1911	1940	29

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1912	1940	28
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1912	1940	28
ΚΕΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	1940	28
ΚΟΛΕΡΔΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1912	1940	28
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	1940	28
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	1912	1940	28
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	1940	28
ΤΟΥΤΣΑΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	1940	28
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913	1940	27
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1913	1940	27
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1913	1940	27
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1913	1940	27
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1913	1940	27
ΡΑΠΤΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	1913	1940	27
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1913	1940	27
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1914	1940	26
ΜΠΕΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1914	1940	26
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	1940	26
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1914	1940	26
ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1914	1940	26
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	1940	26
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	1940	25
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΙΕΡΟΘΕΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1915	1940	25
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1915	1940	25
ΜΠΑΤΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	1940	25
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ	1915	1940	25
ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1915	1940	25
ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1915	1940	25
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1916	1940	24
ΚΑΪΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΕΛΙΣΣΑΙΟΣ	1916	1940	24
ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1916	1940	24
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916	1940	24
ΜΟΥΣΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916	1940	24
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1916	1940	24
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916	1940	24
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1916	1940	24
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΑΞΙΜΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1916	1940	24
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΚΟΣΜΑΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1916	1940	24
ΧΩΛΕΤΣΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1916	1940	24
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1917	1940	23
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1917	1940	23
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1917	1940	23
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1917	1940	23
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1918	1940	22
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918	1940	22
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1918	1940	22
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1918	1940	22
ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1918	1940	22
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918	1940	22
ΧΩΛΕΤΣΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1918	1940	22
ΔΙΟΝΥΣΙΑΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΣΥΜΕΩΝ	1919	1940	21
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1919	1940	21
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1919	1940	21
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1919	1940	21
ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1919	1940	21
ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1919	1940	21
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919	1940	21
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1919	1940	21
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	1919	1940	21

Με άλλα λόγια, ήταν ένας πληθυσμός νεανικός που είχε πάρει τη σκυτάλη από τους παλαιότερους κατοίκους και τους πρώτους πρόσφυγες. Πάνω από τους μισούς ήταν κάτοικοι που είχαν γεννηθεί στο Ωραιοκάστρο ή είχαν έρθει σε αυτό σε νηπιακή ηλικία. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα *Συχνότητα κατά ηλικία*, ποσοστό 75% του ενήλικου άρρενος πληθυσμού ήταν από 21 ως 39 ετών και μόνο 22% από 50 ως 69 ετών.

Στους 260 ενήλικους άρρενες αντιστοιχούσαν 94 οικογενειακά επίθετα. Με εξαίρεση ορισμένα επίθετα πολύ συνηθισμένα (π.χ. Παπαδόπουλος) πιθανολογούμε ότι σε κάθε επίθετο αντιστοιχούν νοικοκυριά μιας ενιαίας οικογένειας (συγγενείς κατιόντες ή εκ πλαγίου). Τέσσερις οικογένειες ήταν πολυπληθείς, δηλαδή είχαν πάνω από επτά ενήλικα άρρενα μέλη η καθεμία. Η πολυπληθέστερη ήταν η οικογένεια Μπάτου (*batos*=ευθυτενής)⁴, κτηνοτρόφων από το Λιβάδι, με δέκα άρρενα μέλη. Οι άλλες πολυπληθείς οικογένειες ήταν των Μπούλλα (εννέα άρρενα μέλη), Γεωργιάδη (οκτώ), Παπαδόπουλου (επτά). Η οικογένεια Μπούλλα κατείχε γη στο Ωραιοκάστρο τουλάχιστον από τον 19ο αιώνα. Ακόμη πέντε οικογένειες είχαν από έξι άρρενα ενήλικα μέλη (Εξσαδάκτουλου, Καλώνη, Κούντη, Νεοφυτίδη και Ουζούνη). Επίσης, τρεις οικογένειες είχαν από πέντε ενήλικα άρρενα μέλη (Καμπάκη, Τομπάζη, Τσακαλίδη). (Η οικογένεια Καμπάκη επίσης κατείχε γη από τον 19ο αιώνα). Σχεδόν ένας από τους πέντε ενήλικους άντρες της Κοινότητας ανήκε στις προαναφερθείσες πολυπληθείς οικογένειες. Οι περισσότερες από αυτές προέρχονταν από τους παλαιότερους κατοίκους, όπως ήταν και αναμενόμενο για δημογραφικούς λόγους.

Η κοινωνία του Ωραιοκάστρου είχε, όπως είδαμε, πολλούς νέους ανθρώπους και σχεδόν οι μισοί άντρες επιστρατεύθηκαν στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο. Τρεις δεν επέστρεψαν: ο Στυλιανός Νεοφυτίδης, 29 ετών, ο Σymeών Περεπερίδης⁵ και ο Νικόλαος Στεφανίδης, 31 ετών, έπεσαν υπέρ της πατρίδος. Οι συμπατριώτες τους ανήγειραν προς τιμήν τους ηρώο μπροστά στον ναό της Θεοτόκου. Ο Νικόλαος Στεφανίδης ήταν ο μικρότερος από τρία αδέρφια. Ο πατέρας του ήταν 73 ετών, όταν άρχισε ο πόλεμος. Ο Στυλιανός Νεοφυτίδης είχε δύο μικρότερους αδελφούς: ο πατέρας του ήταν 63 ετών στην έναρξη του πολέμου.

Ο πόλεμος είχε ακόμη ένα θύμα από το Ωραιοκάστρο, τον Αλέξανδρο Δημητριάδη, ο οποίος σύμφωνα με σημείωση του 1945 στο Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας της Κοινότητας είχε συλληφθεί ως όμηρος και εκτελέστηκε επί Κατοχής. Ο χρόνος εκτέλεσης δεν προσδιορίζεται, αλλά ο εκτελεσθείς δεν περιλαμβάνεται στο Μητρώο Κηδεϊών του ναού του Αγίου Αθανασίου⁶. Μαζί του

συνελήφθη, αλλά είχε καλύτερη τύχη, ο Α. Τίκας, ο οποίος γλίτωσε (πρόκειται μάλλον για τον Αναστάσιο Τίκα, γενν. 1874)⁷. Επίσης, τον Μάιο του 1944 βρέθηκε στο Ωραιοκάστρο άγνωστος σκοτωμένος άντρας, ο οποίος μάλλον παραδόθηκε στις αρχές, διότι δεν τάφηκε στο χωριό⁸.

Μετά τη λήξη του πολέμου η Κοινότητα βεβαίωσε με έγγραφο της ότι στη διάρκεια του δεν υπήρξαν στο χωριό όμηροι ούτε απροστάτευτα ορφανά⁹. Έγγραφο δημόσιας υπηρεσίας που ρωτούσε για την ύπαρξη ναρκοπεδίων στο Ωραιοκάστρο δεν απαντήθηκε¹⁰, ένδειξη –με δεδομένη την τάξη και τη συνέπεια στην απάντηση όλων των υπηρεσιακών εγγράφων– ότι δεν υπήρχαν ναρκοπέδια στο τέλος του πολέμου.

9.2. Οι Γερμανοί και οι κίνδυνοι

Στο Ωραιοκάστρο εγκαταστάθηκε μια γερμανική μονάδα στο βόρειο τμήμα του χωριού, η οποία έδρευε στη βίλα Τσίτσι, στον αστικό συνοικισμό. Το στρατόπεδο και η περίξ περιοχή περιλείστηκαν με συρματόπλεγμα. Εγκαταστάθηκαν φυλάκια στον δρόμο προς το νεκροταφείο Ωραιοκάστρου. Η κύρια επαφή του Ωραιοκάστρου με τις αρχές Κατοχής αφορούσε αυτήν τη μονάδα. Με τη διοίκησή της οι τοπικές αρχές προσπάθησαν να διατηρήσουν ισορροπίες για να αποφευχθούν τα χειρότερα.

Το 1944 έδρευε στο Χαριμάνιοι (Ν. Κουκλουτζιά) γερμανική αντιαεροπορική μονάδα, η οποία φαίνεται ότι είχε τον στρατιωτικό έλεγχο ολόκληρης της περιοχής, συμπεριλαμβανομένου του Ωραιοκάστρου. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο διοικητής αυτής της μονάδας διέταξε να μεταβούν στο Χαριμάνιοι οι πρόεδροι των κοινοτήτων Ωραιοκάστρου, Κορδελιού, Ευκαρπίας και Καλοχωρίου για να τους δοθούν οδηγίες¹¹.

Πρόεδρος της Κοινότητας Ωραιοκάστρου επί Κατοχής ήταν ο κοινοτικός σύμβουλος Χρήστος Τριανταφυλλίδης, που αντικαταστάθηκε από τον 42χρονο Χ. Γαλιτσόδη το 1944. Αμφότεροι διακρίθηκαν για τη σωφροσύνη τους. Ίσως, όταν εντοπιστούν και άλλα στοιχεία, να διαπιστωθεί ότι χάρη στη σωφροσύνη αυτή αποφεύχθηκαν δυσμενείς εξελίξεις για την τύχη του πληθυσμού του Ωραιοκάστρου.

Πριν από την αποχώρηση των Γερμανών (Οκτώβριος 1944) συνέβησαν δύο αντιφατικά γεγονότα που αντικατοπτρίζουν τις

4 Έκτορος Σαραφίδου, *Λεξικόν Ρομαιο-Ελληνικόν*, Constanta 1922, σ. 46.

5 Δεν αναγράφεται στο Μητρώο Αρρένων Ωραιοκάστρου. Ίσως να ήταν γραμμένος στο Μητρώο Νεοχωρούδας, όπως και μερικοί άλλοι Ωραιοκαστρίτες. Αυτό προκύπτει από έγγραφο της Κοινότητας Νεοχωρούδας, με ημερομηνία 29.7.1945, το οποίο περιλαμβάνει ονομαστική κατάσταση κατοίκων Ωραιοκάστρου, που ήταν εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Νεοχωρούδας. Μεταξύ αυτών ήταν και ο γραμματέας της Κοινότητας Ωραιοκάστρου Θεμιστοκλής Αδάμ Τσακαλίδης, γενν. το 1895.

6 Το τεκμήριο αυτό δε δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο ελλείψει σχετικής άδειας.

7 Πρωτόκολλο, περίληψη εγγράφου της 24.6.1945: συνελήφθησαν δύο όμηροι, ο Αλέξανδρος Δημητριάδης και ο Α. Τίκας. Ο πρώτος εκτελέστηκε. Απάντηση σε έγγραφο της Νομαρχίας από 31.5.1945. Στο ίδιο, περίληψη εγγράφου από 24.8.1945: σε απάντηση σχετικού ερωτήματος της Νομαρχίας ποιοι εκτελέστηκαν υπό τον εχθρού απαντά μόνον ο εκτελεσθείς Αλ. Δημητριάδης ΕΛΑΣ.

8 Πρωτόκολλο, 16.5.1944. Δεν αναφέρεται στο διασωθέν Μητρώο Κηδεϊών της εκκλησίας ταφή άγνωστου άντρα σε εκείνη τη χρονολογία.

9 Πρωτόκολλο, 4.4.1945 και 10.4.1945.

10 Το έγγραφο είχε χρονολογία 17.3.1945 και προήλθε από τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Πρωτόκολλο, ό.π.

11 Πρωτόκολλο, 17.9.1944.

Θερισμός.
Αρχείο Αποστόλου Δαμιανίδη.

σχέσεις ισορροπίας μεταξύ των κατοίκων και των αρχών Κατοχής. Το πρώτο ήταν η καταστροφή της εσοδείας των σταφυλιών στη διάρκεια της συγκομιδής, με αποτέλεσμα να μην παραχθεί οίνος. Αμπέλια καλλιεργούσαν αρκετοί κάτοικοι, όπως οι Τσαφαρίδης, Μπούλας, Γούλης και Χαραβόπουλος, με έκταση 3-5 στρέμματα. Το δεύτερο είναι ότι οι Γερμανοί δώρισαν στους κατοίκους μια πολύτιμη ηλεκτρομηχανή. Κατά την αποχώρησιν των Γερμανών, αναφέρει κοινοτικό έγγραφο, κατόπιν πολλών παρακλήσεων, εισφορών και εξυπηρετήσεων των κατοίκων και της κοινότητας προς αυτούς, εδέχθησαν και εγκατέλειψαν εις την διάθεσιν της κοινότητας άθικτον μίαν ηλεκτρομηχανή και εν ξύλινον παράπηγμα χορηγήσαντες και έγγραφον δήλων προς τούτο εις τον πρόεδρον της κοινότητας¹².

Η αντιφατική αυτή συμπεριφορά (από τη μία πλευρά καταστροφή της παραγωγής και από την άλλη δωρεά της μηχανής) μπορεί να εξηγηθεί. Αν και χρονικά οι δύο αυτές ενέργειες δεν απέχουν μεταξύ τους παρά μόνο δέκα εβδομάδες, εντάσσονται σε διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο. Τον Σεπτέμβριο του 1944 ο γερμανικός στρατός προέβη σε ενέργειες τρομοκράτησης των χωρικών γύρω από τη Θεσσαλονίκη, διότι είχαν ήδη αποχωρήσει από την Ελλάδα ισχυρές γερμανικές δυνάμεις και όσες απέμειναν τελούσαν υπό συνθήκες ανασφάλειας¹³. Αντίθετα, κατά την αποχώρησή της, τον Οκτώβριο του 1944, η γερμανική μονάδα του Ωραιοκάστρου είχε κάθε λόγο να αποφύγει τις τριβές με τον τοπικό πληθυσμό και προσπάθησε να τον εξευμενίσει, δωρίζοντας την ηλεκτρομηχανή.

Ένα ενδιαφέρον επεισόδιο, που δυστυχώς δεν είναι χρονολογημένο, ασφαλώς όμως συνέβη το 1944, αναφέρεται στην εισβολή στο Ωραιοκάστρο ενός αποσπάσματος από τάγμα ασφαλείας που έδρευε στον Άγιο Αθανάσιο, το οποίο κατέφθασε από τον δρόμο της Νεοχωρούδας. Συνέλαβαν έναν 36χρονο κάτοικο, ο οποίος και γλίτωσε την εκτέλεση μόνο χάρι στην ομόθυμη συμπαράσταση και αλληλεγγύη των κατοίκων του Ωραιοκάστρου, συμπαράσταση και αλληλεγγύη που εκδηλώθηκαν ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις¹⁴.

Από την άλλη πλευρά, η προφορική παράδοση διέσωσε την ειδηση ότι αντιστασιακή ομάδα επρόκειτο να κτυπήσει τη γε-

μανική μονάδα του χωριού. Η επίθεση δεν πραγματοποιήθηκε, διότι η είδηση διέρρευσε και οι οργανωμένοι στην Αντίσταση κάτοικοι του Ωραιοκάστρου ζήτησαν από την οργάνωσή τους να τη ματαιώσει. Έτσι, αποφεύχθηκε η καταστροφή του χωριού. Αυτό πρέπει να έγινε προς το τέλος της Κατοχής, όταν μονάδα του ΕΛΑΣ είχε την άνεση να κινείται στον λόφο Κουκούλ τελέ, δηλαδή πολύ κοντά στους Γερμανούς¹⁵. Πρέπει επίσης να αναφερθεί η πληροφορία ότι στη διάρκεια της Κατοχής λειτούργησαν στο Ωραιοκάστρο και στο Παλαιόκαστρο αντίστοιχα δύο παράνομα αντιστασιακά τυπογραφεία¹⁶.

9.3. Συνθήκες ζωής

Τον Ιούλιο του 1944 η Κοινότητα διαβεβαίωσε τις αρχές ότι όλοι οι κάτοικοι του Ωραιοκάστρου εξακολουθούσαν να βρίσκονται στο χωριό, πλην ενός που αναχώρησε το 1941 με άγνωστο προορισμό. Εκτός από τους μόνιμους κατοίκους, από το 1943 κατοικούσαν στο Ωραιοκάστρο και αρκετοί πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία και άλλες περιοχές¹⁷, οι περισσότεροι φιλοξενούμενοι από συγγενείς τους. Προκειμένου να επιτραπεί η εγκατάσταση πρόσφυγα στον συνοικισμό, έπρεπε η Κοινότητα να εκδώσει βεβαίωση ότι η φιλοξενούσα οικογένεια διέθετε επαρκές κατάλυμα. Η Κοινότητα εξέδωσε αρκετές τέτοιες βεβαιώσεις μέσα στο 1943. Επιπλέον, επιτάχθηκαν και οικίες για την εγκατάσταση προσφύγων, όπως επί παραδείγματι της Σοφίας Τομπάζη¹⁸.

Οι μετακινήσεις των κατοίκων ήταν περιορισμένες στη διάρκεια της Κατοχής. Δεν επιτρεπόταν η βόσκηση ζώων σε απόσταση 500 μέτρων από το στρατόπεδο. Οι ώρες στις οποίες επιτρεπόταν η βοσκή ήταν καθορισμένες. Τον Αύγουστο του 1944 χρειαζόταν γραπτή άδεια από την Κοινότητα για να μεταβούν οι κάτοικοι στη Θεσσαλονίκη. Προς το τέλος της Κατοχής οι περιορισμοί έγιναν αυστηρότεροι. Σε μια περίπτωση, ο 30χρονος Ιωάννης Μπέλλης, μετέπειτα πρόεδρος της Κοινότητας Παλαιόκάστρου, χρειάστηκε γραπτή άδεια για να πάει μέχρι το χερσότοπι, δηλαδή σε βοσκοτόπι προς το Κιλκίς.

Πρέπει να σημειωθεί ότι από το Μητρώο Κηδεών 1942-1950, που διασώζεται στον ναό του Αγίου Αθανασίου, δεν προκύπτουν ιδιαίτερα φαινόμενα νοσηρότητας που να μπορούν να αποδοθούν στην Κατοχή και τις έμμεσες συνέπειές της. Ο πληθυσμός του Ωραιοκάστρου όχι μόνο δε μειώθηκε στη διάρκεια της Κατοχής αλλά παρουσίασε και μικρή αύξηση, η οποία οφειλόταν προφανώς στην εγκατάσταση προσφύγων από την Ανατολική Μακεδονία. Η αύξηση προκύπτει από καταμέτρηση των κα-

12 Πρωτόκολλο, 24.4.1945, 17.10.1943. Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητας Ωραιοκάστρου 10.11.1946-21.8.1949 [εφεξής ΒΑΚΣ3], απόφ. 47/27.11.1949.

13 Για τα αντίποινα του γερμανικού στρατού εναντίον του πληθυσμού της Μακεδονίας βλ. το υποδειγματικό έργο Στράτος Δορδανάς, *Το αίμα των αθών. Αντίποινα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944*, Αθήνα 2008.

14 Πληροφορίες που διασταυρώθηκαν από συνεντεύξεις των Δημήτριου Καλώνη, Αποστόλου Δαμιανίδη και Αναστάσιου Μπάτου.

15 Αυτόθι.

16 Αυτόθι.

17 Κατάλογο των προσφύγων που διέμεναν στο χωριό διαβίβασε η Κοινότητα στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας τον Ιούλιο του 1943. Ο ίδιος ο κατάλογος δε διασώθηκε. Πρωτόκολλο, 2.7.1943.

18 Πρωτόκολλο, 5.9.1943 και 28.9.1943.

Το 1942 (πιθανή χρονολόγηση της φωτογραφίας) η κατοχή ζώων έληξε ήταν μεγάλο πλεονέκτημα για την καθημερινή ζωή. Το επόμενο έτος όλα τα γαϊδούρια επιτάχθηκαν. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

τοίμων τον Μάιο του 1943¹⁹. Ίσως καταγράφηκαν στο Ωραιόκαστρο κτηνοτρόφοι οι οποίοι στην απογραφή του 1940 είχαν απογραφεί στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Φαίνεται πάντως ότι υπήρξε κάποια μετακίνηση από τον συνοικισμό του Παλαιοκάστρου, πιθανώς προς την Ασπρόβρυση, στην οποία οικοδομήθηκαν κατοικίες το 1943²⁰. Σε αυτήν τη μετακίνηση μπορεί να αποδοθεί η μείωση του πληθυσμού του Παλαιοκάστρου κατά 7%. Ενδέχεται, όμως, να υπήρξαν και άλλοι λόγοι προσωρινής μετακίνησης –σχετικοί με την ασφάλειά των κατοίκων– από το Παλαιοκάστρο προς την Ασπρόβρυση και το Ωραιόκαστρο, το οποίο εμφανίζει αύξηση κατά 11%.

Τον Φεβρουάριο του 1944 διατάχθηκε η επίταξη του δημοτικού σχολείου για να εγκατασταθούν εκατό εργάτες, οι οποίοι έκαναν έργα οδοποιίας. Δε γνωρίζουμε την προέλευση των εργατών, που πιθανώς να ήταν αιχμάλωτοι²¹. Το σχολείο, όμως, δεν επαρκούσε για να στεγάσει τόσους ανθρώπους και η Κοινότητα ζήτησε από τη Διεύθυνση Στρατιωτικής Γερμανικής Οδοποιίας να υποδείξει τρόπο στέγασης των εργατών λόγω ελλείψεως οικημάτων. Ήδη είχαν επιταχθεί από τους Γερμανούς κατοικίες, όπως η οικία της Τατιανής Ζαφαρίδου, πεθεράς του Π. Μανδρατζή, και των οικογενειών Μπάτου και Τομπάζη²². Επιτάξεις ζώων είχαν αρχίσει από τον Νοέμβριο του 1942 και συνεχίστηκαν. Τον Δεκέμβριο του 1943 επιτάχθηκε, επί παραδείγματι, το βόδι του Ν. Μπάτου. Τον Ιούλιο του 1943 απαγορεύτηκε ο αλωνισμός με ζώα, για να μην καταπονούνται τα ελάχιστα που είχαν απομείνει (αυτό σήμαινε ότι το αλώνισμα έπρεπε να γίνει αποκλειστικά με ανθρωπίνο κόπο). Τον Οκτώβριο του 1943 πολλοί κάτοικοι δεν μπορούσαν να καλλιεργήσουν τα χωράφια, διότι δεν είχαν αροτριώντα ζώα και η Κοινότητα ζήτησε από τη Γενική Διοίκηση πετρέλαιο για να χρησιμοποιηθούν βενζινόροτρα (ας σημειωθεί πάντως η απόλυτη έλλειψη πετρελαίου²³, που καθιστούσε το αίτημα ουτοπικό). Τον Μάιο του 1943 επιτάχθηκαν ακόμη και τα γαϊδούρια. Τον Ιανουάριο του

1944 πάνω από είκοσι κάτοικοι ζήτησαν βεβαίωση από την Κοινότητα ότι δεν κατείχαν αροτριώντα ζώα²⁴. Ωστόσο, κατάφεραν να καλλιεργήσουν περισσότερες εκτάσεις, μεταξύ των οποίων και τη βοσκή του αεροδρομίου. Από τη συνολική έκταση των 193 στρεμμάτων, καλλιεργήθηκαν τα 177. Το αεροδρόμιο είχε περιορισμένη σημασία ως βοσκήσιμη έκταση, δεδομένου ότι είχαν απομείνει ελάχιστα ζώα. Στο μεταξύ, άρχισε δειλά-δειλά και πάλι καλλιέργεια καπνού, σε μικρή κλίμακα²⁶.

Στις συναλλαγές επικρατούσε ο ανταπραγματισμός. Χαρακτηριστική είναι η εκμίσθωση χωραφιών της εκκλησίας το 1943: *Σήμερα την εικοστήν έκτην του μηνός Σεπτεμβρίου εδώσαμε [εκμισθώσαμε] τα χωράφια // εις τον Μιχαήλ Κουφανάκη 3 στρέμματα προς 21 οκάδες το στρέμμα, 63 οκάδες // Μιχαήλ Γούλην 19 στρέμματα προς 7 οκάδες, 134 οκάδες // Χρήστον Σαραμούδα 8 στρέμματα προς 6 οκάδες, 48 οκάδες*²⁷.

Έτσι, έστω και αν δεν έλαβε τις δραματικές διαστάσεις που χαρακτηρίζουν άλλες περιοχές, η περίοδος της γερμανικής Κατοχής ήταν δυσχερής για τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου. Για αρκετά αναντακατάστατα αγαθά ήταν απολύτως εξαρτημένοι από τις διανομές του Ερυθρού Σταυρού, όπως επί παραδείγματι για την κινίνη, που διανεμήθηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 1944. Έως τότε όσοι υπέφεραν από ελονοσία ζούσαν χωρίς κινίνη, δηλαδή τελούσαν υπό συνθήκες νοσηλείας του 19ου αιώνα. Επίσης, όταν ο ήλιος έπεφτε, οι κάτοικοι ζούσαν στο σκοτάδι, διότι δεν υπήρχε φωτιστικό πετρέλαιο, τουλάχιστον τον Φεβρουάριο του 1944, οπότε η Κοινότητα ζήτησε από τη Γενική Διοίκηση να της δοθεί μία ποσότητα. Για να διανεμηθούν τσιγάρα, σχηματίστηκε τον Ιανουάριο του 1944 ειδική επιτροπή, ενώ οι εγγεγραμμένοι δικαιούχοι ανήλθαν σε 366 (τα τσιγάρα αποτελούσαν και μέσο ανταλλαγής, δηλαδή ένα είδος χρήματος). Την άνοιξη του 1944 οι κάτοικοι που παρήγαγαν καλαμπόκι –και όχι σιτάρι– αροδοτήθηκαν από τις κρατικές αρχές. Από τις κρατικές αρχές και τα ελάχιστα εφόδια που διέθεταν εξαρτώνταν και οι κτηνοτρόφοι που κατασκευάζαν τυρί, κυρίως η οικογένεια Μπάτου, προκειμένου να τους χορηγηθούν οι απαραίτητες ποσότητες άλατος για την τυροκομία²⁸.

Πίνακας 12. Πληθυσμός Κοινότητας Ωραιοκάστρου, Μάιος 1943

Συνοικισμός	Απογραφή 1940	Καταμέτρηση 1943
Ωραιόκαστρο	726	806
Παλαιόκαστρο	403	376
Ασπρόβρυση ²⁴	86
Σύνολο	1.268
Σύνολο (χωρίς Ασπρόβρυση)	1.129	1.182

19 Πρωτόκολλο, 29.12.1943, 30.7.1944 και 23.9.1944. Επίσης, 8.5.1943, όπου αναφέρονται οι συνολικοί αριθμοί.

20 Πρωτόκολλο, 25.8.1943 (αναφορά της Κοινότητας προς τη Γενική Διοίκηση).

21 Από τον Αύγουστο του 1943 χρησιμοποιούνταν στα δημόσια έργα και αιχμάλωτοι πολέμου. Παναγιώτης Κουπαράνης, «Η Θεσσαλονίκη στην Κατοχή. Ορισμένα ζητήματα μέσα από τα γερμανικά αρχεία», *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 199-200.

22 Κατά σειρά αναφοράς: Πρωτόκολλο, 4.2.1944, 8.2.1944, 2.3.1944, 16.11.1943, 18.11.1943.

23 Κουπαράνης, ό.π., σ. 195.

24 Ο συνοικισμός αυτός υπαγόταν στην Κοινότητα Μελισσοχωρίου, γι' αυτό και δεν περιλήφθηκε στον πληθυσμό του Ωραιοκάστρου στην απογραφή του 1940.

25 Πρωτόκολλο, 2.12.1943, 10.6.1943, 17.10.1943, 5.5.1943 και εγγραφές Ιανουαρίου 1944.

26 Πρωτόκολλο, 17.7.1945, 15.11.1945 και 20.8.1945, όπου αίτηση δύο κατοίκων να καλλιεργήσουν καπνό, συνολικά 4 στρέμματα.

27 Σημείωση σε βιβλίο του ναού του Αγίου Αθανασίου.

28 Πρωτόκολλο, 25.4.1944, ομοίως, 8.2.1944, 10.1.1944, 12.5.1944, 9.7.1944.

Τα «παιδιά της Κατοχής». Γυμναστικές επιδείξεις του δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου. Χρονολογία: 1948. Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

10. Τα μεταπολεμικά χρόνια (1946-1962)

Μετά την καταστροφή των μέσων παραγωγής στη διάρκεια της Κατοχής, τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρξαν περίοδοι ανασύνταξης και αναδιάρθρωσης.

Μια φαινομενικά άσχετη μαρτυρία μας δείχνει τις συνθήκες που επικράτησαν στο Ωραιοκάστρο στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου. Συνήθως, η Κοινότητα Ωραιοκάστρου εκμίσθωνε την εισπράξη του φόρου προϊόντων γης σε ιδιώτη. Ο μισθωτής πλήρωνε στην Κοινότητα ένα συγκεκριμένο ποσό και αναλάμβανε στη συνέχεια να εισπράξει τους φόρους σε είδος από τους κατοίκους. Έπειτα πουλούσε τα προϊόντα που είχε συγκεντρώσει και, ανάλογα με την ποσότητά τους, το κόστος συγκέντρωσης και τις τιμές της αγοράς, πετύχαινε μικρότερο ή μεγαλύτερο κέρδος. Ο μισθωτής του φόρου για την περίοδο 1948-1949 αποδείχθηκε ασυνεπής και δεν πλήρωσε ολόκληρο το ποσό. Το 1950 ζήτησε από το κοινοτικό συμβούλιο να μειωθεί η οφειλή του, ισχυριζόμενος ότι λόγω της *συμμοριακής δράσεως* δεν μπόρεσε να συγκεντρώσει τον φόρο. Ο ισχυρισμός αυτός –που αναφερόταν στις εχθροπραξίες του εμφύλιου πολέμου– ίσως να γινόταν πιστευτός σε κάποια κεντρική υπηρεσία, αλλά εξόργισε το κοινοτικό συμβούλιο του Ωραιοκάστρου. *Εις την περιφέρειαν αυτήν επικρατεί πλήρης ησυχία και ασφάλεια και ουδεμία συμμοριακή δράσις παρατηρήθη ούτε και τοιούτος κίνδυνος υπήρξεν*, σημειώνεται στο σκεπτικό της απόφασης που απέρριψε το αίτημα¹. Όχι μόνο δράση αλλά ούτε και κίνδυνος. Δεν έχουμε παρά να υιοθετήσουμε αυτήν τη διαπίστωση, δεδομένου ότι δεν εντοπίσαμε κάποιο εύρημα που να την ανακρούει. Μόλις τον Απρίλιο του 1949, όταν δηλαδή πλέον οι εχθροπραξίες πραγματοποιούνταν σε πολύ μεγάλη απόσταση από τη Θεσσαλονίκη, το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε δαπάνη για την αγορά 600 οζάδων ασβέστη, με σκοπό την κα-

Συνοικισμός	1951	1940	Διαφορά
Ωραιοκάστρο	797	726	+ 71
Παλαιοκάστρο	437	403	+ 34
Σύνολο	1.234	1.129	+105

τασική πολυβολείου, *προς ασφάλειαν του συνοικισμού*, και αυτό όχι από δική του πρωτοβουλία αλλά *προτάσει των στρατιωτικών αρχών*².

Η σχετική ηρεμία των χρόνων της Κατοχής φαίνεται ότι διαμόρφωσε ευνοϊκό κλίμα και για την περίοδο του εμφύλιου πολέμου. Στην απογραφή του 1951 ο πληθυσμός της Κοινότητας ανήλθε σε 1.234 άτομα, αυξήθηκε δηλαδή από το 1940 κατά 9,3% (βλ. Πίνακα 13).

Η ποσοστιαία πληθυσμιακή αύξηση στο Ωραιοκάστρο ήταν μεγαλύτερη από τις γειτονικές κοινότητες. Ήταν κατά τι υψηλότερη από την αντίστοιχη στη Νεοχωρούδα και αισθητά μεγαλύτερη από την αύξηση του πληθυσμού στο Μελισσοχώρι (βλ. Πίνακα 14).

Κοινότητα	Αύξηση 1940-1951 επί τοις εκατό
Νεοχωρούδα	8,5
Μελισσοχώρι	4,6
Ωραιοκάστρο	9,3

1 Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητας Ωραιοκάστρου 1949-1951 [εφεξής ΒΑΚΣ4], απόφ. 58/29.1.1950.

2 Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητας Ωραιοκάστρου 1946-1949 [εφεξής ΒΑΚΣ3], απόφ. 118/10.4.1949.

Στη γέφυρα της Αγίας Παρασκευής.
Χρονολογία: Δεκαετία 1940.
Αρχείο Αστέριου Τελμούση.

10.1. Από την αγροτική κοινότητα στο θέρετρο

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι της κοινοτικής ηγεσίας ήταν σταθεροί, έστω και αν τα πρόσωπα εναλλάσσονταν στα κοινοτικά συμβούλια. Ήταν στόχοι εντελώς ειρηνικοί· εξέφραζαν έναν αγροτικό συνουσιασμό που επιδίωξε συστηματικά να μετατραπεί σε παραθεριστικό κέντρο. Μία από τις σημαντικότερες και διαχρονικές μεταπολεμικές αποφάσεις της Κοινότητας Ωραιοκάστρου ήταν η εκποίηση οικοπέδων σε αστικές οικογένειες, προκειμένου να συνεχιστεί το επιτυχημένο πείραμα του αστικού συνουσιασμού και να προσελκυστούν περισσότεροι παραθεριστές. Ο πρόεδρος της Κοινότητας Τσαμειδής εισηγήθηκε ως εξής για την πώληση κοινοτικού οικοπέδου, μεσουίντος του εμφύλιου πολέμου:

...κατά την ρυμοτόμησιν του συνουσιασμού εις πολλά σημεία πέριξ αυτού εχαράχθησαν αστικά κοινοτικά οικοπέδα με σκοπόν όπως εκποισθούσιν εις αστικές οικογενείας δι' ανέγερσιν επαύλων, δενδροφύτευσιν των οικοπέδων διά καρποφόρων και καλλωπιστικών δένδρων και δημιουργηθή ούτω ο συνουσιασμός ημών θέρετρον, πράγμα όπερ κατά 80% μέχρι σήμερον επετεύχθη. [...] [Από τη] δημιουργίαν παραθεριστικού κέντρον πολλά έχει να ωφελήσῃ ἡ Κοινότης και οἱ κάτοικοι καθ' όσον πρώτον δημιουργείται εργασία εις τους κατοίκους, δεύτερον νοικιάζονται κατά τας θερινάς περιόδους οἱ οικίαι των κατοίκων εις τιμὰς υποφερτάς, επί πλέον δε εκποιούσα τα προς τον σκοπόν αυτόν χαραχθέντα οικοπέδα ενισχύει το κοινοτικόν ταμείον διά την εκτέλεσιν απαραίτητων κοινοτικών έργων, ως η ύδρευσις, η οδοποιΐα κ.λπ.³

Η ίδια εισήγηση προδιαγράφει και τα όρια της αγροτικής ανάπτυξης της Κοινότητας: Σημειωτέον ότι λόγω του ορεινού του εδάφους και του αγόνου τούτου η θέσις των κατοίκων από οικονομικής απόψεως είναι προβληματική, μόνον διά δημιουργίας παραθεριστικού κέντρον η οικονομική θέσις των κατοίκων είναι δυνατόν να βελτιωθῇ σημαντικά ή μάλλον είναι σωτηρία των κατοίκων. Αφού λοιπόν η σωτηρία των κατοίκων θα ήταν η μετατροπή της αγροτικής-κτηνοτροφικής Κοινότητας σε θέρετρο, ένα μέσο για την πραγμάτωσή της ήταν η συνύπαρξη της Κοινότητας με ένα προάστιο. Το αστικό προάστιο θα ήταν ο πόλος για την προσέλκυση παραθεριστών. Το ιδανικό κατάλυμα για μία μέση οικογένεια παραθεριστών ήταν ο όροφος μιας έπαυλης και οι ευκατάστατοι Θεσσαλονικείς αναζητούσαν μια αγγελία σαν αυτή (1958): *Νοικιάζεται ο δεύτερος όροφος εκ δύο δωματίων, σάλας κουζίνας, βίλλας εις Ωραιοκάστρον, πλησίον παιδικών κατασκήνωσεων*⁴. Ο αστικός συνουσιασμός στο Ωραιοκάστρο ήταν ένα από τα πρώτα προάστια της Θεσσαλονίκης. Δεν έμνε, λοιπόν, παρά να επεκταθεί ο αστικός συνουσιασμός με την εκποίηση κοινοτικών οικοπέδων. Το σκεπτικό αυτό φαινόταν σωστό, δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατό να προβλεφθεί η μετέπειτα ενσωμάτωση του θερέτρου στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης. *Ας σημειωθῇ ότι το προς πώλησιν οικόπεδον δεν*

πρόκειται να χρησιμοποιηθῇ διά κανένα άλλον κοινοτικόν σκοπόν. Οι τιμές των υπό εκποίηση κοινοτικών οικοπέδων ήταν χαμηλές. Το 1947 η πρώτη προσφορά για οικόπεδα στο βουνό, εμβαδού 1.400 τ.μ., ήταν ένα εκατομμύριο⁵, που είχε αξία περίπου 4 χρυσές λίρες, όσο δηλαδή ένας μέσος μισθός.

Στην ίδια λογική εντάσσεται και η φιλοξενία κατασκήνωσεων στους λόφους πάνω από τον συνουσιασμό. Ήταν ιδανική τοποθεσία για κατασκήνωσεις, λόγω του κλίματος και της μικρής απόστασης από τη Θεσσαλονίκη. Μια μεγάλη κατασκήνωση ήταν του Ταμείου Ασφάλισης Αρτεργατών⁶. Όμως οι ποσότητες του νερού ήταν περιορισμένες – το πρόβλημα της ύδρευσης εμφανίζεται ήδη οξυμένο το 1947 – και ο παράγοντας αυτός ήταν το κυριότερο εμπόδιο στη διαδικασία μετατροπής του Ωραιοκάστρου σε προάστιο και θέρετρο. Χαρακτηριστικό είναι το εξής γεγονός: Το 1948 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να παραχωρήσει έκταση 10 στρεμμάτων στην Επιτροπή Μαθητικών Συσσιτίων και Εξοχών στη θέση Ασπρόβρυση, πάνω από τα οικόπεδα Μοσκόφ και Πατσάκωφ, νοτιοδυτικά από τον δημόσιο δρόμο προς το κοινοτικό υδραγωγείο, για να δημιουργηθεί κατασκήνωση. Όμως, οι αρμόδιοι της κατασκήνωσης θα έπρεπε να λύσουν μόνοι τους το πρόβλημα της ύδρευσης. Στην απόφαση αναφερόταν σαφώς ότι η παραχώρηση δεν περιλάμβανε νερό για την κατασκήνωση⁷. Έτσι, με το αιτιολογικό ότι η Κοινότητα δεν ήταν κυρία της έκτασης που παραχώρησε, η παραχώρηση ανακλήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1950, όταν οι αρμόδιοι για τη δημιουργία της κατασκήνωσης άρχισαν να πιέζουν την Κοινότητα να εξασφαλίσει την απαιτούμενη ποσότητα νερού⁸.

3 ΒΑΚΣ3, απόφ. 39/9.2.1947.

4 *Μακεδονία*, φ. 5.6.1958, σ. 6.

5 ΒΑΚΣ3, απόφ. 39/9.2.1947.

6 Λειτουργούσε τον Αύγουστο και φιλοξενούσε παιδιά 8-12 ετών. Βλ. διά του τύπου πρόσκληση προς τους γονείς να συνοδεύσουν τα παιδιά τους στους ιατρούς του ταμείου για εξέταση. *Μακεδονία*, φ. 25.7.1958, σ. 4.

7 ΒΑΚΣ3, απόφ. 88/14.9.1948.

8 ΒΑΚΣ4, απόφ. 108/4.9.1950.

Ξενοδοχείο Λαζαρίδη, με την επωνυμία «Παράδεισος». Χρονολογία: 1958. Αρχείο Μιλτιάδη Λαζαρίδη. Τουριστικό σήμα κατατεθέν του Ωραιοκάστρου. Πολλοί Θεσσαλονικείς παραθέρισαν στο ξενοδοχείο αυτό, χωρίς να εξαιρείται και ο συγγραφέας του παρόντος.

Το 1950 το κοινοτικό συμβούλιο προχώρησε σε μια θεματική ενέργεια, που είχε περισσότερο συμβολικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα. Με εισήγηση του προέδρου Χ. Τριανταφυλλίδη, 51 ετών, *ανακήρυξε* το Ωραιοκάστρο ως *τουριστικό κέντρο*, διότι *από το 1932 και εδώθεν [...] παραθερίζουν ενταύθα κατ' έτος περί τις 300-400 αστικές οικογένειες, επί πλέον δε αι παιδικαί και αι μαθητικά κατασκηνώσεις και τοιαύται κοινωνικής προνοίας*⁹.

Τον Ιανουάριο του 1951 το κοινοτικό συμβούλιο επέβαλε μια σειρά από κανόνες για την *τουριστική αξιοποίηση του συνοικισμού*. Εφεξής οι κάτοικοι ήταν υποχρεωμένοι να καθαρίζουν τον χώρο μπροστά στα οικόπεδά τους. Επίσης, ήταν υποχρεωμένοι να απομακρύνουν τις κοπριές από τον κατοικημένο χώρο. Ακόμη, θα έπρεπε να σέβονται την κοινή ησυχία: *Απαγορεύεται εις τους κατοίκους και μη να περιφέρονται πέραν της 12ης νυκτερινής με όργανα και τραγούδια, διά την ησυχίαν των παραθερίζοντων οικογενειών*, αναφέρει επί λέξει η απόφαση¹⁰. Φαίνεται ότι οι μεταμεσονύκτιες καντάδες είχαν προκαλέσει παράπονα εκ μέρους των παραθεριστών.

Τον Ιούλιο του 1951 το νεοεκλεγέν κοινοτικό συμβούλιο, με πρόεδρο τον Δημήτριο Κασμίδη, ακύρωσε την απόφαση του προηγούμενου να εκμισθώσει σε καλλιεργητές τον κοινοτικό αγρό Κρουνηρίου, διότι ο τόπος χρειαζόταν ως αθλητικός χώρος. Αποφασίστηκε μάλιστα να καλλωπιστεί με δενδροφυτεία *καθόσον ο συνοικισμός μας αποτελεί τουριστικόν κέντρον*. Επίσης, αποφασίστηκε να μην εκμισθωθεί ο κοινοτικός αλώνοτοπος, διότι χρειαζόταν στους κατοίκους για το αλώνισμα, που δεν έπρεπε να γίνεται σε σημεία που ενοχλούσαν τους παραθεριστές¹¹.

Ήδη στη δεκαετία του 1950 λειτουργούσε ξενοδοχείο στο Ωραιοκάστρο, στο οποίο συχνά αποσύρονταν οι μεγάλες ποδοσφαιρικές ομάδες της Θεσσαλονίκης το Σάββατο *προς ανάπαυσιν μέχρι της στιγμής του αγώνος*¹². Το γεγονός αυτό έδινε εκδρομικό κύρος στο θέρετρο. Ένδειξη του κύρους ήταν οι συ-

χνές χειμερινές εκδρομές των εκδρομικών σωματείων της Θεσσαλονίκης. Την Κυριακήν ο Β.Α.Ο. διοργανώνει απογευματινόν περίπατον εις Ωραιοκάστρον. Αναχώρησις την 3ην μ.μ. εκ του πρακτορείου λεωφορείων, Αριστοτέλους 12¹³. Ο όμιλος φίλων υπαίθρου θα εκδράμη την Κυριακήν εις Μελισσοχώριον μέσω Ωραιοκάστρου. Αναχώρησις 8 π.μ. εκ της πλατείας Αριστοτέλους¹⁴. Χειμερινούς περιπάτους στο Ωραιοκάστρο διοργάνωνε και ο Ορει-

βατικός Όμιλος, με σημείο αναχώρησης το πρακτορείο των λεωφορείων στην οδό Αριστοτέλους στις 10 π.μ. και επιστροφή στις 6.30 μ.μ. Τα έξοδα για κάθε πεζοπόρο ήταν περίπου 15 δραχμές¹⁵, ποσό προσιτό για τα μεσαία στρώματα. Συνήθεις ήταν και οι θερινές εκδρομές, όπως εκείνη του προσωπικού Βεργόπουλος-Μέλικα την Κυριακήν εις Ωραιοκάστρον, βίλλα Βεργόπουλου¹⁶. Τα σαββατοκύριακα η συρροή ήταν εντυπωσιακή. Τον Δεκαπενταύγουστο του 1959 ο τύπος αναφέρει στην πρώτη σελίδα ως σημαντικό γεγονός τον συνωστισμό στα λεωφορεία προς το Ωραιοκάστρο, που σημειώθηκε την παραμονή της εορτής λόγω της διήμερης αργίας¹⁷. Ίσως συνέβαλε σε αυτήν και η πανήγυρις με αργυρνία του νέου ναού της Κοίμησης της Θεοτόκου¹⁸.

Το 1962 λήφθηκε μια απόφαση πολύ σημαντική για το μικρό μέγεθος του κοινοτικού προϋπολογισμού. Επειδή προφανώς οι υποχρεώσεις των κατοίκων ως προς τη δημόσια καθαριότητα δεν τηρούνταν ή αν τηρούνταν δεν ήταν αποτελεσματικές, αποφασίστηκε η σύσταση *συνεργείου καθαριότητας εξ ενός εργάτου μεθ' ενός κάρου, του οποίου σκοπός θα είναι η συγκέντρωσις και μεταφορά των απορριμμάτων μακράν του συνοικισμού, καθ όσον ο συνοικισμός αποτελεί τουριστικόν κέντρον και απαιτείται καθαριότης εν αυτό*¹⁹.

10.2. Διαθεσιμότητα γης. Επεκτάσεις και εκποιήσεις οικοπέδων

Στη δεκαετία του 1950 σημειώθηκαν δύο σημαντικές εξελίξεις ως προς τη διαθεσιμότητα γης. Η πρώτη ήταν η παραχώρηση από το Δημόσιο στην Κοινότητα 60 περίπου αγρών, βοσκών και οικοπέδων και η δεύτερη η ίδρυση του Οικοδομικού Συνεταιρισμού Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων.

Η παραχώρηση των οικοπέδων έγινε με απόφαση του Υπουργού Ανδρέα Αποστολίδη το 1953²⁰. Ύστερα από μακροχρόνια διαδικασία για την εκτίμηση της αξίας τους από τις αρμόδιες επιτροπές του Δημοσίου, η Κοινότητα αποφάσισε να εκ-

⁹ ΒΑΚΣ4, απόφ. 54/8.1.1950

¹⁰ ΒΑΚΣ4, απόφ. 148/11.1.1951.

¹¹ Βιβλίο Αποφάσεων Κοινοτικού Συμβουλίου 1951-1953 [εφεξής ΒΑΚΣ5], απόφ. 1/13.7.1951.

¹² Μακεδονία, φ. 31.8.1957, σ. 5.

¹³ Μακεδονία, φ. 15.1.1958, σ. 2.

¹⁴ Μακεδονία, φ. 11.1.1958, σ. 2.

¹⁵ Μακεδονία, φ. 2.2.1958, σ. 2.

¹⁶ Μακεδονία, φ. 6.6.1958, σ. 2.

¹⁷ Μακεδονία, φ. 15.8.1959, σ. 1.

¹⁸ Μακεδονία, φ. 12.8.1959, σ. 2.

¹⁹ Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητας Ωραιοκάστρου 1959-1962 [εφεξής Πρακτικά ΚΣ3], συνεδρίαση 16.5.1962, απόφ. 10.

²⁰ ΦΕΚ Β' 251/7.11.1953, όπου και κατάλογος των οικοπέδων με αναφορά στην αριθμησή τους στον κτηματικό χάρτη Ωραιοκάστρου.

«Πέντε λεπτά από το κέντρο». Η εμπορευματοποίηση της γης στα περίχωρα της πόλεως έχει αρχίσει. («Μακεδονία», φ. 10.2.1959, σ. 6).

ποιήσει 33 από αυτά, που κρίθηκαν εντελώς άγωνα και πετρώδη σε τιμές 14 ως 18 (νέες) δραχμές το τετραγωνικό μέτρο. Η προσδοκία των κοινοτικών ηγετών ήταν ότι μετά την πώλησή τους θα οικοδομούνταν επαύλεις και θα αποκόμισε η Κοινότητα έσοδα για τα έργα υδροδότησης, οδοιοποιίας, δενδροφύτευσης κτλ. Τα 19 οικοπέδα βρίσκονταν στη βορειοανατολική πλευρά του συνοικισμού και τα 14 στη νότια. Τα βορειοανατολικά ήταν ακριβότερα (18 δραχμές η ελάχιστη τιμή ανά τετραγωνικό μέτρο) και τα νότια φτηνότερα (14 δραχμές). Οι τιμές αυτές αντιστοιχούσαν σε 47-60 χρυσές λίρες το στρέμμα. Τα οικοπέδα εκτέθηκαν κατ' επανάληψη σε δημοπρασία, αλλά τα αποτελέσματα κρίθηκαν ασύμφορα για την Κοινότητα και η διαδικασία παρατάθηκε επί μερικά χρόνια²¹.

Ο Οικοδομικός Συνεταιρισμός Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων ιδρύθηκε το 1955. Απέκτησε με αγορά από τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου αγροτεμάχια έκτασης 440 στρεμμάτων, με μέση τιμή 2,5 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο (8 χρυσές λίρες το στρέμμα), με τα οποία δημιουργήθηκε οικισμός. Το 1963 κληρώθηκαν 159 κλήροι, με μέση έκταση ένα στρέμμα, και στη συνέχεια άρχισε η οικοδόμηση του συνοικισμού *Γαλήνη*²². Για τον σκοπό αυτόν το 1957 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου προέβη σε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου²³.

Το 1951 το Δημόσιο (Επιτροπή Απαλλοτριώσεων) παραχώρησε οικοπέδα σε κτηνοτρόφους που κατοικούσαν από πολλά χρόνια στο Παλαιόκαστρο είτε στις οικίες των γονέων τους είτε σε προικία αγίνας, καθώς είχαν παντρευτεί δημότισσες από τον συνοικισμό Παλαιόκαστρου²⁴.

Την ίδια χρονιά, ύστερα από αίτηση του Γεωργικού Συνεταιρισμού Ωραιοκάστρου, η Κοινότητα παραχώρησε τον χώρο της καπναποθήκης για ανέγερση γραφείου και αποθήκης του συνεταιρισμού²⁵. Επειδή ο χώρος αυτός δεν επαρκούσε, ο συνεταιρισμός ζήτησε να του παραχωρηθεί και έκταση από το οικοπέδο της πλατείας. Το κοινοτικό συμβούλιο αποδέχθηκε την αίτηση και παραχώρησε στον συνεταιρισμό *εκ του οικοπέδου πλατείας και εκ των χώρων καπναποθήκης συμπεριλαμβανομένης και ταύτης έκτασης 840 τ.μ. οριζομένης της εκτάσεως ανατολικώς εκ της οδού Κοιμητών, εκ της γωνίας καπναποθήκης έως οδού αγούσης προς οικίαν Χρ. Τριανταφυλλίδου μέτρα 32*²⁶.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το κοινοτικό συμβούλιο απορρόφησαν οι πολλαπλές ρυμοτομικές παραβάσεις, η οικοδόμηση έξω από τα όρια των οικοπέδων και η περιφράξη κοινοτικών εκτάσεων. Καθώς η γη έμπαινε σε φάση εμπορευματοποίησης, καθώς η ανταλλακτική αξία της αυξανόταν, ενώ από την άλλη

ΟΙΚΟΠΕΔΑ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΗΝ

Άμεσος υπογραφή όριστικού συμβολαίου και εξόφλησις εντός 30 ημερών.

ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ν' αποκτήσετε ένα οικοπέδον με σκυροστρεμμένους δρόμους, νερό καθ' όλον τὸ εικοσιτετράωρον και σύγχρονον ρυμοτομίαν. Ίδεώδης τόπος μόνιμου διαμονῆς, με θέαν καὶ κλίμα ἐξαιρετικόν.

ΠΕΝΤΕ ΛΕΠΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐπισκέψετε τὸν οικοπέδον, ὅλας τὰς ἐργασίμους ὕρας ἀπὸ τὸ γραφεῖον μας δωρεάν, με αὐτεκίνητα τῆς ἐπιχειρήσεως.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ: ΚΤΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ
ΒΑΣ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ
ΕΓΝΑΤΙΑ 63

πλευρά η διαθεσιμότητα της μειωνόταν, ολοένα και περισσότεροι κάτοικοι ήταν διατεθειμένοι να παραβούν τον νόμο και να έρθουν σε σύγκρουση με την οργανωμένη Κοινότητα. Τουλάχιστον είκοσι δικαστικές διαδικασίες κινήθηκαν από το κοινοτικό συμβούλιο στη δεκαετία του 1950, για ισάριθμες περιπτώσεις καταπάτησης.

10.3. Έργα οδοποιίας

Μεγάλα εμπόδια στην επισκευσιμότητα του Ωραιοκάστρου, αμέσως μετά τον πόλεμο, ήταν η κακή κατάσταση των δρόμων και η ακόμη χειρότερη κατάσταση των λεωφορείων. Τα προβλήματα αυτά βέβαια ήταν συνήθη στην Ελλάδα της εποχής, αλλά για μια Κοινότητα που επιδίωκε να προσελκύσει παραθεριστές και εκδρομείς είχαν ιδιαίτερη σημασία. Στις αρχές του 1948 το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι *τα εκτελούντα την συγκοινωνίαν αυτοκίνητα είναι εντελώς πεπαλαιωμένα και η ζωή των κατοίκων και των παραθεριστών κινδυνεύει*. Οι ιδιοκτήτες φόρτωναν διπλάσιο αριθμό επιβατών από τον προβλεπόμενο. Περίπου εκείνη την εποχή το λεωφορείο που ανήκε στον Ιωάννη Κασιμίδη ανατράπηκε και καταστράφηκε²⁷. Τελικά, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να αναθέσει την εκτέλεση της συγκοινωνίας στα λεωφορεία Λαγκαδά, τα οποία ήταν καινούργια και ασφαλή²⁸. Η απόφαση τελεοφόρησε, αφού το 1950 τη συγκοινωνία του Κοινού Ταμείου Συγκοινωνίας Λαγκαδά. Μάλιστα, οι ιδιοκτήτες τους πλήρωναν ως τέλος στάθμευσης στο Ωραιοκαστρο το ποσό των 300.000 δραχμών ετησίως (περίπου μια χρυσή λίρα). Από το σύνολο των λεωφορείων που διέθετε το Κοινό Ταμείο του Λαγκαδά, τα 20 φορολογούσε ο Δήμος Λαγκαδά και τα 12 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου, ύστερα από συμφωνία²⁹.

Στο Ωραιοκαστρο το λεωφορείο στάθμευαν στην κεντρική πλατεία, όπου σχεδιάστηκε να γίνει και το πρακτορείο των λεωφορείων. Μάλιστα, το 1950 η Κοινότητα σκέφθηκε να εκμισθώσει τον χώρο της πλατείας σε κάποιον επιχειρηματία, για να ανοίξει καφενείο, το οποίο θα είχε δουλειά, όταν θα γινόταν

21 Μακεδονία, φ. 16.12.1958, σ. 6. Πρακτικά ΚΕΣ, συνεδρίαση 17.1.1960, απόφ. 1 και συνεδρίαση 17.2.1961, απόφ. 23.

22 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 92-97.

23 Μακεδονία, φ. 20.1.1958, σ. 4, όπου η γνωστοποίηση της επέκτασης του ρυμοτομικού σχεδίου. Βλ. και Πρακτικά ΚΕΣ, συνεδρίαση 25.4.1961, απόφ. 28, όπου αναφέρεται η εκποίηση 200 τ.μ. εκ του υπ' αριθμ. 106 κοινοτικού γρεμάτος. Πλειοδότης ήταν ο πρόεδρος του Οικοδομικού Συνεταιρισμού Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων, με τιμή 13 δραχμές ανά τ.μ.

24 ΒΑΚΣ5, απόφ. 32/11.12.1951

25 ΒΑΚΣ4, απόφ. 6/3.9.1951

26 ΒΑΚΣ4, απόφ. 10/4.10.1951.

27 ΒΑΚΣ5, απόφ. 98/18.8.1952. το ατύχημα συνέβη πριν από το καλοκαίρι του 1949.

28 ΒΑΚΣ3, απόφ. 71/18.1.1948.

29 ΒΑΚΣ5, απόφ. 171/13.6.1951.

Εμπριμέ φορέματα και αισιοδοξία. Η Βάσω Τελιούση με τις φίλενάδες της. Οι δρόμοι με χώμα και πέτρες. Χρονολογία: 1946. Αρχείο Αστέριου Τελιούση.

το πρακτορείο. Πιο επιφυλακτικοί, πάντως, οι επιχειρηματίες δεν έδειξαν ενδιαφέρον την ημέρα της δημοπρασίας³⁰.

Όμως δεν αρκούσε η διευθέτηση του θέματος των λεωφορείων. Το 1951 ο δημόσιος δρόμος προς Θεσσαλονίκη, από τον οποίο διεξαγόταν η συγκοινωνία, είχε καταστραφεί κυριολεκτικά. Ύστερα από πολλές προσπάθειες, οι δημόσιες υπηρεσίες προγραμμάτισαν την επισκευή του, αλλά για όσο διαρκούσαν οι εργασίες ο δρόμος θα έμενε κλειστός. Η προοπτική αυτή ήταν πολύ ανησυχητική, διότι πλησίαζε η παραθεριστική περίοδος. Αμέσως η Κοινότητα μερίμνησε για τη διαμόρφωση και ισοπέδωση του παλαιού χωραφόδρομου προς Θεσσαλονίκη, προς εκτέλεση της συγκοινωνίας μέχρι επισκευής του δημοσίου δρόμου³¹.

Τα έργα στον δημόσιο δρόμο έγιναν, αλλά όχι όπως έπρεπε. Το επόμενο καλοκαίρι, του 1951, το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι, αν και η δημοσία οδός είχε επισκευαστεί και το Δημόσιο δαπάνησε για τον λόγο αυτόν 120 εκατομμύρια (480 χρυσές λίρες), ήταν απαραίτητη η πίσσόστρωση, αλλιώς ο δρόμος θα καταστρεφόταν και πάλι. Η στρώση με πίσσα κόστιζε 50 εκατομμύρια (200 χρυσές λίρες). Η Κοινότητα διέθετε 20 εκατομμύρια. Ευτυχώς, διέθεσαν άλλα 15 εκατομμύρια οι κάτοικοι του ασιακού συνοικισμού (εκπρόσωπός τους ήταν ο ιατρός Θεόδωρος Ανδρεάδης) και 15 εκατομμύρια το Κοινό Τα-

μείο Λεωφορείων Λαγκαδά³², που είχε κάθε συμφέρον να διατηρηθεί ο δρόμος σε καλή κατάσταση.

Πολλά έργα έγιναν και για το εσωτερικό δίκτυο. Η γέφυρα Παλαιοκάστρου βρισκόταν σε κακή κατάσταση και το 1949 υπέστη δύο επισκευές³³, ενώ χρειάστηκε μια ριζικότερη το 1952³⁴. Την άνοιξη του 1950 έγιναν εργασίες για τη διαμόρφωση των οδών του Ωραιοκάστρου, διότι αρχίζει ο παραθερισμός των αστικών οικογενειών και απαιτείται ο εξωραϊσμός του συνοικισμού διά να είναι εμφανίσιμος κατά τους θερινούς μήνες³⁵. Το φθινόπωρο έγιναν πολύ πιο εκτεταμένες εργασίες για σκυρόστρωση των οδών του συνοικισμού, με προσωπική εργασία των κατοίκων, διότι τους χειμερινούς μήνες ήταν αδιάβατοι για τους κατοίκους και τα οχήματα³⁶. Φαίνεται ότι τα οχήματα κατοικούσαν ολοένα και περισσότερη σημασία στην καθημερινή ζωή του συνοικισμού. Τον επόμενο χρόνο, το 1951, οι δρόμοι του συνοικισμού ισοπεδώθηκαν και για να γίνει αυτό χρειάστηκε να ανατιναχτούν με δυναμίτη οι πέτρες³⁷. Κατά μήκος της οδού Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης φυτεύτηκαν καλλωπιστικά δένδρα. Η δενδροφύτευση συμπληρώθηκε τον επόμενο χρόνο, οπότε φυτεύτηκαν ακακίες³⁸. Το 1952 πραγματοποιήθηκε επίσης αναδάσωση³⁹. Δενδροστοιχίες φυτεύτηκαν και το 1953⁴⁰.

Τον Απρίλιο του 1953 αποφασίστηκε η επισκευή της γέφυρας Αζιάκ, διότι κινδύνευε να καταρρεύσει⁴¹. Τον επόμενο μήνα αποφασίστηκε η κατασκευή χωματόδρομου από τον αλευρόμυλο Κοτζώνη μέχρι τα Κόκκινα Λατομεία, καθώς και η διαμόρφωση και ισοπέδωση οδού προς την κατασκήνωσιν Βασιλίσσης Αγίας Δημήτριος (όπου αργότερα οικοδομήθηκε η ομώνυμη παιδόπολη)⁴².

Τα έργα του είδους αυτού ήταν συνήθη και γίνονταν κάθε χρόνο. Το φθινόπωρο του 1960 ανακατασκευάστηκε και ασφαλτοστρώθηκε η κεντρική οδός του συνοικισμού (οδός Κομνηνών), με χρηματοδότηση από την Τεχνική Υπηρεσία Δήμων και Κοινοτήτων⁴³. Την ίδια χρονιά έγιναν διευθετήσεις σε αρκετούς αγροτικούς δρόμους και επισκευάστηκε ο δρόμος Ωραιοκάστρου-Παλαιοκάστρου⁴⁴. Την άνοιξη του 1962 επισκευάστηκε με προσωπική εργασία η οδός Αριστοτέλους, διότι είχε γίνει αδιάβατη⁴⁵. Το ίδιο έτος μεταξύ των δαπανών της Κοινότητας περιλαμβάνεται και η διατροφή δύο στρατιωτών που εργάστηκαν για την διάνοξιν οδού Ωραιοκάστρου-Μελισσοχωριού⁴⁶.

Η κεντρική πλατεία του Ωραιοκάστρου διαμορφώθηκε το 1961⁴⁷.

30 ΒΑΚΣ4, απόφ. 139/2.12.1950 και 140/16.12.1950.

31 ΒΑΚΣ4, απόφ. 89/24.6.1950.

32 ΒΑΚΣ5, απόφ. 168/6.6.1951.

33 ΒΑΚΣ4, απόφ. 123/30.4.1949 και 135/26.6.1949.

34 ΒΑΚΣ5, απόφ. 102/18.9.1952.

35 ΒΑΚΣ4, απόφ. /24.4.1950

36 ΒΑΚΣ4, απόφ. 128/4.11.1950

37 ΒΑΚΣ4, απόφ. 145 και 146/10.1.1951.

38 ΒΑΚΣ5, απόφ. 44/8.3.1952 και 54/4.4.1952.

39 Αυτόθι, απόφ. 118/21.11.1952.

40 ΒΑΚΣ5, απόφ. 137/17.2.1953.

41 ΒΑΚΣ5, απόφ. 155/1.4.1953.

42 Βιβλίο Αποφάσεων Προέδρου Κοινότητας 1954-1968 [εφεξής ΒΑΠΚ], απόφ. 4/15.5.1953.

43 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 8.9.1960, απόφ. 12.

44 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 21.12.1960, απόφ. 19.

45 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 7.3.1962, απόφ. 3.

46 Αυτόθι, συνεδρίαση 6.5.1962, απόφ. 9.

47 Αυτόθι, συνεδρίαση 17.2.1961, απόφ. 23.

*Εκμηχάνιση της παραγωγής
στο Παλαιόκαστρο. Μεταξύ άλλων
εικονίζεται ο Αναστάσιος Μπάριμπα.
Στο βάθος η εκκλησία.
Χρονολογία: 15.3.1950.
Αρχείο Ζωής Μπάριμπα.*

10.4. Ύδρευση

Η έλλειψη επαρκούς ποσότητας ύδατος για την αγροτική και οικιακή κατανάλωση ήταν το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετώπισε η Κοινότητα Ωραιοκάστρου στη μεταπολεμική περίοδο. Όπως επισήμανε ο πρόεδρος της Κοινότητας Τσαμειδής τον Μάρτιο του 1947 *...κατά τους θερινούς μήνες το πόσιμον ύδωρ του συνοικισμού Ωραιοκάστρου ελαττούται σημαντικώς, επί πλέον δε οι κάτοικοι οι εγκαταστήσαντες βρύσεις εντός των οικοπέδων αυτών προβαίνουν εις την άρδυσιν λαχανικών και άλλων ειδών αυτών εν τω οικοπέδω και ούτω οι κάτοικοι υποφέρουσιν του ποσίμου ύδατος[...]* αν δεν μεριμνήση η κοινότης να θεραπεύση το κακόν οι παραθερισταί θα προτιμήσουν άλλα παραθεριστικά κέντρα[...] τόσο οι κάτοικοι όσον και η κοινότης θα απαλέσουν το σημαντικόν τούτο έσοδον. Η πρόταση του προέδρου για τη θεραπεία του κακού ήταν ο περιορισμός της κατανάλωσης: *κατά τους θερινούς μήνες έπρεπε να σφραγιστούν αι ιδιωτικά βρύσες των κατοίκων και λειτουργήσουν αι κοινοτικά, ας θέλει η κοινότης αυξήση εις κάθε σταυροδρόμιον και όπου αλλού παρίσταται ανάγκη και ούτω θα αποκλεισθή η γενόμενη μέχρι τούδε σπατάλη ύδατος και αρδεύσεως και θέλει επαρκέση προς πόσιν των κατοίκων και των παραθεριστών*⁴⁸. Το καλοκαίρι του 1949 επιδιορθώθηκε το δίκτυο ύδρευσης για να μην υπάρχουν διαρροές⁴⁹. Το επόμενο καλοκαίρι απαγορεύτηκε το πόσιμα των δένδρων και των λαχανικών με το λάστιχο (που πρέπει να ήταν νεωτερισμός)⁵⁰, ενώ το μεθεπόμενο προσλήφθηκε υδρονόμος, δηλαδή ένας εργάτης που ανοιγόλιανε τρεις φορές την ημέρα τον διακόπτη της δεξαμενής (συνεπώς η παροχή γινόταν ορισμένες ώρες, τρεις φορές την ημέρα) και επέβλεπε τους κατοίκους για να μη γίνεται σπατάλη ύδατος. Η ημερήσια αποζημίωσή του ήταν 15.000 δραχμές, δηλαδή πολύ χαμηλή⁵¹.

Βέβαια, τα μέτρα αυτά, ακόμη και αν εφαρμόζονταν ικανοποιητικά, δεν μπορούσαν να επιλύσουν το πρόβλημα, που ήταν η ανεπαρκής διαθέσιμη ποσότητα από τις υφιστάμενες πηγές Κρουονερίου και Ακ Μπουνάρι. Τον Δεκέμβριο του 1949 ψηφίστηκε κοινοτική πίστωση 39 εκατομμυρίων δραχμών (περίπου 150 χρυσών λιρών) για τη σύλληψη των υδάτων της πηγής Σερίφι⁵². Τον επόμενο Ιούνιο το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι η πηγή αυτή δεν είχε αξιοποιηθεί⁵³. Προγραμματίστηκε, έτσι, έργο για τη σύλληψη περισσότερων υδάτων στην πηγή Σερίφι, τα οποία ολοκληρώθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1951 και στη συνέχεια μεθοδεύτηκε η κατασκευή υδραγωγείου στον ίδιο τόπο και η σύν-

δεση του υδραγωγείου αυτού με τον συνοικισμό⁵⁴. Τα έργα αυτά αποπερατώθηκαν την άνοιξη του 1953⁵⁵.

Στο μεταξύ, η έλλειψη νερού δημιούργησε πολλές εντάσεις. Το φθινόπωρο του 1948 προκλήθηκε δικαστική διένεξη ανάμεσα στην Κοινότητα και τον Αστικό Συνεταιρισμό για την κυριότητα του νερού⁵⁶. Την άνοιξη του 1949 σημειώθηκε νέα διένεξη ανάμεσα στον Αστικό Συνεταιρισμό και τον ιδιοκτήτη του μοναδικού μεγάλου ξενοδοχείου, ο οποίος έπαιρνε νερό από το ξεχωριστό δίκτυο του αστικού συνοικισμού (ο αστικός συνοικισμός έπαιρνε το 11% της ποσότητας νερού της πηγής Ακ Μπουνάρι, ενώ ο συνοικισμός Ασπρόβρυσης ποσοστό 5%). Η Κοινότητα, που μόλις είχε συμβιβαστεί με τον Αστικό Συνεταιρισμό, αποδέχθηκε το δικαίω του τελευταίου και προσφέρθηκε να δώσει ποσότητα νερού στον ξενοδόχο από την πηγή του Κρουονερίου, *αναγνωρίζουσα την συμβολήν του ξενοδοχείου προς ανάδειξιν του συνοικισμού ως τουριστικού κέντρου*. Ωστόσο, ο ξενοδόχος έπρεπε να επιβαρυνθεί με τη δαπάνη της σύνδεσης, ενώ η ποσότητα θα ήταν μικρότερη από εκείνη που ήδη λάμβαναν⁵⁷. Γι' αυτό και ο συμβιβασμός απέτυχε. Στη συνέχεια το κοινοτικό συμβούλιο προσφέρθηκε να δώσει στο ξενοδοχείο το 0,5% της ποσότητας της πηγής Ακ Μπουνάρι⁵⁸. Και πάλι όμως δεν επήλθε συνεννόηση. Το κοινοτικό συμβούλιο ζήτησε από τον ξενοδόχο να διαλέξει από ποια πηγή ήθελε να παίρνει νερό, το Κρουονέρι ή την Ακ Μπουνάρι, αλλά εκείνος επέμενε στη διαφορά του με τον αστικό συνοικισμό και το συμβούλιο αποφάσισε να μην αναμειχθεί περαιτέρω⁵⁹. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια ασχολήθηκε με το θέμα πολλές φορές.

Το καλοκαίρι του 1950, η κατασκήνωση του Ταμείου των Αρτεργατών ζήτησε νερό. Αρχικά το κοινοτικό συμβούλιο αποδέχθηκε το αίτημα, *ωλλά κατόπιν της κατακραυγής των κατοίκων και της διαπιστώσεως ότι η τοιαύτη ενέργεια θα στερήση πολλούς κατοίκους του ποσίμου ύδατος και κατόπιν της απαιτήσεως της πλειοψηφίας των συμβούλων να επανεξετα-*

48 ΒΑΚΣ3, απόφ. 47/18.3.1947.

49 ΒΑΚΣ4, απόφ. 134/26.6.1949.

50 ΒΑΚΣ4, απόφ. 101/11.7.1950.

51 ΒΑΚΣ5, απόφ. 172/15.6.1951. Το ποσό αυτό είχε αγοραστική αξία περί τα 12-15 σημερινά (2010) ευρώ.

52 ΒΑΚΣ4, απόφ. 49/23.12.1949

53 ΒΑΚΣ4, απόφ. 88/19.6.1950.

54 ΒΑΚΣ5, απόφ. 7/21.9.1951 και 8/3.10.1951.

55 ΒΑΚΣ5, απόφ. 43/7.3.1952 και 154/1.4.1953.

56 ΒΑΚΣ3, απόφ. 97/7.11.1948.

57 ΒΑΚΣ3, απόφ. 128/8.5.1949.

58 ΒΑΚΣ4, απόφ. 133/12.6.1949.

59 ΒΑΚΣ4, απόφ. 42/30.10.1949.

σθή το ζήτημα, η απόφαση ανακλήθηκε με οριακή πλειοψηφία 3 προς 2⁶⁰.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά 12% περίπου, ενώ η κατανάλωση νερού πολύ περισσότερο. Επιπλέον έπρεπε να υπολογιστεί η κατανάλωση του υπό κατασκευή συνοικισμού της Γαλήνης και της παιδόπολης Άγιος Δημήτριος⁶¹. Έτσι, η Κοινότητα πραγματοποίησε γεώτρηση στον αλωνότοπο, όπου βρέθηκε λίγο νερό σε μεγάλο βάθος, ενώ η παιδόπολη επιχείρησε γεώτρηση στον κάμπο⁶². Στο μεταξύ η πηγή του Κρουονερίου εξαντλήθηκε. Το φθινόπωρο του 1959 το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε για την πηγή Κρουονερίου ότι: *το ύδωρ της εν λόγω πηγής διέφθην προφανώς εις άλλας κατενθύνσεις και η πηγή εστέρευσε παντελώς, δι' ό απαιτείται η καλλιέργεια της πηγής προς ανεύρεση και περισυλλογήν του διαφθυγόντος ύδατος υπολογιζομένου εις 40-50 κυβικά κατά εικοσιτετράωρον ίνα, ομού μετά των 30 περίπου κυβικών που ανακαλύφθηκα εκ της γενομένης γεωτρήσεως παρά τον αλωνότοπον, διοχετευθή εις δεξαμενήν της κοινότητος*⁶³. Έτσι, αποφασίστηκε η καλλιέργεια⁶⁴ της πηγής Κρουονερίου.

Επακολούθησε μεγάλο έργο υδροδότησης της Κοινότητας, με κόστος 1.150.000 (νέες) δραχμές (3.830 χρυσές λίρες), από το οποίο ποσοστό 85% καλύφθηκε με δάνειο από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το έργο απορρόφησε όλη τη δραστηριότητα του κοινοτικού συμβουλίου κατά τη διάρκεια του έτους 1960 και επέφερε κάποια ανακούφιση στο πρόβλημα της λειψυδρίας⁶⁵. Χρειάστηκαν πολλά ταξίδια στην Αθήνα για να πειστούν οι αρμόδιοι. Ωστόσο, ακόμη και όταν τελειώσει το έργο, απαιτήθηκαν νέοι κόποι για να βρεθούν πόροι, ώστε να επεκταθεί το δίκτυο ύδρευσης στο Παλαιόκαστρο, όπου η κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη⁶⁶. Η εσωτερική ύδρευση, που διευθετήθηκε με πόπο το 1960, ήταν υποτυπώδης⁶⁷. Μόλις το 1961 ανοίχτηκαν χαντάκια για να περάσει το δίκτυο, μέσα από καλλιεργημένα εδάφη κατοίκων του Παλαιόκαστρου⁶⁸. Τον Μάρτιο του 1962 μεθοδεύθηκε η προσωρινή ύδρευση του Παλαιόκαστρου, με την τοποθέτηση τριών βρυσών σε κεντρικά σημεία, οι οποίες τροφοδοτούνταν από το υδραγωγείο του συνοικισμού Ωραιόκαστρου, καθότι η μέχρι σήμερα υδροληψία των κατοίκων κατέστη προβληματική⁶⁹. Το καλοκαίρι του 1962 συντάχθηκε και ψηφίστηκε πολυσέλιδος Κανονισμός Υδροληψίας της Κοινότητας, ο οποίος καθόριζε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κατοίκων⁷⁰.

10.5. Ηλεκτρισμός

Η ηλεκτρομηχανή που είχαν εγκαταλείψει φεύγοντας οι Γερμανοί υπήρξε αντικείμενο διεκδίκησης και εξεφράσε την ελπίδα της Κοινότητας να ηλεκτροφωτίσει τους δρόμους του Ωραιόκαστρου τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Η μηχανή βρισκόταν μέσα σε ένα ξύλινο παράπηγμα, το οποίο είχε τοποθετηθεί στην αυλή του σχολείου. Στη συνέχεια, μία δημόσια υπηρεσία (το Κτηματικό Γραφείο) πήρε τη μηχανή, διότι ως λεία πολέμου έπρεπε να περιέλθει στο Δημόσιο. Έτσι, απέμεινε μόνο το παράπηγμα στην αυλή του σχολείου, το οποίο χρησιμοποιεί ως κοινοτικό γραφείο. Τα σπία φωτιζόνταν με λάμπες πετρελαίου, αλλά χρειάζονταν κάποια ποσότητα ηλεκτρισμού και έτσι η Κοινότητα χρησιμοποίησε μια άλλη ηλεκτρομηχανή. Δε γνωρίζουμε αν την είχε πριν από τον πόλεμο ή την αγόρασε μεταπολεμικά, πάντως ο βρετανικός στρατός την επέταξε, τη χρησιμοποίησε και την επέστρεψε χαλασμένη. Το 1949 η Κοινότητα διεκδίκησε δικαστικά αποζημίωση για την αξία του μηχανήματος και, επειδή η απόκτηση εξοπλισμού του είδους αυτού ήταν δυσχερότατη στην Ελλάδα, το κοινοτικό συμβούλιο στράφηκε στην ανάκτηση της γερμανικής μηχανής. Τον Οκτώβριο του 1949 η Κοινότητα κατάφερε να αγοράσει την ηλεκτρομηχανή, σε τιμή πολύ κατώτερη από εκείνη της αγοράς. Όταν, όμως, η μηχανή επιστράφηκε στο Ωραιόκαστρο, διαπιστώθηκε ότι ο ηλεκτροφωτισμός με πετρέλαιο ήταν εξαιρετικά ασύμφορος (και το πετρέλαιο δυσεύρετο). Έτσι, τον Ιανουάριο του 1950, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να εκποιήσει τη μηχανή και να συμβληθεί με ηλεκτρική εταιρεία⁷¹. Ύστερα από πολλές διαπραγματεύσεις, τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου ο πρόεδρος της Κοινότητας Χρ. Τριανταφυλλίδης ανακοίνωσε στο συμβούλιο επί λέξει τα εξής:

Επειδή ο συνοικισμός μας από δεκαετίας και πλέον αποτελεί το κυριότερον θέρετρον της πόλεως Θεσσαλονίκης, ένθα παραθερίζουν καθ' εκάστην θερινήν περιόδον περί τας 300 αστικής οικογενείας εκ Θεσσαλονίκης, επί πλέον μαθητικά και παιδικά κατασκηνώσεις περί τα 1.500 άτομα, ωσαύτως λειτουργούν ενανύθα εξοχικά κέντρα και το μόνον εν τη περιφερεία τουριστικών ξενοδοχείων, [το κοινοτικό συμβούλιο] θεωρεί επιβεβλημένον και λίαν επάναγκες τον ηλεκτροφωτισμόν της κοινότητος διά την εξυπηρέτησιν των παραθεριζόντων οικογενειών και κατοίκων ως και διά την πρόδον, πολιτισμόν και ευημερίαν των κατοίκων και της κοινότητος. Διά τον ανωτέρω σκοπόν ως

60 ΒΑΚΣ4, απόφ. 88/21.6.1950.

61 Για τις παιδόπολεις βλ. Lars Baerentzen, «Το "παδομάζωμα" και οι παιδοπόλεις της βασιλεύουσας», *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα 2002.

62 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 22.9.1959, απόφ. 46.

63 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 25.10.1959, απόφ. 47.

64 Η καλλιέργεια πηγής περιλαμβάνει τις εξής ενέργειες: Αφαίρεση επιφάνειας εδάφους μέχρι να ανευρεθεί αδιαπέραστο στρώμα. Διάνοιξη κατηγορικού αυλακιού για τη συγγέντρωση νερού. Επένδυση του αυλακιού με ξερολιθά και συμπλήρωση του με κροκάλα. Επίστρωση της ξερολιθάς με σκυρόδεμα και κάλυψη με άργιλο. Επισκόληψη με χόμια. Κατασκευή φρεατίου για τη συγγέντρωση του νερού.

65 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 13.5.1960, απόφ. 7, συνεδρίαση 1.12.1960, απόφ. 8, και συνεδρίαση 15.1.1961, απόφ. 21.

66 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 27.6.1962, απόφ. 16.

67 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 21.12.1960, απόφ. 19.

68 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.9.1961, απόφ. 42. Οι κάτοικοι από των οποίων τα χωράφια πέρασαν οι σωλήνες ήταν οι εξής: Κλέων Καμπάκης, Πέτρος Καμπάκης, Ευάγγελος Μπάτος, Δημήτριος Μπάτος, Σίμος Μπάτος, Ευάγγελος Μπάτος, Σταύρος Καλώνης, Δημήτριος Μπάτος, Δημήτριος Μπαζάκας, Χρήστος Ουζούνης, Πέτρος Ουζούνης, Κλέων Καμπάκης, Χρήστος Κούντης, Δημήτριος Κούντης, Παναγιώτης Σεκέρας, Χρήστος Σαραμούδης, Χρήστος Ουζούνης του Ευαγγέλου, Γεώργιος Βαρθαλάς του Νικολάου, Σταύρος Καμπάκης, Πέτρος Καμπάκης, Στέφανος Βαλκάνης, Βασίλειος Ζάπρας, Χρήστος Χαραβάπουλος, Κωνσταντίνος Κούντης, Σωτήριος Κούντης, Αντώνιος Ζάπρας, Σταύρος Καμπάκης, Ελευθέριος Ράπτης, Βασίλειος Κούντης.

69 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.3.1962, απόφ. 5.

70 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 27.6.1962, απόφ. 16.

71 ΒΑΚΣ3, απόφ. 69/21.12.1947, ΒΑΚΣ4, απόφ. 122/30.4.1949 και ΒΑΚΣ4, απόφ. 39/23.10.1949.

Κάτοικοι του Ωραιοκάστρου φωτογραφίζονται στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης μπροστά σε γεωργική μηχανή. Χρονολογία: 23.9.1952. Αρχείο Μαρίας Γούλη.

γνωστόν και εις νμάς τυγχάνει, προέβημεν εις επανειλημμένα διαπραγματεύσεις με την εν Νεαπόλει Θεσσαλονίκης ηλεκτρικήν εταιρείαν Κ. Αργυροπούλου και Ν. Κουχτσόγλου και Σία, ήτις διά της από 20 Μαρτίου 1950 επιστολής αυτής εγνώρισεν ημίν ότι αναλαμβάνει τον ηλεκτροφωτισμόν των οδών και πλατειών της κοινότητος ημών. Μετά της ανωτέρω επιστολής η Εταιρεία υπέβαλεν ημίν ταυτοχρόνως και προϋπολογισμόν δαπάνης εγκαταστάσεως δικτύου έχοντος ως κάτωθι. Προϋπολογισμός δαπάνης εγκαταστάσεως μεταφοράς ηλεκτρικής ενεργείας εις Ωραιοκάστρον και δικτύου φωτισμού οδών και πλατειών υψηλής τάσεως κοινότητος Ωραιοκάστρου δρχ. 229.300.000⁷². Ύστερα από διαπραγματεύσεις η προκαταβολή ορίστηκε σε 100.000.000 δραχμές (δηλαδή 400 χρυσές λίρες), από τις οποίες 30% ανέλαβε να καλύψει ο Αστικός Συνεταιρισμός.

Δεδομένου ότι όλες οι κοινότητες γύρω από τη Θεσσαλονίκη φωτιζόνταν από την εν λόγω εταιρεία με τους ίδιους όρους, το συμβούλιο αποδέχθηκε την εισήγηση. Σύμφωνα με την απόφαση, ο ηλεκτροφωτισμός θα ανυψώση καταπληκτικά την στάθμη της προόδου και πολιτισμού της κοινότητος ημών και θα συντελέση εις την οικονομικήν ανόρθωσιν και ευημερίαν των κατοίκων και της κοινότητος, δεδομένου ότι ο συνοικισμός ημών έχει άπαντα τα φυσικά πλεονεκτήματα και υπερερεί όλων των άλλων θερέτρων της πόλεως Θεσσαλονίκης και υπολείπεται μόνον ο ηλεκτροφωτισμός αυτού.

Όταν η Νομαρχία ενέκρινε την απόφαση για την ηλεκτροδότηση, αγοράστηκαν 120 λαμπτήρες των 25 βατ και 20 λαμπτήρες των 40 βατ. Αυτές οι 145 λάμπες φώτιζαν τους δρόμους του Ωραιοκάστρου. Συνολικά, η κατανάλωση ήταν 3.800 βατ. Με αυτά θα επιτυχανόταν φωτισμός των δρόμων επί 6 ώρες ημερησίως, επί 365 ημέρες⁷³. Αυτή ήταν η πρώτη ηλεκτροδότηση του Ωραιοκάστρου, η οποία επιτεύχθηκε τον Ιούλιο του 1950. Το 1961 η Κοινότητα συμβλήθηκε με τη ΔΕΗ και ενώθηκε με το δίκτυό της.

10.6. Η υλική παραγωγή

Ένας κατάλογος των καταστημάτων του Ωραιοκάστρου που χρονολογείται το έτος 1959⁷⁴ δείχνει τις μεταβολές που είχαν επέλθει από την προπολεμική περίοδο. Τώρα πλέον υπάρχουν τρεις φούρνοι, που σημαίνει ότι οι κάτοικοι δε ζυμώνουν το ψωμί στο σπίτι: υπάρχουν κουρεία, που σημαίνει ότι ο ατομικός ευπρεπισμός έχει αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία: υπάρχουν οπωροπωλεία και λαχανοπωλεία, ίσως ακόμη για τους παραθεριστές και τους κατοίκους του αστικού συνοικισμού: υπάρχουν επίσης και παγοποιείο, απόδειξη ότι χρησιμοποιείται μαζικά ο πάγος. Τα καταστήματα του 1959 ήταν τα εξής:

Παντοπωλεία: Κυριακίδης Στυλ., Τομπάζης Κωνσταντίνος, Νικολαΐδης Γρ., Γεωργιάδης Αχιλλέας, Γρηγοριάδης Παν., Μασουκατίδης Μιχαήλ, Κανάκης Κ.

Αρτοποιεία: Κυριακίδης Ι., Εξαδάκτυλος Σπύρος, Γεωργιάδης Αχιλλέας.

Καφερεία και εξοχικά: Ρομανίδης Λ., Χριστοδουλίδης Γ., Μισαηλίδης Θ., Δημητριάδης Δημ., Παπαδόπουλος Κ., Μαστιγοπούλου Ελ., Καμπάκης Κλ., Κούδης Κ.

Κουρεία: Κεσόπουλος Ι., Κοσιμίδης Αλ., Παπάς Αστέριος
Κρεοπωλεία: Ιορδανίδης Χρ., Ιορδανίδης Ιερόθεος, Τουσκοφίδης Νικ.

Παγοποιείο: Δημητριάδης Νικ.

Οπωροπωλεία, λαχανοπωλεία: Παπαδόπουλος Ναθαναήλ, Τσαραμπουλίδης Γεώργιος.

Ενώ στο 1932 οι επαγγελματίες ήταν μόνο πέντε, στο 1959 μετρούμε 26, από τους οποίους ο Αχιλλέας Γεωργιάδης, 46 ετών, ασκούσε ταυτοχρόνως το επάγγελμα του παντοπώλη και του αρτοποιού. Από τους 26 επαγγελματίες, οι 16 αναφέρονται στα Μητρώα Αρρένων και είχαν μέση ηλικία 54 ετών (ο νεότερος ήταν 35 ετών και ο γηραιότερος 77). Από τους υπόλοιπους 10, τα επίθετα δείχνουν ότι ήταν κάτοικοι του χωριού, εκτός από 2-3, που πρέπει να ήταν νέοι κάτοικοι. Επαγγελματικά, δηλαδή, η κοινωνία παρέμενε σχεδόν κλειστή. Από την άλλη πλευρά, στις αναγγελίες γάμου που εντοπίσαμε στην εφημερίδα *Μακεδονία* στη δεκαετία του 1950 και αφορούσαν κάτοικο Ωραιοκάστρου – πάντοτε γυναίκα – ο γαμπρός προερχόταν από άλλο τόπο. Την τάση αυτήν είχαμε επισημάνει και για την προπολεμική περίοδο.

Η τοπική παραγωγή περιλάμβανε τα εξής προϊόντα: σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, καλαμπόκι, λινό, φακή, σουσάμι, σικάλη, σταφύλια, πατάτες, ντομάτες, λαχανικά⁷⁵. Είχε, δηλαδή, μεγαλύτερη ποικιλία από την προπολεμική. Τα λαχανικά άρχισαν να διαδίδονται από το 1949, οπότε στον κατάλογο των δικαιούχων κοινοτικού ύδατος εμφανίζεται ένας κάτοχος λαχανόκηπου⁷⁶. Αργότερα, όμως, οι περιορισμοί στην κατανάλωση νερού πρέπει να υπονόμισαν την παραγωγή λαχανικών. Ο καπνός δεν εμφανίζεται μεταξύ των προϊόντων (η κατεδάφιση άλλωστε της καπναποθήκης δείχνει ότι δε χρειαζόταν πλέον). Μια καινοτομία, που εμφανίζεται το 1950, ήταν η χρήση φαρυμάκων για την εξόντωση των *επιβλαβών εντόμων*⁷⁷, η οποία ασφαλώς βοήθησε τη γεωργική παραγωγή.

Η διεύρυνση της τοπικής παραγωγής δημιούργησε ζήτηση για καλύτερη γη, φαινόμενο ασήγητες σε μια διαδικασία αστικοποίησης. Η ζήτηση τεκμαίρεται από την ευκολία με την οποία μισθώνονταν οι κοινοτικοί αγροί στον *Καλόγερο* (όπου υπήρχε και πηγή)⁷⁸, κάτω από το εξοχικό καφενείο *Κρουνέρι*⁷⁹,

72 ΒΑΚΣ4, απόφ. 79/6.6.1950.

73 ΒΑΚΣ4, απόφ. 95/4.7.1950.

74 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.11.1959, απόφ. 48.

75 ΒΑΚΣ4, απόφ. 166/22.5.1951.

76 ΒΑΚΣ3, απόφ. 127/30.4.1949.

77 ΒΑΚΣ4, απόφ. 90/24.6.1950.

78 ΒΑΚΣ4, απόφ. 22.8.9.1949.

79 ΒΑΚΣ3, απόφ. 98/28.11.1948.

Αλωνισμός. Εκτός από τον οδηγό και τον εργάτη, εικονίζονται οι Κοτσώνης, Μπάτος και Δαμιανίδης. Χρονολογία: 1966. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

ακόμη και ο αλωνότοπος, τις χρονιές που τον εκμίσθωσε η Κοινότητα. Άλλοτε το κοινοτικό συμβούλιο είχε ανάγκη τα μισθώματα και εκμίσθωνε τον αλωνότοπο, άλλοτε απαγόρευε την καλλιέργειά του, ώστε να γίνεται εκεί το αλώνισμα και όχι σε σημεία που εννοχλούσαν τους παραθεριστές⁸⁰.

Η κτηνοτροφία διέγραψε κύκλο μετά τον πόλεμο. Το 1947 η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας έδωσε άδεια στον κτηνοτρόφο Θάνο Τρ. Τουλούπη⁸¹, γαμπρό του μακεδονομάχου καπετάν Γκόνου, να εισαγάγει 500 πρόβατα στην κοινοτική βοσκή του Ωραιοκάστρου⁸². Το 1949 το κοινοτικό συμβούλιο παραπονέθηκε ότι ο κτηνοτρόφος είχε εγκαταστήσει και τη μάντρα του μέσα στον βοσκότοπο και του επέβαλε ειδικό δικαίωμα βοσκής. Το ίδιο έτος ένας άλλος κτηνοτρόφος έλαβε άδεια και εγκατέστησε ποίμνιο 150 προβάτων στην κοινοτική βοσκή⁸³, ενώ κατασκευάστηκε παράτημα για την τεχνητή αναπαραγωγή των ζώων⁸⁴.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι κτηνοτρόφοι από τα Λιβάδια –κόμη που είχε καταστραφεί επί γερμανικής Κατοχής– προώθησαν τη μεταδημότευσή τους στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου, στην οποία ήδη κατοικούσαν από χρόνια. Αρχικά, η Κοινότητα απέρριψε τις σχετικές αιτήσεις, διότι, αν τις ενέκρινε, οι κτηνοτρόφοι θα είχαν δικαίωμα να εισάγουν τα ποίμνιά τους στην κοινοτική βοσκή, που, όπως είδαμε είχε περιοριστεί, ενδεχόμενο το οποίο θεωρήθηκε επίσημο για τους άλλους κατοίκους⁸⁵. Όταν το 1952 οι εν λόγω κτηνοτρόφοι απέκτησαν την ιδιότητα του δημότη με δικαστικές αποφάσεις, το κοινοτικό συμβούλιο προσπάθησε να τους περιορίσει στη βοσκή του συννοικισμού Παλαιοκάστρου, με το εξής σκεπτικό: [βάσει του νόμου] *συννοικισμός νέων χωρών ενούμενος προς δήμο ή κοινότητα διατηρεί την κυριότητα της ιδίας αυτού περιουσίας, οι δε κάτοικοι εκάστου συννοικισμού διατηρούνσι κατά τας κειμένας διατάξεις και έθιμα την αποκλειστικήν χρήση και νομικήν της ιδίας του συννοικισμού περιουσίας*. Η απόφαση κατέληγε ότι, επειδή τα όρια των δύο συννοικισμών [δηλαδή γηγενών και προσφύγων] ήταν

χωρισμένα και κανείς κάτοικος του ενός συννοικισμού δεν είχε δικαίωμα χρήσης και κάρπωσης της βοσκής, ξύλευσης και λοιπών στοιχείων του άλλου συννοικισμού, οι κτηνοτρόφοι που ήταν κάτοικοι Παλαιοκάστρου έπρεπε να εξωσθούν από τις βοσχές του συννοικισμού Ωραιοκάστρου⁸⁶. Αργότερα, ασκήθηκε πίεση σε ορισμένους κτηνοτρόφους, με την απειλή επιβολής προστίμου για πωλήσεις αγροπροβάτων προς εμπορία χωρίς έκδοση τιμολογίου⁸⁷. Ωστόσο, τίποτε από όλα αυτά δεν ανέκοψε την πλήρη ενσωμάτωση των κτηνοτρόφων από το Λιβάδι στο Ωραιοκάστρο.

Η βοσκή του αεροδρομίου καλλιεργήθηκε στη διάρκεια της Κατοχής, όπως προαναφέρθηκε, και μεταπολεμικά διανεμήθηκε ως καλλιεργητικός χώρος, προφανώς λόγω του περιορισμού της κτηνοτροφίας. Το 1962 είχαν απομείνει μόνο οι εξής βοσκότοποι στην κυριότητα της Κοινότητας: (α) *Απτούλα* [Αμπντούλλάχ] *τεπέ*, δηλαδή η ραχούλα πάνω από την εκκλησία, με 650 στρέμματα, (β) *Βονού* με 2.500 στρέμματα και (γ) *Ακ Πουρνάρ* [Μπουνάρ] με 1.950 στρέμματα. Όπως αναφέρει σχετικό κοινοτικό έγγραφο, *περίσσευμα βοσκής προς εννοικίαση δεν υπάρχει*⁸⁸. Για τη θερινή περίοδο του 1961 (10 Ιουλίου ως 15 Σεπτεμβρίου) το κοινοτικό συμβούλιο είχε αποφασίσει να βόσκουν τα μικρά και τα μεγάλα ζώα στην *περιοχή του κάμπου* και ειδικά στην τοποθεσία *Καλαμιές*. Ο χώρος βοσκής ορίστηκε από το ρεύμα *Αξιμάς μέχρι Ισταμπόλ Γιολού* [Σιμαχική Οδό] και *εκείθεν μέχρι συνόρων Νέας Ευκαρπίας, ως επίσης και η του Σταμπόλ Γιολού περιοχή μέχρι συνόρων κοινότητας Ενόσμου. Εις την υπόλοιπον περιοχήν θα βόσκουν τα μεγάλα ζώα, ως επίσης θα βόσκουν και εις όλην την περιοχήν που θα βόσκουν τα πρόβατα*. Όμως, η βόσκηση αυτή δεν ήταν δωρεάν για τα πρόβατα, όπως στις άλλες κοινοτικές βοσχές. Οι κάτοχοί τους έπρεπε να καταβάλουν στο ταμείο της Κοινότητας 5 δραχμές κατά κεφαλή για να αποκτήσουν το δικαίωμα βόσκησής⁸⁹.

Το 1962 ζώα είχαν μόνο 119 νοικοκυριά του Ωραιοκάστρου, που συγκέντρωναν συνολικά 461 μεγάλα ζώα και 3.114 αγροπρόβατα. Τα περισσότερα, δηλαδή, νοικοκυριά είχαν πάψει να ασχολούνται με την οικιακή κτηνοτροφία. Μεγάλα ζώα είχαν 110 νοικοκυριά, κατά μέσο όρο 4 κεφάλια (τα 80 από τα 110 νοικοκυριά είχαν 3-6 μεγάλα ζώα). Κανένα νοικοκυριό δεν είχε πάνω από 10 μεγάλα ζώα. Αγροπρόβατα είχαν 45 νοικοκυριά, κατά μέσο όρο 70 κεφάλια περίπου. Εδώ υπήρχε μεγαλύτερη συγκέντρωση στις παλιές κτηνοτροφικές οικογένειες (τα διάφορα νοικοκυριά της οικογένειας Μπάτου είχαν πάνω από το ένα τρίτο), ωστόσο κανένα νοικοκυριό δεν είχε πάνω από 140 πρόβατα (ο αριθμός των 150 αγροπροβάτων ήταν το νόμιμο όριο της οικιακής κτηνοτροφίας). Οι οικογένειες με τα λιγότερα αγροπρόβατα είχαν από 10 κεφάλια.

80 ΒΑΚΣ3, απόφ. 96/29.10.1948, ΒΑΚΣ4, απόφ. 22/8.9.1949 και 27/29.9.1949.

81 Καταγόταν από την Καστανερή Παιονίας (πρόην Μπαροβίτσι). Αναδείχθηκε στέλεχος της οργάνωσης ΠΑΟ επί γερμανικής Κατοχής. Κωνσταντίνος Δογμάς, *Οι μακεδονομάχοι αδελφοί Δογμάς*, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 13, 16.

82 ΒΑΚΣ3, απόφ. 58/29.6.1947.

83 ΒΑΚΣ3, απόφ. 108/28.2.1949.

84 ΒΑΚΣ4, απόφ. 19/11.9.1949.

85 Βλ. τις αποφάσεις 62/11.3.1950, 137/2.12.1950, 32/11.12.1951, 39/29.1.1952, 136/17.2.1953, 38/6.8.1961.

86 ΒΑΚΣ5, απόφ. 40/13.2.1952.

87 ΒΑΠΚ, απόφ. 17/10.2.1958.

88 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 16.5.1962, απόφ. 10.

89 Αυτόθι, συνεδρίαση 28.6.1961, απόφ. 36.

Πίνακας 15. Νοικοκυριά του Ωραιοκάστρου που είχαν ζώα (1962)

A/A	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΙΚΡΑ	ΜΕΓΑΛΑ
1	ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
2	ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ		3
3	ΒΑΜΒΑΚΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ		3
4	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		7
5	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		5
6	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		5
7	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	65	2
8	ΒΑΡΔΑΛΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	60	4
9	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	40	5
10	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	86	2
11	ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
12	ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ		3
13	ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
14	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
15	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
16	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		5
17	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		8
18	ΖΑΠΡΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		6
19	ΖΑΠΡΑΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		3
20	ΖΑΠΡΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		4
21	ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ		4
22	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	25	4
23	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		5
24	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	80	4
25	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		6
26	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		6
27	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	70	8
28	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	10	
29	ΚΟΛΕΣΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	130	6
30	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	40	1
31	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		8
32	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		9
33	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	60	6
34	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
35	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		5
36	ΚΟΥΡΤΕΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		3
37	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		8
38	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		3
39	ΚΥΡΙΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
40	ΚΥΡΙΑΖΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		4
41	ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		4
42	ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
43	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		5
44	ΜΑΝΤΖΟΥΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		6
45	ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	55	3
46	ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	50	3
47	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
48	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ		5
49	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
50	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		8
51	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	120	1
52	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	100	
53	ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		3
54	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	60	2
55	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	40	2
56	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	140	8
57	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	90	3
58	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	90	2
59	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	50	
60	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	60	2

A/A	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΙΚΡΑ	ΜΕΓΑΛΑ
61	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	35	
62	ΜΠΑΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	70	2
63	ΜΠΑΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	30	2
64	ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	57	2
65	ΜΠΑΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	35	
66	ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	130	5
67	ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	70	2
68	ΜΠΑΤΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	70	2
69	ΜΠΑΤΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	110	4
70	ΜΠΑΤΟΣ	ΣΙΜΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	130	6
71	ΜΟΣΧΟΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	48	2
72	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
73	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		8
74	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		5
75	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		4
76	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		5
77	ΝΤΟΥΣΚΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		3
78	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
79	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
80	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	68	1
81	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	60	3
82	ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ		6
83	ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		4
84	ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	80	3
85	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	40	3
86	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		8
87	ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ	ANNA	ΧΡΗΣΤΟΣ	40	
88	ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	60	
89	ΠΕΡΙΣΑΝΙΔΗΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
90	ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ		3
91	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		4
92	ΠΑΠΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		7
93	ΠΑΠΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	100	
94	ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΣΗΦ		
95	ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ		3
96	ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ		3
97	ΡΑΠΤΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ		5
98	ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	60	8
99	ΣΕΚΕΡΚΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	20	2
100	ΣΙΑΜΑΤΡΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	100	3
101	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		3
102	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	40	4
103	ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ	ΕΛΙΣΑΒΕΤ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		3
104	ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
105	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
106	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		6
107	ΤΙΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		6
108	ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	140	4
109	ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ		3
110	ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		4
111	ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΑΜΨΩΝ		5
112	ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		10
113	ΤΣΑΦΑΡΙΔΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		3
114	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
115	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΙΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
116	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ		6
117	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΟΣΜΑΣ		3
118	ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ		4
119	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3

Πηγή: Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 16.5.1962, σελ. 10.

Γαμήλιο γλέντι. Χρονολογία: 6.12.1959.
Αρχείο Ζωής Μπάριμα.

ΕΙΔΟΣ	1953	1961
ΠΑΣΤΕΡΙΩΜΕΝΟ ΓΑΛΛΑ	29.000	34.300
ΜΑΛΑΚΟ ΤΥΡΙ	46.743	67.160
ΣΚΛΗΡΟ ΤΥΡΙ	13.514	15.665
ΜΥΖΗΘΡΑ	7.262	10.750

Πηγή: Βιομηχανική Επιθεώρησης, Φεβρουάριος 1964, σ. 116.

Στη δεκαετία του 1950 η κτηνοτροφία γνώρισε τη δίνη που δημιούργησε ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Ένωση Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών Θεσσαλονίκης και τους αγελαδοτρόφους που δε συμμετείχαν σε αυτήν. Η Ένωση είχε δημιουργήσει το εργοστάσιο παραγωγής παστεριωμένου γάλατος ΑΓΝΟ, το οποίο συγκέντρωνε το γάλα από 1.500 κτηνοτρόφους της Θεσσαλονίκης. Άγνωστος αλλά σημαντικός αριθμός κτηνοτρόφων είτε δε συμμετείχε εξ αρχής στην Ένωση είτε αποχώρησε από αυτή, διότι δεν ήταν ικανοποιημένος από την τιμή συγκέντρωσης του γάλατος⁹⁰. Σημείο κριτικής για τον ανταγωνισμό μεταξύ συνεταιρισμένων και μη αγελαδοτρόφων ήταν η νομοθεσία για την υποχρεωτική παστερίωση του γάλατος, η οποία εφαρμόστηκε από το 1959 στη Θεσσαλονίκη και το 1960 στην υπόλοιπη Ελλάδα. Κτηνοτρόφοι του Ωραιοκάστρου υπέγραψαν τον Νοέμβριο του 1959 το εξής ψήφισμα: *Οι αγελαδοτροφικοί συνεταιρισμοί Θεσσαλονίκης και περιχώρων αναστατωθέντες εκ των τελευταίων δημοσιευμάτων εις τον τύπον περί προσεχούς υποχρεωτικής παστερίωσης του γάλακτος Θεσσαλονίκης (και μονοπωλιακής ενταύθα διαθέσεώς του παρά του ενταύθα λειτουργούντος εργοστασίου ΑΓΝΟ) και θεωρούντες το μέτρον τούτο ως τελειώς καταστροφικόν δι' αυτούς οι οποίοι εν ταυτά εισί και διαθέτοι του γάλακτος, διότι ούτω μόνον κατορθώνουν να εξασφαλίσουν την συντήρησιν των ζώων των και των οικογενειών των [...] εξέφρασαν εκ παραλλήλου την πικρίαν των, διότι ενώ το μέτρον τούτο δεν έχει τον χαρακτήρα της καθολικότητος, εις άπασαν την χώραν περιορίζεται εις Θεσσαλονίκην...*

Από την 20ή Δεκεμβρίου 1959 απαγορεύτηκε η διάθεση μη παστεριωμένου γάλατος στην πόλη. Αυτό σήμανε ότι οι κτηνοτρόφοι δεν είχαν πλέον δικαίωμα να πουλάνε λιανικά γάλα από πόρτα σε πόρτα. Έχασαν, έτσι, το κέρδος του λιανοπωλητή. Επιπλέον ήταν αναγκασμένοι να πουλάνε το γάλα τους αποκλειστικά στο εργοστάσιο των αγροτικών συνεταιρισμών, που ως μονοψώνιο καθόριζε τις τιμές. *Η λειτουργία του εργοστασίου παστερίωσης ΑΓΝΟ απέβη απολύτως καταστροφική διά τους συμμετασχόντας αγελαδοτρόφους, ωφελήσασα μόνον το προσωπικόν τούτου, κατέληγε το προηγούμενο ψήφισμα*⁹¹. Σε άλλη συγκέντρωση αγελαδοτρόφων υποστηρίχθηκε ότι *δεν είναι δυνατόν να καταστή υποχρεωτική η παστερίωσις του γάλακτος, το οποίον αποτελεί μοναδικήν τροφήν διά τον άνθρωπον [...] η παστερίωσις θα οδηγήσει εις την μονοπωλήσιν του προϊόντος, πράγμα το οποίον θα αποβή εις βάρος της παραγωγής και της καταναλώσεως*⁹². Η Ένωση Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών δημιούργησε δίκτυο λιανικού εμπορίου για τη διάθεση παστεριωμένου γάλατος σε γυάλινες φιάλες και προειδοποίησε με α-

νακοίνωσή της στον τύπο ότι *δεν αποκλείεται εχθροί της κυβερνητικής προσπάθειας να θελήσουν να δυσφημίσουν το παστεριωμένο γάλα. Εγγύησις όμως γι' αυτό είναι το ίδιο το κράτος που απαγορεύει με νόμο τη χρησιμοποίηση μη παστεριωμένου γάλακτος*⁹³.

Το δικαίωμα βοσκής που επέβαλε η Κοινότητα για κάθε κεφάλι ζώου δείχνει την πορεία της κτηνοτροφίας. Το 1947 το δικαίωμα ορίστηκε σε χαμηλά επίπεδα –καθώς τα ζώα ήταν ακόμη λίγα– και στη συνέχεια άρχισε να αυξάνει, με αιχμή το 1950, όταν ορίστηκε στο 15πλάσιο για τα μικρά και στο 25πλάσιο για τα μεγάλα ζώα. Στο ύψος εκείνο διατηρήθηκε τα επόμενα χρόνια και έπειτα άρχισε να μειώνεται, για να καταλήξει το 1962 στα επίπεδα του 1948⁹⁴. Επίσης, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950 δε βλέπουμε να εισπράττεται από την Κοινότητα φόρος σφαζόμενων ζώων ούτε και φόρος αγοραπωλησίας ζώων, πρόσθετες ενδείξεις για κάμψη της κτηνοτροφίας.

Όπως δείχνει ο Πίνακας 16, η κατανάλωση γαλακτοκομικών αυξήθηκε περίπου 30% από το 1951 ως το 1961. Αυτό, όμως, έγινε μέσα από τον εκβιομηχανισμό της παραγωγής, ο οποίος έθεσε στο περιθώριο όσους μικρούς παραγωγούς εμπορευόταν οι ίδιοι τα προϊόντα τους. Έτσι, όσοι δεν εξειδικεύθηκαν στη γαλακτοπαραγωγή, περιθωριοποιήθηκαν στο πλαίσιο του συνεταιρισμού, μέσα από τον μηχανισμό που προαναφέρθηκε. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η κτηνοτροφία υποχώρησε, στο σύνολό της, στο Ωραιοκάστρο. Σε αυτό βέβαια συντέλεσαν και άλλοι παράγοντες, όπως η διαδικασία μετατροπής σε θέρετρο και εν συνεχεία σε προάστιο, στην οποία έχουμε αναφερθεί.

Η υποχρεωτική παστερίωση του γάλατος επέφερε μεγάλο πλήγμα στους κτηνοτρόφους, διότι τους εξάρτησε από το μονοπώλιο του ΑΓΝΟ και τους στέρησε το κέρδος της λιανικής εμπορίας. Ρεπορτάζ από γενική συνέλευση αγελαδοτρόφων («Μακεδονία», φ. 6.12.1959, σ. 6).

90 Αντί άλλων, βλ. ανοικτή επιστολή του διευθυντή της Ένωσης στη Μακεδονία, φ. 20.12.1957, σ. 4, και απάντηση αγελαδοτρόφου στη Μακεδονία, φ. 28.12.1957, σ. 7.

91 Μακεδονία, φ. 22.11.1959, σ. 9.

92 Μακεδονία, φ. 1.12.1959, σ. 5.

93 Μακεδονία, φ. 19.12.1959, σ. 4.

94 Βλ. αποφάσεις κοινοτικού συμβουλίου 58/29.6.1947, 85/29.7.1948, 108/28.2.1949, 6/ 21.8.1949, 16/11.9.1949, 143/16.12.1950, 20/28.11.1951, 2/13.2.1962.

Εορτασμός 25ης Μαρτίου. Εύζωνοι και Τ.Ε.Α. Αρχείο Γεώργιου Βαρδαλή.

11. Η Κοινότητα Ωραιόκαστρου μετά τον πόλεμο

Στην εικοσαετία που πέρασε μετά τη λήξη του πολέμου, το Ωραιόκαστρο μεταμορφώθηκε. Τώρα πια πράγματι έμοιαζε περισσότερο με θέρετρο παρά με το προπολεμικό χωριό. Αντί για λασπωμένους χωματόδρομους είχε αποκτήσει ασφαλτοστρωμένους και δενδροφυτεμένους δρόμους, που φωτιζονταν το βράδυ από ηλεκτρικούς λαμπτήρες. Το πρόβλημα της ύδρευσης, που επιτάχθηκε με την αύξηση του πληθυσμού, είχε λυθεί με τα κρητήρια της εποχής. Ένας αξιόλογος αριθμός προσώπων ασχολήθηκε εθελοντικά με τα κοινοτικά ζητήματα και έδωσε λύσεις σε πολλά από αυτά. Το προσωπικό της Κοινότητας παρέμεινε ελάχιστο (ένας γραμματέας και κατά καιρούς ένας κλητήρας). Η διαχείριση των κοινοτικών υποθέσεων συνδέθηκε με την επιτυχή προσπάθεια για την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Η κοινοτική φορολογία στήριξε μεγάλο μέρος όλων των έργων που πραγματοποιήθηκαν στο Ωραιόκαστρο, ιδιαίτερα, όπως είδαμε, στην ύδρευση, τον ηλεκτρισμό και την οδοποιία. Ταυτόχρονα, οι διαφοροποιήσεις της φορολογίας αντανάκλουν τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας και συχνά των συμπεριφορών των κατοίκων.

11.1. Η προσωπική εργασία

Πριν εξετάσουμε τη φορολογία σε χρήμα και είδος, θα επισημάνουμε ότι διατηρήθηκε η προσωπική εργασία. Μάλιστα, η τάση ήταν να αυξάνεται ο αριθμός των ημερών με τις οποίες χρεωνόταν κάθε κάτοικος. Το 1948 επιβλήθηκε προσωπική εργασία έξι ημερών με ημερήσιο αντίτιμο 15.000 δραχμές¹. Το επόμενο έτος αυξήθηκε σε 8 ημέρες, με ημερήσιο αντίτιμο 20.000 δραχμές². Το μεθεπόμενο η διάρκεια διατηρήθηκε σε 8 ημέρες, αλλά το αντίτιμο αυξήθηκε σε 25.000 δραχμές ημερησίως. Στο μεταξύ, κάτοικοι του χωριού απέκτησαν φορητά και ελκυστήρες. Στους

κατόχους φορητών και ελκυστήρων (όπως παλαιότερα στους κατόχους κάρων) επιβλήθηκε προσωπική εργασία του μισού αριθμού ημερών, αλλά με ημερήσιο αντίτιμο 150.000 δραχμές³. Το 1951 η διάρκεια της προσωπικής εργασίας διατηρήθηκε στις δέκα ημέρες, αλλά το ημερήσιο αντίτιμο αυξήθηκε σε 30.000 δραχμές⁴. Έτσι, εκφραζόμενη σε χρήμα, η υποχρέωση της προσωπικής εργασίας μέσα σε τρία χρόνια συνολικά υπερτριπλασιάστηκε. Η άνοδος του ημερησίου αντίτιμου, όμως, αντανάκλα περισσότερο τη βελτίωση των όρων εργασίας (το 1951 η ελληνική βιομηχανία ξεπέρασε τον προπολεμικό όγκο παραγωγής) και λιγότερο την πραγματική αύξηση του φορολογικού βάρους. Την επόμενη διετία (1952-1953) η υποχρέωση της προσωπικής εργασίας διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα⁵. Στη συνέχεια, όμως, η προσωπική εργασία ατόνησε. Το κοινοτικό συμβούλιο μείωσε τη διάρκειά της σε έξι ημέρες και αύξησε το ημερήσιο αντίτιμο σε 40 δραχμές (από την 1η Μαΐου 1954 το νόμισμα απλοποιήθηκε: καταργήθηκαν τα μηδενικά και οι χιλιάδες έγιναν δραχμές), αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Στη διάρκεια του 1959 πραγματοποιήθηκαν 150 ημέρες προσωπικής εργασίας και οφείλονταν 927, ενώ το 1960 οφείλονταν 1.250⁶. Στα 1962 το κοινοτικό συμβούλιο έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην αναβίωση της προσωπικής εργασίας για την πραγματοποίηση μικρών έργων οδοποιίας και καλλωπισμού στους δρόμους της Κοινότητας και επέμεινε περισσότερο από όσο στο παρελθόν. Τότε βλέπουμε ότι υποβλήθηκαν για πρώτη φορά μαζικά αιτήσεις απαλλαγής από την προσωπική εργασία λόγω μη αρτιμέλειας, ενώ με κοινή συμφωνία απαλλάχθηκαν όσοι απολύθηκαν το ίδιο έτος από τις τάξεις του στρατού⁷. Η εφαρμογή του νόμου για την προσωπική εργασία είχε μεγάλη σημασία για την επιβίωση της Κοινότητας, διότι η κάμψη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας την αποστέρησε από τους συνήθεις φόρους.

1 ΒΑΚΣ3, απόφ. 86/29.8.1948.

2 ΒΑΚΣ4, απόφ. 12/21.8.1949.

3 ΒΑΚΣ4, απόφ. 117/23.9.1950.

4 ΒΑΚΣ5, απόφ. 18/24.11.1951.

5 Αντόθι, απόφ. 117/21.11.1952.

6 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 22.9.1959, απόφ. 46 και συνεδρίαση 30.6.1960, απόφ. 9.

7 Αντόθι, συνεδρίαση 7.3.1962, απόφ. 3.